

POČÁTEČNÍ FORMACE V DOBĚ ZNEUŽÍVÁNÍ

Pomůcka pro formátory
ke kněžství a zasvěcenému životu
a pro mladé lidi ve stadiu formace

AMEDEO CENCINI
STEFANO LASSI

NÁRODNÍ SLUŽBA
PRO OCHRANU NEZLETILÝCH
ITALSKÉ BISKUPSKÉ
KONFERENCE

Karmelitánské nakladatelství

ČESKÁ
BISKUPSKÁ
KONFERENCE

POČÁTEČNÍ FORMACE V DOBĚ ZNEUŽÍVÁNÍ

Počáteční formace v době zneužívání

Pomůcka pro formátory
ke kněžství a zasvěcenému životu
a pro mladé lidi ve stadiu formace

AMEDEO CENCINI
STEFANO LASSI

NÁRODNÍ SLUŽBA
PRO OCHRANU NEZLETILÝCH
ITALSKÉ BISKUPSKÉ
KONFERENCE

KARMELITÁNSKÉ NAKLADATELSTVÍ

Publikace vychází ve spolupráci s Komisí pro nauku víry České biskupské konference a díky finanční podpoře nadace Renovabis. První svazek na stejné téma vyšel v Karmelitánském nakladatelství v roce 2021 pod názvem *Zranění způsobená zneužíváním: Pomůcka pro formátory, vychovatele a pastorační pracovníky*. Druhý svazek tamtéž v roce 2022 pod názvem *Prevence a ochrana nezletilých ve farnosti: osvědčené postupy*.

Více informací na: www.cirkev.cz/cs/zneuzivani-v-cirkvi

© 2021 Conferenza Episcopale Italiana
Původní dokument vydala v italštině
Národní služba pro ochranu nezletilých
Italské biskupské konference

Czech edition © KatMedia, s. r. o., Praha, 2022

ISBN 978-80-7566-264-4

Doba, kterou v církvi prožíváme, vyžaduje určitou odvážnou revizi našich formačních postupů pro kněžské svěcení a řeholní zasvěcení. Zejména sociálně-kulturní výzvy současného antropologického prostředí a pohroma sexuálního zneužívání, zneužívání moci a svědomí v samotné církvi naléhavě vyžadují, abychom v rámci integrálního pojetí formace znovu promysleli především oblasti lidské formace (vztahové obecně a afektivně-sexuální zejména) a služební identity.

Následující text je součástí tohoto projektu, ale nečiní si samozřejmě nárok být odpovědí na všechny důsledky dramatu, jež prožíváme. Má být podnětem k pochopení a výzvou ke změně v rámci počáteční i trvalé formace jako něco, co se týká všech, a nikoli jen jednotlivých pachatelů. Nabízí se konkrétně jako didakticko-formační nástroj zejména, nikoli však výhradně kandidátům svěcení a zasvěceného života i jejich formátorům. Není to tedy speciální příručka o teologii služby nebo morálce ani o formaci ve všech jejích aspektech a důsledcích, ani se nepřekrývá s dokumenty magisteria na toto téma, ani se nesnaží nahradit již zavedené vzdělávací projekty (jež musí být formačními týmy průběžně aktualizovány) v jednotlivých místních institucích. Spíše si klade za cíl poskytnout materiál k zamyšlení, nastínit cesty a směry, zejména v psychologicko-pedagogické rovině, pro výuku a formaci v určitých oblastech, jako pokyny vycházející ze zkušeností a reflexe podněcené znepokojivými událostmi současných církevních dějin, tak aby byly

k dispozici formátorům seminářů a řeholních formačních domů.

Jde-li tento text správným směrem, mohl by přispět k tomu, aby se naše doba, pro církev tak kritická, stala vhodnou pro obrácení a milost. Snad nikdy dříve si věřící společenství, a to kněžské především, neuvědomovalo a neuvědomuje tak jako nyní svou vlastní slabost a utrpení, které tato slabost způsobuje.¹

Únor 2021

1 Slova papeže Františka: „S hanbou a kajícíností jako církevní společenství připouštíme, že jsme nedokázali být tam, kde jsme být měli, že jsme včas a přiměřeným způsobem nezasáhli a neuvědomili si rozsah a závažnost škod, které poznamenaly tolik životů. Nevěnovali jsme pozornost maličkým a opustili je. Za svá považují slova tehdejšího kardinála Ratzingera, který se v *křížové cestě* napsané na Velký pátek 2005 připojil k výkřiku bolesti tolika obětí a důrazně řekl: „Kolik špíny je v církvi, dokonce i mezi těmi, kteří by měli, skrze kněžství, patřit cele Kristu! Kolik pýchy, kolik soběstačnosti! [...] Zrada učedníků, nehodné přijímání jeho těla a krve, působí Vykupiteli bezpochyby tu největší bolest a proniká mu srdcem. Nezbyvá nám, než z hloubi duše zvolat: *Kyrie, eleison* – Pane, zachraň nás (srov. *Mt 8,25*)“ (Deváté zastavení) (*List papeže Františka Božímu lidu*, 20. srpna 2018).

OBSAH

1. SITUACE	11
1.1 PROBLÉM CELÉ CÍRKVE	13
1.2 RIZIKO ČÁSTEČNÉ NEBO REDUKTIVNÍ INTERPRETACE	14
1.3 REVIZE FORMAČNÍCH PROCESŮ A JEJICH OBSAHU	15
2. POVAHA PROJEKTU	17
2.1 SYSTÉMOVÁ A STRUKTURÁLNÍ INTERPRETACE	19
2.2 TŘI TEMATICKÉ BLOKY	20
a) Kněžská identita a otázka moci	20
b) Vztahová (a afektivně-sexuální) zralost a nezralost	21
c) Drama a realita zneužívání	21
2.3 PROFIL	23
2.4 MÍSTA	24
2.5 ZPŮSOBY	25
OBSAH A DIDAKTICKO-FORMAČNÍ CELKY	27
1. FORMAČNÍ CELEK: KNĚŽSKÁ IDENTITA	31
1.1 AUTORITA SOUCITU	33
a) Duchovní služba	33
b) Ježíšův soucit	34
c) Autorita a autoritářství	35
1.2 KNĚŽSKÝ NARCISMUS A NEREALISTICKÁ OČEKÁVÁNÍ	36
a) Různé formy klerikalismu	36
b) Obraz Boha	38
c) Výchovná odpovědnost	39
2. FORMAČNÍ CELEK: VZTAHOVÁ ZRALOST V CELIBÁTU PRO KRÁLOVSTVÍ	41
2.1 VZTAH V KNĚŽSKÉM A ŘEHOLNÍM POVOLÁNÍ	42
2.2 VZTAHOVÁ ZRALOST: PRINCIPY A OBLASTI	45
a) Citová zralost	47
b) Zralost k povolání	47
c) Emoční zralost	48
2.3 AFEKTIVNĚ-SEXUÁLNÍ ZRALOST V CELIBÁTU PRO KRÁLOVSTVÍ (NEBO PANENSKO-CELIBÁTNÍ)	49
a) Gramatika sexuality	49
b) Psychologická rovnováha člověka, který se rozhoduje pro celibát	50
c) Bdělost a sebeovládání	52
d) Rozlišování a schopnost volby panenství/panictví	53
e) Správná sexuální identita a schopnost samoty-autonomie	53
f) Respektování hranic mezi „já“ a „ty“ a panenský typ vztahu	55
g) Křesťanská citlivost	56

3. FORMAČNÍ CELEK: REALITA ZNEUŽÍVÁNÍ	59
3.1 POVAHA ZNEUŽÍVÁNÍ	60
a) Zneužívání obecně a zneužívání v užším smyslu slova	60
b) Sexuální zneužívání	62
c) Rozlišení a diagnóza	68
d) Místa a struktury zneužívání	71
3.2 DALŠÍ TYPY ZNEUŽÍVÁNÍ	73
a) Zneužívání moci	74
b) Duchovní zneužívání	77
c) Zneužívání svědomí	79
3.3 PSYCHOGENEZE ZNEUŽÍVÁNÍ	82
a) (Zoufalý) narcismus zneužívajícího	83
b) Psychogenetické fáze	91
3.4 ZPŮSOBY PŘÍSTUPU	92
3.5 PSYCHODYNAMIKA ZNEUŽÍVÁNÍ	94
a) Fáze zneužívání	94
b) Grooming	96
c) Prevence zneužívání	98
d) Globální pozornost: interní-individuální a externí-situační faktory	100
e) Péče o osoby, jež zneužívaly	103
3.6 CHARAKTERISTIKY ZNEUŽÍVÁNÍ	104
a) Zneužívání a morální citlivost kněze	107
b) Krytí zneužívání	107
c) Jak zvládnout situaci po zneužití	108
3.7 DOBRÉ FUNGOVÁNÍ SYSTÉMU	110
a) Když systém funguje dobře	110
b) Integrace zranění	111
3.8 ZNEUŽÍVANÁ OSOBA	112
a) Zranitelnost	113
b) Typy, znaky a podmínky zranitelnosti u dospělých	114
c) Různé formy sexuálního zneužívání	115
d) Rána a zranění způsobená zneužíváním	117
e) Od oběti k přeživšímu	118
f) Jak naslouchat těm, kteří byli zraněni zneužíváním	120
g) „Magisterium“ obětí	122
FORMAČNÍ METODA A POSTUP	123
1 INTERVENCE NA DVOJÍ ÚROVNI: NA ÚROVNI SKUPINY A JEDNOTLIVCE	125
2 SPRÁVNÝ PEDAGOGICKÝ PROCES: NEJDŘÍVE VÝCHOVA, POTÉ FORMACE	127
3 PSYCHOLOGICKÉ HODNOCENÍ A PŘÍNOS PSYCHOLOGICKÝCH DOVEDNOSTÍ	131
3.1 Přínos odborníků	131
3.2 Nástroje hodnocení	134

4	INTEGRACE ZRANĚNÍ	136
4.1	Integrace a/nebo rekapitulace v Kristu	136
4.2	Postup integrace	137
5	INTEGRACE SEXUALITY	141
5.1	Nevhodnost delegování afektivně-sexuální formace	141
5.2	Sexualita jako místo a předmět formace	143
5.3	Kritéria integrace afektivně-sexuální oblasti	143
6	PANENSKÝ STYL VZTAHŮ	146
7	CÍLENÁ PRAXE („VÝJEZDNÍ SEMINÁŘ“)	149
7.1	Doba výchovy a formace	150
7.2	Citově-vztahová učenlivost (docibilitas)	151
8	KRITÉRIA PRO PŘIJETÍ	153
8.1	Důkladná znalost kandidáta a jeho minulosti	154
8.2	Pozitivní identita a jistota vlastní milovanosti	156
	a) Soulad mezi identitou a sebeúctou	157
	b) Nesoulad mezi identitou a sebeúctou	158
8.3	Význam přípravného ročníku	159
8.4	Seminář jako otevřená struktura	161
9	KRITÉRIA ZÁVĚREČNÉHO ROZLIŠOVÁNÍ	162
9.1	Povolání, identita a sebeúcta	162
	a) Očekávání a předpoklady	163
	b) Svoboda opouštět	164
	c) Od ideje Boha k ideji sebe sama	165
9.2	Vztahová a afektivně-sexuální zralost	166
	a) Ve vztahu k sobě samému	166
	b) Ve vztahu k druhému člověku	167
	c) Ve vztahu k vlastní sexualitě	167
	d) Ve vztahu k možnosti zneužívání	168
9.3	Volba celibátu pro jeho hodnotu	169
10	FORMACE FORMÁTORŮ	170
10.1	Formovat osobu	171
10.2	Formovat k týmové práci (s laiky a ženami)	173

Společný text dvou autorů vyjadřuje pohled Národní služby pro ochranu nezletilých a zranitelných osob. Je výsledkem reflexe a kolektivní a sdílené práce osob různé citlivosti a odlišných dovedností, jež spojuje stejná víra a nasazení pro výchovnou odpovědnost církve a jejích služebníků.²

2 Tato pomůcka je v pořadí třetí, kterou Národní služba pro ochranu nezletilých a zranitelných osob vydala. Italsky v září 2020 vyšla: *Zranění způsobená zneužíváním* (česky: Karmelitánské nakladatelství – Česká biskupská konference, Praha 2021) a *Prevence a ochrana nezletilých ve farnosti: osvědčené postupy* (česky: Karmelitánské nakladatelství – Česká biskupská konference, Praha 2022).

1.
SITUACE

Aby mohlo být drama sexuálního zneužívání a skandálů správně interpretováno, musí být nejprve správně zasazeno do kontextu.

1.1 PROBLÉM CELÉ CÍRKVE

Je sice pravda, že je zneužívání činem jednotlivců, avšak – jak připomněl papež František ve svém *Listu Božímu lidu* – trpí-li jeden úd, trpí s ním všechny údy (srov. 1 Kor 12,26)³, a trpí tak každý úd církve, „nejen proto, že trpí kvůli nemocnému údu, ale také proto, že tento úd signalizuje potřebu prověřit zdraví *celého těla*“⁴. V tomto smyslu je Svatý otec více než explicitní: „Vzniklé bolestné situace svědčí o tom, že v církevním společenství něco není v pořádku. Musíme řešit konkrétní případy a zároveň, se stejnou intenzitou, jít hlouběji, abychom zjistili, jaké mechanismy umožnily, aby došlo k takovému jednání a zlu..., symptomy církevního celku, jež máme analyzovat..., problém všech, a nikoli jen problém některých.“⁵

3 *List papeže Františka Božímu lidu*, 20. srpna 2018.

4 A. Manenti, *Le ambiguità della formazione vocazionale*, L. Bove (ed.), *Abusi sessuali nella Chiesa? Meglio prevenire*, Ancora, Milano 2017, s. 55.

5 Papež František, *List chilským biskupům*, 15. května 2018.

1.2 RIZIKO ČÁSTEČNÉ NEBO REDUKTIVNÍ INTERPRETACE

Existuje totiž nebezpečí, jemuž bychom se rádi vyhnuli, typické pro tyto mimořádné situace, a to nebezpečí ad hoc reakce, více či méně radikální a omezené na jednotlivé události a na ty, kteří jsou za ně zodpovědní, jež však nebere dostatečně v úvahu celek (nebo systém), a nemůže proto přinést trvalé výsledky: „v církevních institucionálních kontextech se totiž nezřídka stává, že po překonání akutnější fáze prostřednictvím izolace symptomu nebo ‘terapeutického’ postupu hrozí, že se zapomene na inkubační kontext, jenž zůstává ve stavu strukturální křehkosti a nebezpečí s ohledem na možné recidivy“⁶.

Právě proto, abychom se tomuto riziku vyhnuli, je třeba na vše hledět logikou *spoluodpovědnosti* (především na duchovní a morální úrovni), jak nabádá papež František: „Jedinou možností, jak můžeme reagovat na toto zlo poznamenávající tolik životů, je vidět v něm výzvu, dotýkající se nás všech jako Božího lidu“⁷, zejména celého společenství kněží a zasvěcených osob.

Dalším možným rizikem za těchto okolností je chápání problému pouze z *právního* hlediska

6 A. Manenti, *Le ambiguità*, op. cit., s. 56.

7 *List papeže Františka Božímu lidu*, 20. srpna 2018. V *Listu chilským biskupům* (15. května 2018) papež František zdůrazňuje, že nestačí pouhé odstranění konkrétních viníků zneužívání, „protože tato myšlenka by nás zbavila odpovědnosti a účasti, která nám v církevním společenství náleží. A tam, kde odpovědnost není přijata a sdílena, je viníkem za vše nefunkční vždy ten druhý“.

a z hlediska řízení procesu, čímž se otázka de facto přenesla na *právníka* a veškerá pozornost se soustředí na ověření *trestní odpovědnosti* a na *případný postih*. To samozřejmě nelze pominout, ale pokud se problém už nemá opakovat, je třeba nejprve věnovat pozornost tomu, co předcházelo, příčině, individuálnímu a sociálnímu, komunitnímu a církevnímu kontextu, počáteční a trvalé *formaci*.

1.3 REVIZE FORMAČNÍCH PROCESŮ A JEJICH OBSAHU

Revize a přezkum jsou proto zvláště užitečné ve dvou ohledech: z hlediska *procesů* a z hlediska *výchovně-formačního obsahu*, tedy pro zodpovězení otázek „co“ a „jak“, stejně jako z hlediska dynamiky integrace duchovních a antropologických prvků.

Je totiž zřejmé, že výhradně *akademicko-teologická* příprava nemůže sama o sobě zaručit adekvátní růst z hlediska afektivní a sexuální dynamiky jednotlivých kandidátů, ani to, že určitý typ *převážně duchovní* formace, jak byla chápána v minulosti, byl a je dostatečný k tomu, aby zajistil autentické doprovázení směrem k plné zralosti osoby žijící v celibátu pro nebeské království a napomohl skutečnému rozlišení vhodnosti kandidáta. Tím méně v době, jako je ta současná, poznamenané existenciální složitostí a roztříštěností, která našim dětem a mladým dospělým rozhodně nepomáhá jít touto cestou identity. Proto je tedy třeba věnovat větší pozornost

emocionálně-afektivní a sociálně-kulturní lidské realitě⁸ dnešních a budoucích uchazečů, a to i prostřednictvím odpovídajících kvalifikovaných zásahů. Jde o to, vytvořit takové podmínky, aby se předešlo těm chybám v procesu hodnocení a výběru, formace a doprovázení, které vedly společně s dalšími faktory k případům zneužívání a skandálům kněží a řeholníků.

8 Lidské realitě ve smyslu naší lidskosti jako přirozeného referenčního (a ověřovacího) bodu každé formační nabídky.

2. POVAHA PROJEKTU

Nyní se pokusíme formulovat odpověď, jež by nějakým způsobem reagovala na vzniklou situaci a její problematiku.

2.1 SYSTÉMOVÁ A STRUKTURÁLNÍ INTERPRETACE

Naslouchání lidem, kteří byli v církvi zneužití, a vědomé uznání závažnosti samotného zneužití vyžaduje teologickou, duchovní i lidsky velmi citlivou interpretaci. A zároveň, to zde zdůrazněme, *systemovou a strukturální* interpretaci, abychom lépe pochopili kořeny těchto událostí, a to nejen na individuální úrovni, ale také abychom předefinovali a reorganizovali cíle a podmínky, způsoby a pastorační styly, aby v komunitě věřících již nedocházelo k žádnému zneužívání a nikdo nemusel kvůli nám trpět. Lépe pochopit kořeny znamená například rozpoznat všeobecnou průměrnost, jež je jakousi živnou půdou individuálního zneužívání, a zároveň cítit, že již tato průměrnost je skandálem a může vést ke zvrácenosti.

V tomto smyslu je celá církev, na všech úrovních a se zapojením skutečně všech, povolána k tomu, aby se zabývala zlem zneužívání, aby je pozitivně integrovala ve všech jeho aspektech, od soucitného porozumění obětem až po identifikaci správných postupů k odstranění této metly, počínaje počáteční formací, aby žila, slavila a vydávala autentické a věrohodné svědectví o evangeliu, dobré zprávě, která je zdrojem života a svobody pro všechny, zejména pro ty nejmenší.

Jak jsme již řekli, tento projekt se zaměřuje na *lidskou* formaci jako základní podmínku pro získání pevné a stabilní zralosti, která umožní svobodně a odpovědně žít povolání svědků lásky věčného Boha ke každému člověku, zvláště k malým a slabým.

2.2 TŘI TEMATICKÉ BLOKY

Zmíněnou odpovědí by měl být *formačně-didaktický modul* jako soubor příspěvků a podnětů k obsahu *integrální* formace; a zároveň, na úrovni způsobů a metod, by měla být formulována opatření, jež by měla být součástí *běžné* cesty přípravy na kněžství a zasvěcený život. Tematické příspěvky a metodologická opatření zvláštní důležitosti, ať přímé či nepřímé, se vztahují k níže naznačeným třem tématům:

a) Kněžská identita a otázka moci

Víme, že *moc*, nesprávně spojená se služebnou identitou, je téměř vždy u kořenů samotného sexuálního zneužívání. Jde tedy na jedné straně o vyjasnění a zdůraznění autentické identity kněze a na druhé straně o zjištění kořenů a důsledků tohoto zvráceného spojení, tedy různých vztahových dynamik moci a nadvlády, jež nerespektují, ale naopak silně urážejí důstojnost druhých a jsou v naprostém rozporu se služebnou identitou.

b) Vztahová (a afektivně-sexuální)

zralost a nezralost

Toto téma v osnovách přípravy na kněžský a zasvěcený život obvykle nechybí, avšak v reflexi a na cestě doprovázení je pravděpodobně třeba prohloubit smysl *specifické vztahové zralosti*, vyžadované od těch, kdo jsou povoláni k úplnému darování sebe sama pro růst druhých. Ten, kdo je povolán k plnosti vztahu, je totiž také vystaven všemu, co se od něj zjevným či skrytým způsobem odchyľuje, nebo mu dokonce odporuje (*dolum* namísto *donum*). Právě v rámci této vztahové zralosti je třeba s důslednou pozorností vytyčit cestu růstu *povolané osoby v afektivně-sexuální oblasti* jako konkrétní výraz otevřenosti vůči druhým v souladu s jejím povoláním k celibátu.

c) Drama a realita zneužívání

Výslovnou a systematickou pozornost je nakonec třeba věnovat realitě zneužívání jako dramatické eventualitě a možnosti v životě těch, kdo se zasvětili Bohu, a tomu, co s touto realitou může souviset: příčinám a hlubším pohnutkám, povaze a významu, osobnosti zneužívajícího a fázím zneužívání, důsledkům a újmám, jež na oběť na různých úrovních dopadají. Při realistickém vědomí – na jedné straně –, že *zneužívajícím se člověk nerodí, ale stává se jím*. A na druhé straně, že člověk nemusí nutně zůstat

obětí po celý život. Je možné se vymanit a pomoci se vymanit.⁹

Domníváme se, že zamyšlení nad těmito třemi tematickými oblastmi, jež se vzájemně prolínají v životě každého člověka, zejména pak toho, kdo se věnuje druhým, nám umožní lépe pochopit další velmi důležité aspekty kněžského a zasvěceného života, které jsou určitým způsobem ohroženy a oslabeny zneužíváním, o kterém je zde řeč. Z mnoha aspektů můžeme jako příklad uvést:

- schopnost žít *hluboký duchovní život*, který nachází svůj střed a jednotu v povolání a umožňuje sladit vertikální a horizontální rozměr života služebníků, života plného Boha a jeho lásky a zároveň naplněného vášní pro člověka, sdílením a soucitem, zejména s těmi nejslabšími;
- svobodu vstupovat do *kontaktu s intimitou druhých lidí* ve službě svátosti smíření a duchovního doprovázení, jakož i v jakémkoli pomáhajícím vztahu, a to s delikátností a diskrétností, *respektem a smyslem pro odpovědnost*, bez nepatřičné manipulace nebo vměšování;¹⁰
- a *spravedlnost svědomí a vnitřní citlivost*, která člověka nutí usilovat o výlučné dobro druhého,

9 Je zajímavé, že právě oběti sexuálního zneužívání se dožadují jiného způsobu vnímání a posuzování, nikoli jako „obětí“, ale jako „lidé, kteří přežili“ násilí způsobené zneužitím. K tématu se ještě vrátíme.

10 Pomáhající vztah (což je z *lidského hlediska* i svátost smíření) sám o sobě vystavuje určitým rizikům a mnohoznačností, které mohou u subjektu vyvolat určité rozmělnění.

zvláště nezletilého a zranitelného, a která činí apoštolovo jednání a lásku *transparentní*.

Následující návrh má být odpovědí na požadavek papeže Františka, obsažený v *Bodech k zamyšlení*, určených účastníkům setkání ve Vatikánu v únoru 2019, v nichž papež s odkazem na kandidáty kněžství a zasvěceného života žádá „zavést programy počáteční a trvalé formace k upevnění jejich lidské, duchovní a psychosexuální zralosti, jakož i jejich mezilidských vztahů a chování“¹¹.

Navržení takového modelu odpovídá povaze *Národní služby ochrany nezletilých*, která si ve svém Řádu mezi svými cíli klade za úkol „studovat a navrhovat informační a formační obsah, jakož i operační nástroje, aby se v církevních komunitách upevnila kultura ochrany nezletilých“¹².

2.3 PROFIL

Modul jako soubor didaktických příspěvků by měl být mnohostranný a měl by mít tento účinek: *preventivní* (prevence kritických situací a s nimi spojeného utrpení), *informační* (s ohledem na povinnosti a odpovědnost, normy a opatření, jež je třeba dále

11 Papež František, „Body k zamyšlení“, in kol. aut., *Consapevolezza e Purificazione. Atti dell'incontro per la Tutela dei minori nella Chiesa* (Vatikán, 21.–24. února 2019), Libreria Editrice Vaticana, Roma 2019, 16, s. 19. Viz také „Závěrečná řeč Svätého otce Františka“, *ibidem*, s. 163.

12 Řád Národní služby ochrany nezletilých, 3c.

upřesnit), *formační* (formace samotné osoby i vztahů, stejně jako těch, ke kterým bude směřovat její služba), *tvůrčí* (nová kultura celibátu pro nebeské království a úcta, resp. ochrana nezletilých jako výraz této kultury¹³).

2.4 MÍSTA

Didakticko-obsahová část tohoto modelu by mohla být nabízena v rámci běžného studijního programu přípravy na kněžství (a zasvěcený život), a to jako klasický školní předmět, nebo by mohla být vhodněji nabízena, zvláště v případě některých jejích částí, i mimo didaktickou sféru (na mysli máme komplexní diskurs o afektivně-sexuální zralosti v zasvěceném celibátu); v žádném případě by se nikdy neměla redukovat na pouhé informování (jako by šlo o běžný předmět, k jehož zvládnutí stačí složit zkoušku), ale vždy by měla být spojena s *integrální* formací věřícího a kněze/zasvěcené osoby, jejichž lidství „je každodenním zprostředkováním spásného dobra Království“¹⁴.

13 „Kultura“ ve svém trojím významu: jako přesvědčení, která formují obecnou mentalitu, jako zkušenost jednotlivce, která vytváří odpovídající citlivost, a jako soubor individuálních a kolektivních pedagogických postupů, z nichž se rodí existenciální styl.

14 Italská biskupská konference, *La formazione permanente dei presbiteri nelle nostre Chiese particolari*, Roma 2000, s. 23.

2.5 ZPŮSOBY

V obou částech by tento modul měl být navržen, jak bude výslovněji uvedeno dále, jako *systematická a pedagogická cesta skupiny a jednotlivce*, se skupinovými leklemi/setkáními (s ohledem na normativní objektivitu) a odkazy na osobní formační proces jedince (subjektivní aspekt), na duchovní a psychologické úrovni, s odpovídající pomocí na každé úrovni a se zapojením formátorů, plnicích odlišné role, i vyučujících různých zaměření.¹⁵

Modul tvoří *psychologický* a *duchovní* celek, který by měl být zaručen každému kandidátovi na kněžství či zasvěcený život. Je nezbytné udržet obě perspektivy (objektivní a subjektivní) vcelku nebo je *integravat* prostřednictvím přesné operativní metody.¹⁶

15 Tito vyučující, ačkoli nejsou součástí „společenství formátorů“, se stávají nedílnou součástí „vzdělávacího společenství“ semináře, jak připomíná *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Kongregace pro klérus, Praha 2017, 139.

16 Jedná se o tzv. *model integrace*, jehož cílem je formovat konzistentní (a *ryzí*) osoby prostřednictvím kompletního (*integrálního*) řešení z hlediska obsahu, který se snaží vzájemně *integravat* lidský rozměr s rozměrem víry a služby (metoda *integrace*). Tento model by se dal také nazvat modelem *rekapitulace v Kristu*.

OBSAH
A DIDAKTICKO-FORMAČNÍ CELKY

Koncept je strukturován do tří uvedených celků: *kněžská a řeholní identita*, dále *vztahový život* se zvláštním zřetelem na *sexualitu* a *afektivně-sexuální zralost* a nakonec *realita zneužívání*. V tomto prvotním návrhu je představen obsah každého z těchto tří celků a příslušná opatření. Záměrem, zejména pokud jde o osoby odpovědné za formaci v různých diecézních a řeholních institucích, je především:

- poskytnout *soubor témat*, která by měla být probírána a která v žádném případě nesmí chybět v programu kněžské nebo řeholní formace¹⁷;
- nabídnout *postup pro didaktické zpracování* těchto témat, který se vzhledem ke zkoumanému tématu nesnaží být vyčerpávající, ale který přesto usiluje o poskytnutí co nejpřesnějších pokynů k relevantním aspektům problematiky (např. co stojí v pozadí a na počátku zneužívání, jak se člověk stává zneužívajícím, jaké újmy zneužívání způsobuje...)¹⁸;
- a konečně ukázat, že didaktický obsah nevyhnutelně vyžaduje *formativní pozornost*. Navrhující

17 Nebudou zde pojednány právně-kanonické a kulturně-mediální otázky, které si zasluhují zvláštní pozornost.

18 Povšimněme si, že u některých témat je styl více diskurzivní a navržený obsah proaktivnější, zatímco u jiných se návrh může zdát méně přesný; stejně tak jsou některá témata zpracována s určitou šíří a přesností, jiná naopak stručněji a více schematicky, jako naznačení témat, kterými je třeba se zabývat. Je to dáno řešeným tématem, u jehož některých aspektů již bylo dosaženo dostatečně sdílených závěrů, zatímco u jiných reflexe probíhá a bude probíhat i nadále. Cílem této pomůcky je také podnítit reflexi a sdílení v rámci církve, aby se v těchto důležitých otázkách dosáhlo co největšího souladu.

si toho musí být vědom a v případě potřeby musí toto explicitně vyjádřit, čímž u jednotlivce vyvolá proces personalizace a inteligentního osvojení si toho, co právě studuje.

V tomto textu se budeme zabývat pouze *počáteční formací*. Další specifická reflexe bude věnována trvalé formaci, která má zde své kořeny a vede k celoživotní formaci srdce.

Lze se oprávněně domnívat, že by tento koncept mohl být prvním krokem na cestě k pochopení významu skandálních událostí v církvi;¹⁹ realistickým krokem směrem k autentické afektivně-sexuální formaci, aby dnešní i budoucí pastýř mohl svobodně milovat (tj. mít rád a chtít dobro) srdcem Dobrého pastýře, zvláště ty nejmenší a zranitelné.

Nyní si představme uvedené tři celky, jejich obsah a příslušná opatření.

19 *Poznámka českého vydavatele: Italské vydání má na tomto místě jen index poznámky (bez textu či odkazu). Vzhledem k tomu, jak se v textu odkazuje na jiné poznámky, ponecháváme číslování poznámek podle originálu.*

1

1. FORMAČNÍ CELEK: KNĚŽSKÁ IDENTITA

Identita, tedy způsob sebeurčení nebo obsah, na němž si jedinec buduje svůj obraz sebe sama, je přirozeným výchozím bodem pro pochopení toho, jak k tak závažným událostem mohlo dojít i jak se z nich dostat.

1.1 AUTORITA SOUCITU

Za každým vztahovým zneužitím se skrývá zneužití v oblasti moci. Na druhou stranu je jasné, že kněz je současně autoritou. Je proto nutné objasnit, z čeho tato autorita vychází, v čem spočívá a jak se projevuje.

a) Duchovní služba

Pokud je cílem tohoto formačního bloku formovat ke správné kněžské identitě, je třeba hned zpočátku upřesnit, že tato identita musí být budována a průběžně obnovována v souladu s logikou *duchovní služby*²⁰. Veškerou pozornost je proto třeba věnovat teologicko-doktrinální rovině, ale také pastorační zkušenosti a duchovnímu doprovázení mladého kandidáta, aby se předešlo jakémukoli odklonu od interpretace kněžské role v autoritářském smyslu a aby autorita nebyla chápána jako moc nebo aby

20 *Katechismus katolické církve* v článku 876 říká: „Se svátostnou povahou ... církevního stavu je niterně spojen jeho *služební charakter*. Poněvadž služebníci zcela závisí na Kristu, který jim uděluje poslání i pravomoc, jsou opravdu „služebníci Krista“ (Řím 1,1), podle příkladu toho, který pro nás dobrovolně na sebe vzal „přirozenost služebníka“ (Flp 2,7). Protože slova a milost, jejichž jsou služebníky, nepatří jim, nýbrž Kristu, a ten jim je světil pro druhé, stávají se dobrovolně služebnky všech.“

se iluze moci nestala formou degradace autentické *auctoritas*. Tím by totiž byla narušena identita služebníka, který by už nebyl služebníkem, podílejícím se na „růstu“ druhého, ale subjektem moci, který má sklon druhého člověka ovládat a dominovat mu v rozporu s křesťanským poselstvím. Mladý člověk ve fázi formace musí co nejdříve pochopit, že každá autorita, i ta spojená se službou, se může zvrhnout. Ze služby, jež člověka činí dospělým v Kristu, se může změnit v moc, která ničí pravdu a svobodu, lásku a společenství, zvláště u malých a slabých.

b) Ježíšův soucit

Autoritou kněžské služby nemůže být nic jiného než „autorita Kristova“, autorita spojená se svobodou srdce, která chápe a přijímá lidské utrpení, trpí za trpícího a s ním (*cum-patitur*) a vybízí k tomu, postarat se o něj a zmírnit a uzdravit jeho bolest. Je zajímavé, že v evangeliu jsou to prostí lidé, kteří v Ježíši poznávají a přijímají tuto autoritu, tolik odlišnou od falešné autority tehdejších kněží.²¹

Každému mladému člověku povolánému ke kněžství by tedy mělo být jasné, že právě *soucit je zdravým zdrojem a základní kvalitou autority kněze*, která ho i dnes činí důvěryhodným a oplývajícím autoritou (stejně jako osvětluje pravý význam celibátu pro nebeské království). Naproti tomu žádné jednání, které se nerodí ze svobody sdílet lidskost a bolest trpících, člověka

21 Je to vlastně reakce lidí na učení Ježíše, vnímaného „jako ten, kdo má moc, a ne jako učitel Zákona“, právě pro jeho soucit s těmi, kdo se na něj obrací (srov. Mk 1,21–28).

neosvobozuje, ale je jen uplatňováním nadvlády nad ním, jak to kdysi dělali znalci Zákona a farizeové.

c) Autorita a autoritářství

Z toho vyplývá rozdíl, který je třeba včas objasnit v období počáteční formace, protože budoucí kněz musí být formován k *autoritě*, *nikoli k autoritářství*. Člověk s autoritou je především koherentní – jako první zakouší to, co žádá od druhého – a věrohodný, protože je o věci sám přesvědčen a cítí se jí zasažen. Naproti tomu autoritář nedokáže zdůvodnit, co požaduje, právě proto, že to neprožívá, a proto se uchyluje k násilnému vnučování. Člověk mající autoritu přijímá druhého, chce podporovat jeho růst a jeho svobodné a odpovědné přilnutí k dobru; autoritářský člověk se příliš nezajímá o vnitřní a přesvědčené zranění druhého, stačí mu, že se uznává jeho autorita/moc, a zároveň vyžaduje to, čemu říká „poslušnost“. Z tohoto důvodu člověk mající autoritu přijímá a podporuje dialog a sdílení; naopak ti, kteří autoritu nemají, se obávají jak jakékoli konfrontace, tak i společného hledání. Autoritativnost je tedy přirozeným projevem správně chápané autority; autoritářství je naproti tomu spojeno s mocí jako další deformací skutečné autority.

V tomto smyslu a v souvislosti s předchozím odstavcem tedy shrnujeme, že autorita má své kořeny ve vstřícném soucitu a jím se také projevuje; proti takové autoritě stojí autoritářství toho, kdo se vnučuje, kdo druhé napadá a nepřijímá. Ikonou správné autority je dobrý pastýř, který zná svůj lid a „soudí

s ním“, účastní se jeho dramatu a utěšuje ho v jeho zkouškách; autoritář jen pracuje za mzdu, málo se zajímá o druhé, není schopen empatické účasti na jejich životě a opouští je v jejich těžkostech.

Mladého člověka, který se připravuje na to, aby se stal dobrým pastýřem, je třeba co nejdříve naučit chápat a vnitřně cítit, že autoritářství je vážnou formou zneužívání a stojí u zrodu mnoha zneužití.

1.2 KNĚŽSKÝ NARCISMUS A NEREALISTICKÁ OČEKÁVÁNÍ

Velmi realisticky je třeba zdůraznit opačný proces, tedy autoritu, která se nerodí ze soucitu nebo která nevyjadřuje soucitné srdce věčného Boha.

a) Různé formy klerikalismu

Ten, kdo se připravuje na službu (a autoritu) soucitu a v soucitu, musí být pro to formován tak, aby jasně chápal, co působí opačným směrem, a to i nenápadným a zdánlivě neškodným způsobem, jako jsou různé formy *kněžského narcismu* (liturgického, pastoračního, teologického, vztahového, církevního, masmediálního...) a *klerikalismu*. Klerikalismus chápeme jako mentalitu těch, kteří si myslí, že „udělení svátosti svěcení neznámá pokoru vůči bližnímu (tak jako Ježíš projevil pokoru ve večeradle), ale staví je na *pedestal moci*“²². Je to de facto „anomál-

22 M. Semeraro, *Discernere e formare per prevenire. Sugli abusi nella Chiesa*, in „La Rivista del Clero italiano“, 10 (2018), s. 652.

ní způsob chápání autority v církvi²³, který jako by přestal být naplněním povolání, „neevangelní“ způsob pojetí církevní role *kněze*, „karikatura a zvrácenost služby“ *biskupa*, nebezpečí, před nímž se musí mít na pozoru i *jáhni* a které může i „*zasvěcené* osoby vystavit riziku ztráty úcty k posvátné a nezciitelné hodnotě každé osoby a její svobody“²⁴.

V rámci boje proti klerikalismu je třeba věnovat (a učit věnovat) pozornost zejména nebezpečnému instrumentálně-kompenzačnímu využívání (či „zneužívání“) kněžské role či posvátnosti těmi, kdo nemají dobrou identitu nebo u nichž – v případě těch, kdo jsou povoláni ke kněžské službě – se ve smrtící kombinaci snoubí nízké sebevědomí a nebezpečně vzrušující pocit, že jsou obdařeni „posvátnou mocí“. Je třeba všimnout si také souvislosti mezi nízkým vnímáním osobní identity/pozitivity a situacemi afektivní závislosti/zranitelnosti, jež často stojí na počátku příběhů zneužívání.²⁵

Takto pokračuje kardinál Semeraro: „Klerikální mentalita je mentalitou těch, kteří se domnívají, že ‘klerikální stav znamená takovou posvátnost, že je subjekt osvobozen i od dodržování Božích příkázání“

23 *Ibidem*.

24 To vše jsou slova papeže Františka, uvedená v článku: G. Lebra, *Clericalismo*, in „SettimanaNews“, 24. září 2020. Ve skutečnosti je třeba čelit také pokušení *laického klerikalismu*, to znamená, že nesmíme podlehnout pokušení podporovat servilní přístup některých laiků, kteří tak chtějí navázat zvláštní vztah s vysvěceným duchovním, aby mohli požívat zvláštních výsad.

25 Ti, kteří si sami sebe dostatečně neváží, budou zvláště potřebovat pozitivní reakce zvenčí; pro ně láska a zamilovanost nebo alespoň zájem o jejich osobu ze strany druhého člověka dalece přesahují čisté citovou (nebo sexuální) rovinu, protože si díky tomu říkají: „nejsem tedy tak bezvýznamný“, „když mě někdo miluje,

Z tohoto důvodu je třeba včas zjistit a ověřit *sny* a *očekávání*, *touhy* a *iluze* mladého kandidáta služby, které jsou více či méně nevědomé, nezřídka ne-realistické a absolutně neevangelní, tak aby bylo možné je napravit a projasnit již ve fázi počáteční formace. Často jsou již v těchto nerealistických očekáváních přítomny náznaky budoucího zneužívání.

b) **Obraz Boha**

Dokonce i obraz Boha může být součástí této instrumentalizující logiky, jako jistý pocit či představa „všemohoucího“ Boha, charakterizovaná spíše mocí než láskou, a to až do té míry, že určitým způsobem legitimizuje výklad kněžské role v odpovídající linii moci. Často se zdá, že u zneužívajících osob dochází k této podivné, nekontrolované a nakonec zvrácené úvaze: *od božské všemohoucnosti k bludu všemohoucnosti lidské*.

Zásadní proto také je „teologicko-doktrinální“ zaměření na obraz Boha (a v zásadě na kvalitu úkonu víry) v mysli a srdci těch, kdo se připravují vydávat svědectví o pravé Boží autoritě, o autoritě soucitné lásky, stejně jako jsou nezbytné výchova ve škole Slova a každodenní rozjímání Slova – nezbytné k tomu, aby se tento obraz každý den očišťoval, aby odpovídal tomu, co nám zjevil Ježíš, zejména na kříži.

znamená to, že pro někoho něco znamenám“. Takováto závislost na laskavosti druhých často vytváří zvláštní afektivně-sexuální zranitelnost.

c) Výchovná odpovědnost

Problémy, kterým čelíme, s jejich dramatickými důsledky a dopady, vyžadují, aby byla velká formativní pozornost věnována smyslu *výchovné odpovědnosti*, zejména vůči nezletilým. Kněz, stejně jako další subjekty různých forem zasvěceného života, je totiž povolán být vychovatelem a ve vztahu, který je sám o sobě asymetrický, znovu žít autentickou autoritu dospělého, který usiluje o růst druhého a o jeho svobodu, respektuje jeho tajemství a se soucitem přijímá jeho hranice. Autoritu, která umožňuje plné uskutečnění *povolání kněze a zasvěcené osoby k otcovství a mateřství* a činí jejich život a všechny vztahy plodnými.

2

2. FORMAČNÍ CELEK:

VZTAHOVÁ ZRALOST V CELIBÁTU
PRO KRÁLOVSTVÍ

V době sexuálního zneužívání se jako nejproblematičtější oblast jeví sexualita. Jak víme, sexualita je ve skutečnosti výrazem vztahové schopnosti jedince, a tedy i jeho vztahové problematiky. Pozornost mladého člověka ve fázi formace je tedy nutné upoutat především na *výchovu ke vztahu*.

2.1 VZTAH V KNĚŽSKÉM A ŘEHOLNÍM POVOLÁNÍ

V křesťanství je *všechno vztahem*. Bůh je Trojice, tedy spojení; *stvoření* vyjadřuje Boha, který dává existenci i neexistujícímu v zájmu společného dialogu; *víra* je důvěra v Tebe, odevzdání se mu; *modlitba* je udržování živého vztahu, který umožňuje život, a jestliže hřích ničí vztah a schopnost vztahu, pak *spása* je Stvořitel, který nechce ztratit kontakt se stvořením, a proto odstraňuje veškerou vzdálenost a znovu s ním navazuje vztah. Život každého živého stvoření je vztah, *sexualita* je vztah, člověk není jen rozumová, ale také a především vztahová bytost...; avšak i *povolání* je vztah, stejně jako *evangelium* a každé hlásání a katecheze, každá služba a každá svátost. Dokonce i *pravda* je určitým vztahem, protože se nejlépe zjišťuje společně a bývá sdílena opět vytvořením vztahu; také *svoboda* „je dvoustranný vztah..., není to něco, co má člověk sám pro sebe, ale má to pro druhé..., protože druhý mě k sobě připoutal“²⁶.

26 D. Bonhoeffer, *Creazione e caduta. Interpretazione teologica di Gen 1–3*, in *Opere di Dietrich Bonhoeffer* 3, Queriniana, Brescia 1992, s. 54.

A co je *věčný život*, když ne vztah na věky, který začíná teď a nikdy neskončí...?

V tomto smyslu jsou sexuální zneužití spáchaná členem církve, hlasatelem evangelia, naprostým a dramatickým popřením toho všeho, jsou proti evangeliu, což naléhavě vyžaduje věnovat větší a důslednější pozornost formaci hlasatele ke vztahům. Pokud je totiž pravda, že vztah vyjadřuje lidskou (a božskou) přirozenost, je také pravda, že pro člověka není přirozené prožívat vztah pro to, co tento znamená; něco člověka nutí uzavírat se do sebe nebo se otevírat vztahu jen zdánlivě, klamajíc tak druhého i sebe.

Proto bude nutné vycházet ze správného chápání *vztahové zralosti* ve smyslu *schopnosti/svobody vyjít ze sebe sama a postavit druhého, s jeho tajemstvím života a smrti, radosti a utrpení, do středu vlastního života a – spolu s druhým – postavit Boha do středu samotného vztahu*. Tedy vztahové zralosti jako dvojí *sebedecentralizace*: ve prospěch lidského ty a božského Ty. Nebo jako procesu dvojí *sebetranscendence*, vzhledem k vlastnímu já a vzhledem k ty; tedy nejprve horizontálně a pak vertikálně. Je zřejmý mimořádně přínosný dopad na lidský růst a vztahovou citlivost. Sebedecentralizace a sebetranscendence umožňují vyhnout se stažení či implozi do sebe sama a prožívat vztah *otevřený tajemství*: tajemství svého já, lidského ty, božského Ty, vztahu samotného.

V tomto smyslu je *vztahová* zralost velmi blízká *duchovní* zralosti, pokud pojem duchovní není brán jako protiklad materiálního, ale pokud označuje

spojení, sdílení či právě vztah²⁷ nebo vše, co nás uvádí do kontaktu (tj. do vztahu) s Bohem. A je velmi důležité, aby mladý člověk ve fázi formace viděl tuto souvislost, aby neredukoval vztahovou schopnost na pouhou přirozenou a psychologickou dovednost nebo na pouhý sklon k extroverzi či lidským kontaktům. A aby chápal vztah nejen jako existenciální místo, v němž je vyzdvížena a podpořena jeho vlastní lidskost i lidskost druhých, ale také jako posvátný prostor pro novou a nevídanou zkušenost Boha, v němž je mu umožněno pocítit přítomnost Toho, kdo je *sám o sobě Vztahem*, jakož i původcem, prostředníkem a cílem *každého* vztahu.

Proto je třeba věnovat v době počáteční formace pozornost těm, kteří *se nějakým způsobem vyhýbají vztahu*, a to ve jménu špatně pochopené představy o spiritualitě, dnes nebezpečně rozšířené u části mladé generace (která se jakoby brání vztahu nebo hledá pouze ten virtuální), nebo s cílem dokonalosti v podstatě *individualistického* charakteru (pro kterou je vztah pouze *accidens*); stejně tak je na druhé straně nutné bezprostředně korigovat určitou *vztahovou spontaneitu* bez referenčních kritérií a nakonec i bez smyslu, kdy je vztah *de facto* hledán proto, aby člověk sám sebe postavil do středu vztahu s druhým, aby jej využil, bez jakéhokoli

27 V tomto smyslu viz roli Ducha v trinitárním dogmatu. V něm je vztahové napětí tak intenzivní a plné energie, že se stává osobou právě v Duchu Svatém (vzájemný „polibek“ mezi Otcem a Synem, podle pouštních Otců).

sebedecentralizujícího a sebetranscendentního otevření se tajemství. I tehdy už svým způsobem dochází ke zneužívání.

2.2 VZTAHOVÁ ZRALOST: PRINCIPY A OBLASTI

Pro formování vztahové zralosti je třeba vycházet z některých základních principů jako předpokladů, které jsou základem této výchovné cesty, a poté se podívat na některé oblasti, z nichž se tato zralost sestává. Jsou to tedy principy nebo obsah, jež by v procesu formace určitě neměly chybět. Nejsou nové (proto se o nich zmiňujeme pouze stručně), představují však jakýsi obecný rámec a logicko-tematický řád:

- *Krása a důstojnost* stvoření k Božímu obrazu, jako muž a jako žena. Lidskost vlastní i lidskost druhých jako vzácný poklad, který je třeba opatrovat a realizovat. Tělo jako chrám Ducha a sexualita jako místo mystéria, v němž se člověk otevírá vztahu a ze vztahu vzchází nový život (i v panenském bytí). Sexualita, které se mladý člověk povoláný k čistotě musí naučit žehnat.
- *Zralost* obecně jako nepřetržitá cesta – přes jednotlivé existenciální fáze – postupného učení se *životu* (a kněžskému a zasvěcenému životu s jejich hodnotami), jeho zákonům růstu (to, co vede k růstu subjektu, spolu s časovým a evolutivním

- vlivem, je právě *alterita*, tedy přijetí/přítomnost druhého jakožto ode mne odlišného), a *od života* (neboli nechat se formovat událostmi, druhými, každým jiným člověkem, Slovem, malými a slabými, ale i těmi, kdo ti odporují, vlastními chybami, krizemi...) ²⁸.
- Život sám jako *přijatý dar, který má ze své podstaty tendenci stát se darovaným dobrem*, a proto také jako *vděčnost, která se proměňuje v bezplatnost*; jako *důvěra, která vyvolává odpovědnost*, a tedy také jako *vztah, který nás stvořil, a vztahy, které mají být vytvořeny*. Dospělý stav je tedy daleko více než matričními údaji dán svobodným rozhodnutím převzít odpovědnost za druhého, značící plný rozvoj vztahové schopnosti v sebedecentralizujícím a sebetranscendentním směru. Pozor na *nedospělého* (a na kněze jako *puer aeternus*) nebo na mnoho forem regrese či fixace na dětské či (pre)adolescentní stadium, vyznačující se nepřevzetím odpovědnosti a chybějícím respektem k životu a druhým.

Vycházejíc z těchto předpokladů, otevírá se vztahová zralost spontánně dalším aspektům cesty růstu každého člověka, a tím spíše těch, kteří se rozhodli učinit ze svých vztahů místo hlásání ústředního vztahu lidského života, toho, který nás zachraňuje: od citové zralosti ke zralosti k povolání, od emoční zralosti ke zralosti – zejména – afektivně-sexuální:

28 To je v podstatě myšlenka trvalé formace.

a) Citová zralost

Citová zralost jako svoboda rozpoznat v realitě vlastního příběhu, nejen ve světle víry, *přijatou* lásku a jako volba, spíše logická a konsekventní než ctnostná a „hrdinská“, lásku *dávat*. Zásadní je aktivovat tuto svobodu, ač v mezích příběhu každého člověka, nevyhnutelně poznamenaného chudobou lidských vztahů, v pokorné a realistické jistotě, že přijatá láska vždy převýší lásku darovanou. Stejně tak je důležité respektovat čas potřebný k tomu, aby tato svoboda dozrála u těch, kteří museli přijmout obzvláště bolestnou a zatěžující minulost, a nabídnout jim zkušenost zcela přijímajícího vztahu.

Pozor na ty, kdo mají více či méně nevědomě sklon využívat službu (a s ní související mezilidské vztahy) k uspokojování potřeby oblíbenosti a ocenění, čímž se odsuzují k frustraci z neuhasitelné žízně a rozporuplného svědectví.

b) Zralost k povolání

Zralost k povolání jako schopnost nacházet v ideálu povolání čím dál více *vlastní pravdu-krásu-dobro* nebo *vlastní identitu (a pozitivitu)*, milovat a oceňovat jej jako takový a milovat a žít vztahy podle specifického stylu vlastního ideálu povolání. Zralost k povolání také ve smyslu trvalé připravenosti nechat se povolat Věčně volajícím, rozpoznávat jeho hlas a čím dál lépe objevovat své vlastní povolání. Právě tato vnitřní koherence dává vzniknout onomu vzácnému dobru, jímž je jednota života, s níž souvisí také stabilita volby a klid povolání,

ale také věrohodnost svědectví, které prochází autenticitou vztahu.

Pozor na ty, kdo mají sklon klást jinam (nikoliv do vlastní identity povolání, i když je správně definovaná) nebo „stavět na písku“ jistotu, že jsou sami milováni (či sebevědomí), a usilují o pošetilé a nejisté statky (např. vyšší společenské postavení, církevní kariéru, úspěch, osobní zviditelnění, uznání od druhých, vítězství v soutěži...), a nakonec nejsou schopni zaručit stabilní a klidné vnímání vlastní positivity, jež může být založena pouze na skále lásky Věčného (srov. Mt 7,24–27), ani svobodu hledání a rozpoznání této positivity u kohokoli jiného, v každém vztahu.

c) Emoční zralost

Emoční zralost jako postupná cesta *evangelizace vlastní citlivosti*, a to nejen z hlediska ovládnutí emocí, ale pro plné vyjádření vlastní emocionálně-afektivní energie (od citů po touhy, od instinktů po kritéria rozhodování, od zálib po vášně) ve službě Království, pro růst druhých a pro plně lidské svědectví o kráse následování.

Pozor na emočně ploché osobnosti, které v konečném důsledku nejsou schopny dávat a přijímat city, prožívat přátelství a sdílení; na ty, kteří se ne naučili zvládat své emoce a odmítají je, ale také na ty, kdo se jimi nechávají ovládat; ty, kteří se rozhodli pro celibát, aby skryli svou nejasnou sexuální identitu a vztahovou neschopnost.

2.3 AFEKTIVNĚ-SEXUÁLNÍ ZRALOST V CELIBÁTU PRO KRÁLOVSTVÍ (NEBO PANENSKO-CELIBÁTNI)

Ačkoli sexuální zneužívání není pouze sexuálním problémem, zasluhuje afektivně-sexuální oblast přesto maximální pozornost jakožto základní součást vztahové zralosti kněze a zasvěcené osoby. Z toho vyplývá, že „jasná a vyvážená výchova a formace v oblasti sexuality a jejích hranic v seminářích a formačních domech je bezpochyby nezbytná“²⁹. Formace, která je nutná k životu v celibátu, ale ve skutečnosti je také jeho plodem.

a) Gramatika sexuality

Proto je třeba hned na začátku výslovně říci, že sexualita není jen věcí instinktů, kterou každý člověk ovládá podle svých možností a přesvědčení, ale že má svou vlastní „gramatiku“ s objektivními charakteristikami (*ordo sexualitatis*), kterou je třeba respektovat a zhodnocovat v každém stavu a povolání, tedy i v celibátu. A které je proto třeba se v procesu formace věnovat:

- je to *energie*, něco nekonečně cenného, s čím je třeba v každém případě zacházet,
- životu dává *vztahovou* dynamiku, v protikladu ke všem formám autoreference (a autoerotiky,

29 V. Openibo, „Apertura al mondo“, in kol. aut., *Consapevolezza e Purificazione*, op. cit., s. 113.

- nejen genitálně-sexuální) psychologického nebo duchovního typu,
- otevírá se vůči *jinakosti a rozmanitosti* oproti jakémukoli sklonu standardizovat druhé,
 - činí vztahy *komplementárními* s respektem k unikátnosti, jedinečnosti a neopakovatelnosti osobnosti každého jednotlivce a s podporou jeho schopností,
 - přináší *plodnost* do všech způsobů prožívání života a do všech vztahů.

Během formace je třeba v intrapsychemickém ustrojení člověka zdůraznit *strategickou funkci a ústřední roli* afektivně-sexuální oblasti, která je právě díky tomu propojena se všemi ostatními pudy a instinkty lidské přirozenosti. I proto se afektivně-sexuální oblast může stát „zesilovačem“ problémů vznikajících v různých oblastech osobnosti, zatímco jindy se táž afektivně-sexuální problematika neprojeví, ale je zdrojem konfliktů v jiných oblastech osobnosti.

b) Psychologická rovnováha člověka, který se rozhoduje pro celibát

Je také nezbytné realisticky a přesně objasnit, co se děje s *psychickou rovnováhou* člověka, který se rozhoduje pro celibát, s nímž je spojeno významné *odříkání*; a to nejen kvůli „právu vědět“ ze strany člověka, který se na takovou volbu připravuje, ale protože toto objasnění ilustruje smysl samotné volby a podmínky její udržitelnosti. Ten, kdo žije celibát pro Království, se totiž z lidského hlediska

nachází v situaci „ochuzení“, protože mu chybí zkušenost, jež obohacuje život a je zdrojem radosti. Ospravedlnit toto odříkání může pouze objevení velké lásky. Pokud však tato volba není dostatečně motivována a neustále znovu motivována objevením „pokladu“ nebo pokud není cítěna a prožívána jako zkušenost této lásky, hrozí, že bude pouze (nebo špatně) snášena jako něco, co činí život nevyváženým a břemeno odříkání citelnějším a významnějším než přitažlivost volby.

Z toho vznikají *kompence*, v iluzi, že se tím obnoví ztracená rovnováha a vydrží odříkání. Tímto způsobem, prostřednictvím uspokojení hledaného a nacházeného v různých formách a také v jiných oblastech osobnosti, je zdánlivě dodržena volba celibátu, avšak bez jakéhokoli nadšení pro jeho krásu a pravdu a bez jakékoli účinnosti svědectví. A i když jsou kompenzace na začátku jen nepatrné a lehké, začne se životní styl brzy ubírat směrem, který se postupně vzdaluje od volby pokladu, což může mít vážné následky. To, co je závažné hned zpočátku, není ani tak existence gest a postojů při hledání kompenzací, ale spíše ignorování nebo podceňování významu a možného dopadu těchto gest.³⁰

30 Taková nevědomost a nedostatečné bdění nad sebou samým může pomalu vést, jak bude jasněji vidět dále, dokonce až k tomu disociačnímu mechanismu, který umožňuje, aby se počáteční kompenzace proměnily v transgresivní a riskantní chování, jež živí falešné já, zcela odloučené a nekoherentní s volbou celibátu a čistoty, v téměř alternativní identitu vůči identitě povolání, aniž by si subjekt uvědomoval tento vnitřní rozkol nebo existenciální rozpor (k čemuž přispívá domnělá beztrestnost, kterou dříve kněžský stav někdy zdánlivě zaručoval).

c) **Bdělost a sebeovládání**

Právě proto, aby byly tyto nebezpečné emocionálně-mentální procesy a sklon k jejich ignorování včas zastaveny, je třeba v rámci formace učit schopnosti *bdít sami nad sebou a interpretovat vlastní citlivost* (smysly, pocity, emoce, city, náklonnosti, touhy, pokušení, přitažlivost, vášně...) i vlastní vnitřní stavy. A to nikoliv z důvodů čistě morálních nebo kvůli chování, ale proto, abychom byli *pravdiví* sami k sobě (nejen *upřímní*) a objevili, co je podstatou našich duševních rozpoložení; abychom je nejen dokázali rozpoznat, ale abychom identifikovali své vlastní vnitřní rozpory a obranné reakce, strachy a konflikty; abychom se nechali doprovázet a vést starším bratrem, který nám pomáhá zkoumat náš vnitřní svět; ale také abychom stále svobodněji čelili výzvám a tajemstvím života. Život totiž promlouvá k srdci, které se mu naučilo naslouchat.

Mladý člověk ve fázi formace musí pochopit, že tato pokorná a inteligentní pozornost k sobě samému nemá pro subjekt a jeho osobní růst hodnotu pouze v přítomnosti, ale učí konstruktivnímu vztahu toho, kdo se musí v zájmu služby naučit jít společně s druhými, zvláště s těmi, kdo jsou sami a necítí se být milováni, cítit empatii a být schopni přátelství i s těmi, kdo nevěří, starat se o druhé, zvláště malé a zranitelné, a nikdy nezneužívat nastolený vztah. Touto svobodou je také afektivně-vztahová zralost nebo pastorační citlivost.

d) Rozlišování a schopnost volby panenství/panictví
 Jde tedy o to, jasně navrhnout, opět v linii sebepoznání a sebeovládání, některé klasické a vždy aktuální nástroje, jako je umění *rozlišování* a reflexe zkušenosti, *zpytování svědomí* a *zkoumání svědomí* samého (nebo vlastní morálně-penitenciální citlivosti)³¹, v trvalém dialogu se sebou samým a s Bohem, nechat se každý den číst a zkoumat jeho slovem, ale také se učit rozpoznávat ty střípky pravdy, které jsou přítomny v druhém (v každém jiném člověku) a v jeho slově, i když zraňuje a opravuje.

Výchovnou pozornost je proto třeba věnovat procesu a schopnosti volby obecně a *konkrétním podmínkám autentické panenské volby*, svobodné a odpovědné, přitahované krásou ideálu a nikoliv respektované (jako zákon) nebo snášené (jako břemeno) či jen dodržované (jako nemilovaná povinnost) nebo „formované“ (protože je u aspiranta kněžství považována za samozřejmost a v podstatě je mu svěřena/uložena) nebo... subjektivně volené (protože již byla předpokládána nebo nařízena institucí).

**e) Správná sexuální identita
 a schopnost samoty-autonomie**

Formátor musí také pozitivním způsobem dohlížet na to, aby byl mladý člověk schopen dospět ke

31 Jestliže je *zpytování svědomí* běžně chápáno jako zkoumání vlastního konání, je *zkoumání svědomí* pokusem podrobit analýze vlastní svědomí, jím používaná kritéria, možné nebezpečí, že tato kritéria nejsou zcela evangelijní, to, zda nejsou příliš přísná nebo příliš pružná... A toto zkoumání by mělo být poměrně časté (jako jakási trvalá formace svědomí).

správné sexuální identitě, mužské i ženské, a k pozitivnímu vnímání *sebe sama*, aby byl schopen autonomie a dokázal snášet *samotu* vlastní životu panny, aniž by se uchýloval k různým kompenzacím a ústupkům pro to, aby se jí vyhnul (například využívání druhého člověka, závislost na něm nebo dominance nad ním k zaplnění vlastní citové prázdnoty, nebo různé formy manipulace, uspokojování, podřízenosti...), nýbrž aby se ji učil prožívat jako zkušenost, která umožňuje správný vztah s druhým, a jako místo intimity s Bohem. Mladému člověku je třeba pomoci vyrovnat se se samotou celibátu pro nebeské království a nevnímat ji jako absenci něčeho lidského, ale jako *přítomnost božského prvku*. V prvním případě je samota frustrující a někdy vede k využívání-zneužívání druhých nebo k izolaci; v druhém případě je milostí a vede ke společenství a sdílení.

Odvaha *habitare secum* („být sám se sebou“) navíc umožňuje vstoupit do *tajemství vlastního já* a poznat vlastní důstojnost a ty vnitřní i vnější zdroje, které dávají sílu čelit životu a dát jej do služeb náročného a přitažlivého projektu, který za tuto námahu stojí. Je to však také doba, kdy se člověk učí stát na vlastních nohou a získává citovou autonomii a zároveň svobodu dávat a přijímat, pomáhat a nechávat si pomoci, pracovat a spolupracovat, milovat a být milován: *budovat autentické a rovnocenné vzájemné vztahy*. Zejména je třeba včas odhalit sklon těch, kteří zřejmě dávají přednost vztahům s osobami nižšího věku, ve kterých chybí tato vzájemnost, možná proto, aby si kompenzovali svůj

osobní pocit méněcennosti, čímž de facto procházejí nebezpečnou regresí.³²

V souvislosti se správnou sexuální identitou je třeba opět upozornit na vliv některých kulturních mýtů a stereotypů (někdy i náboženských a duchovních), které nerespektují důstojnost a originalitu každé lidské osoby, muže a zejména ženy; mýty a stereotypy, které nedokážou postihnout tu tajemnou skutečnost, jejímž symbolem a obrazem je spojení mužského a ženského těla.³³

f) Respektování hranic mezi „já“ a „ty“ a panenský typ vztahu

Charakteristickým rysem konzistentního člověka a plodem výše uvedené schopnosti autonomie (tj. schopnosti stát na vlastních nohou) je také respektování hranic *sebe sama*, vlastní intimity a nitra, jakož i hranic a citlivosti *druhých* lidí tak, aby nikomu nebylo nijak zasahováno do soukromí a aby nikdo nebyl vlastněn. Nejvyšším projevem této úcty – jak říká papež František – je jednání těch, kdo si zují „opánky z nohou před posvátným územím druhého (srov. Ex 3,5)³⁴ a jeho tajemstvím, zvláště když

32 Konkrétně je to zaujímání dětských postojů (např. nárok na to, být středem vztahu) nebo (pre)adolescentních postojů (sklon vymezovat se nebo odmítat převzetí odpovědnosti).

33 Například určité mužské šovinistické pojetí, které neuznává stejnou důstojnost mužů a žen, nebo určité dosud spíše negativní pojetí sexuality, které vidí ženu jako příležitost k hříchu nebo jako nebezpečný prvek (drama zasvěcených žen zneužívaných příslušníky kléru pravděpodobně souvisí i s tímto stereotypem, zvláště v některých kulturách).

34 *Evangelii gaudium*, 169.

je druhý slabý nebo zranitelný. Aby bylo možné vychovávat k této uctivé pozornosti k druhému, je třeba mladému kandidátovi ilustrovat charakteristiky a součásti *panenského vztahového stylu* (například to, že by nikdy neměl být středem vztahu, neměl by dělat z těla místo ani důvod mezilidského setkání, měl by upřednostňovat vztah s těmi, kdo jsou chudí na lásku...).³⁵

g) Křesťanská citlivost

Jestliže jsou kněží a zasvěcené osoby povoláni k tomu, aby v sobě měli stejné city jako Syn (srov. Flp 2,5), nemůže být výslovným cílem formačního projektu, s nímž mají přijít do styku, jak se často stává, pouhá správnost vnějšího chování, ale onen svět uvnitř každého člověka, tak bohatý na energii a tak často opomíjený, tvořený *citlivostí*. Cílem této pozornosti, která vzdělávací projekt posouvá na vyšší úroveň, je, aby smysly a emoce, touhy a libosti, city a vášně byly obráceny a evangelizovány (nejen oficiální a viditelná stránka subjektu) a aby citlivost byla skutečně „křesťanská“. Obraz Syna je „citlivým“ obrazem Otce!

Teprve pak je formace *integrální* (pozorná ke všem aspektům) a formovaný člověk *ryzí* (sám o sobě kompaktní a konzistentní, jednotný a se středem

35 K tomuto upřesnění se vrátíme v závěrečné metodické části (odstavec 6): zde pouze uvádíme, že je právem kandidáta znát charakteristiky panenského vztahového stylu a povinností formátora mu je představit. Samozřejmě bez nároku na vyčerpávající seznam gest a chování či jakousi „příručku dokonalé osoby v celibátu“.

na správném místě); musí však být použita odpovídající metoda, metoda *integrace* (mezi duchovními a antropologickými prvky, mezi omezeními a aspiracemi, mezi hříchem a milosrdenstvím, mezi myslí a srdcem...). A může směřovat k pravému cíli výchovné cesty celibátu pro Království, tedy k *citové zralosti* chápané jako *schopnost milovat Boha lidským srdcem a milovat člověka božským srdcem*, učit se stále více milovat a chtít dobro druhého se svobodou a intenzitou, něhou a silou Božího srdce.

To je další důvod, proč je v počáteční formaci tak užitečná a nezbytná znalost psychologie dětí a dospívajících, zvláštní citlivosti nezletilých a jakkoli zranitelných osob, ženské psychologie a role těla v situacích emocionálně-afektivního zapojení.

3

3. FORMAČNÍ CELEK: REALITA ZNEUŽÍVÁNÍ

Obecnou zásadou je, že dramatická realita zneužívání musí být *explicitně a co nejrozsáhleji pojednána již v rámci počáteční formace*. A to nejen z důvodu prevence možných krizí, ale také proto, že taková analýza umožňuje řešit otázky, jež jsou důležité pro všechny, kdo se připravují na kněžství a zasvěcený život. Proto je možné obrátit se na odborníky, ne však s tím, že formátor deleguje na jiné to, co má v těchto důležitých otázkách řešit sám.

3.1 POVAHA ZNEUŽÍVÁNÍ³⁶

Nejprve je třeba objasnit podstatu fenoménu zneužívání a zneužívání obecně (různé druhy zneužívání a jejich vnitřní souvztažnost), dále pak upřesnit význam sexuálního zneužívání, místa a struktury zneužívání, prognosticko-diagnostické znaky zneužívající osoby (nebo budoucího zneužívajícího), psychodynamiku zneužívání a zneužívanou osobu.

a) Zneužívání obecně a zneužívání v užším smyslu slova

„Zneužívání“ jako takové znamená *nesprávné, nebo dokonce špatné používání něčeho nebo někoho*.³⁷

36 Pokud jde o tuto část, odkazujeme na pomůcku *Zranění způsobená zneužíváním* (Karmelitánské nakladatelství, 2021), v níž je toto téma zpracováno obšírněji (zejména v bodě 3.1: *Skutečnosti definující sexuální zneužívání*).

37 Z latinského slova „*abusus*“ a slovesa „*ab-uti*“, složeného z předpony „*ab*“, která odkazuje na myšlenku distancování se od něčeho/někoho nebo od určité logiky či normy, a proto v důsledku naznačuje něco excesivního/transgresivního; druhá část slože-

Pokud jde o zneužívání v mezilidských vztazích, je zneužívání obecně definováno *jako jednání, při kterém je použita síla, psychologická nebo fyzická, a jehož cílem je ovládnutí druhého a následkem poškození druhé osoby*. Existují různé *druhy* zneužívání, od zneužívání *moci* po *sexuální* zneužívání, které jsou poměrně zjevné, od *duchovního* zneužívání přes zneužívání *svědomí* až po zneužívání *emoční* nebo zneužívání *citlivosti*, jež jsou obvykle subtilnějšího charakteru. Podobně se liší zneužití *nezletilého* od zneužití *zranitelné* osoby. O tom bude pojednáno v následujícím odstavci (3.2). Co je však třeba zdůraznit ihned, je potřeba co nejdříve ukázat mladému kandidátovi *vnitřní souvztažnost* mezi různými druhy zneužívání. Protože je důležité, aby věděl, jak jsme již zmínili a jak znovu upřesníme, že se problém sexuálního zneužívání dotýká celé osobnosti a životního příběhu (nebo jeho velké části) zneužívajícího a že zneužívání není nikdy „pouze“ sexuální, ale obvykle vzniká v oblasti *identity* člověka, jako pokus o *kompensaci* nízkého sebevědomí, a tedy jako instrumentální a skutečně nevhodné využití kněžského povolání a role, resp. vlastních znalostí a společensko-církevního postavení,³⁸ vlastního vlivu na svědomí a citlivost druhých, zvláště

niny – „uti“ – pak znamená používat. Doslovný překlad by tedy mohl být „to, co se odchyluje od správného použití“ nebo „to, co jde nad rámec použití“ (Abuso, in „Vocabolario Etimologico di Pianigiani“, www.etimo.it/?term=abuso (31. 10. 2020).

38 V tomto smyslu, přísně vzato, je zneužití druhého především určitým druhem sebezneužívání, zneužitím sebe sama, nebo jako takové začíná, samozřejmě na nevědomé úrovni.

pokud jsou nezletilí nebo zranitelní.³⁹ Jinými slovy, vzniká-li zneužívání v určité a ohraničené oblasti osobnosti, stává se ještě závažnějším v okamžiku, kdy se rozšíří do dalších oblastí a začne být životním stylem inspirovaným zneužívající mocí nebo obecným jednáním, a pak i odpovídajícím způsobem chápání a vykonávání služby. To se následně projeví v různých oblastech a v různém zneužívání, jak bylo právě zmíněno, od duchovního (zneužít lze i Boha a jeho určitý obraz, jeho slovo a tvář), přes typicky služebně-vztahové zneužívání (viz určité povýšené způsoby výkladu vlastního postavení coby prostředníka mezi Bohem a člověkem nebo určitá tvrzení o znalosti a ukazování Boží vůle druhým), až po skutečné sexuální zneužívání. Lze říci, že čím více je zneužívání životním stylem a jednáním, tím snadněji přechází i ve zneužívání *sexuální*. A že jakékoli zneužití, v jakékoli oblasti, má vždy svou vlastní závažnost.

b) Sexuální zneužívání

Neexistuje žádná univerzální definice pojmu sexuálního zneužívání, je však možné uvést jeho základní prvky:

39 „Skandál sexuálního zneužívání... definitivně podkopává ‘antropologické’ schéma dominantních lidí, kteří si dovolují urážet ty, které považují za méněcenné, s přitěžující okolností beztretnosti“ (V. Albanesi, *Pedofilia nella Chiesa*, in „Settimana“, 17 (2010), s. 5). Komentář kard. Semerara: „Je to tedy *mocenský hřích*, který před porušením šestého přikázání porušuje to první: *Nebudeš mít jiného Boha mimo mne*“ (*Discernere*, 652).

- zacházení s druhým na tělesně-genitální a emocionální úrovni, *nevhodné a velice neuctivé, cílené, se znaky perverze,*
- za použití explicitně nebo implicitně *vnucených a násilných* metod,
- které u zneužívajícího vychází ze *zneužití jeho vlastní role,* prestiže nebo autoritativního postavení vůči zneužívanému,
- a vede k jeho zneužití, včetně genitálně-sexuálních úkonů, kdy zneužívaný slouží jako *předmět* potřebám a požadavkům zneužívajícího a je stále více podroben roli toho, kdo je jím *vlastněn.*

Zneužívání tedy způsobuje skutečnou nebo potenciální *vážnou újmu* oběti, jejímu celkovému, duševnímu a někdy i fyzickému, zdraví a její morální a duchovní integritě a důstojnosti. Újmu, jež může přetrvávat v průběhu času a vyžaduje odborný terapeutický zásah.

Mladého kandidáta je třeba vychovávat tak, aby *on sám* pochopil především znepokojivé spektrum možností a deviací, vůči kterým se nikdo nemůže cítit zcela imunní nebo od nich osvobozený, a aby tyto souvztažnosti případně identifikoval *sám u sebe:* aby bylo možno pracovat s *kořeny* problému, a ne jen s jeho důsledky; zasahovat proti zneužívajícímu *chování* (v různých oblastech), a ne jen proti sexuálnímu deviacím; předcházet jednání, které způsobuje újmu a utrpení druhým, a ne jen sobě; učit se nést v sobě stejné pocity jako Ježíš Kristus, jako pasýr nebo služebník, a ne jen připravovat se na hraní určité role (autorita atp.).

c) Rozlišení a diagnóza

♦ *Pedofilie a efebofilie*

Je třeba si vyjasnit pojmy *pedofilie a efebofilie*, přičemž je třeba vycházet z referenčního hlediska genitálně-sexuální přitažlivosti: jsou to *nezletilí do pre-adolescentního věku* pro pedofily a *adolescenti* pro efebofily (v obou případech se však jedná o poruchu zneužívání nezletilých). A jestliže se v prvním případě zdá, že je přitažlivost dána zejména iluzí dominance a přivlastnění druhého, u efebofilů nabývá přitažlivost výrazněji sexuálního charakteru.

♦ *Homosexualita, pedofilie a sexuální zneužívání nezletilých*

Dále je třeba rozlišovat mezi homosexualitou, pedofilií a sexuálním zneužíváním nezletilých, jelikož se jedná o zcela odlišné stavy. Zatímco homosexualita znamená přitažlivost ke stejnému pohlaví, zpravidla bez rozdílu věku, pedofilie je charakterizována sexuální přitažlivostí k nezletilým osobám s rozdílem pohlaví nebo bez něj a je patologické povahy. Pedofilní porucha se definuje jako stav, kdy je určita osoba sexuálně přitahována výhradně nezletilými chlapci nebo dívkami, případně oběma. Je třeba rovněž uvést, že k sexuálnímu zneužívání nezletilého může docházet bez ohledu na existenci patologie a na sexuální orientaci zneužívajícího. Na teoreticko-vědecké úrovni tedy neexistuje přímá souvztažnost a souvislost mezi pedofilií a sexuální orientací.

Skutečnost, že sexuální zneužívání mělo v letech největšího rozmachu tohoto fenoménu vysoký počet mužských obětí, ale vyvolala otázku, zda homosexuální orientace měla na fenomén zneužívání vliv; existuje k tomu mnoho různých interpretací.⁴⁰

40 Zejména podle výsledků vědeckého výzkumu sexuálního zneužívání v USA, který uskutečnil tým John Jay College, tvoří zneužívání spáchané kněžími nebo řeholníky na nezletilých stejného pohlaví 81 % celkového počtu zneužití (srov. *The Nature and Scope of the Problem of Sexual Abuse of Minors by Priests and Deacons*, by Karen Terry et al., prepared by the John Jay College of Criminal Justice for the U.S. Conference of Catholic Bishops, Washington DC: USCCB, 2004), zatímco podle výzkumu australské církve, který provedla Royal Commission, dosahuje tento podíl 78 %. Toto procento je podle některých badatelů vysvětlováno vyšším podílem mužských subjektů mezi těmi, s kým byli tehdejší kněží v kontaktu (až do roku 1983 mohli službu u oltáře vykonávat pouze muži, srov. C. D'Urbano, *Percorsi vocazionali e omosessualità*, Città nuova, Roma 2020, s. 133–134). Od tohoto data skutečně došlo k nárůstu počtu ženských obětí (*Royal Commission into Institutional Responses to Child Sexual Abuse, Final Report*, Religious Institution Books, sv. 16, 2017).

Nepříliš odlišný, ale podrobněji vysvětlený je údaj, který nacházíme ve výzkumu provedeném Studiem MHG Německé biskupské konference v roce 2018 (H. Dressing, D. Dolling, D. Hermann a kol., *Child Sexual Abuse by Catholic Priests, Deacons, and Male Members of Religious Orders in the Authority of the German Bishops' Conference 1946–2014*, v „Sexual Abuse: a Journal of Research and Treatment“, publikovaném on-line dne 11. prosince 2019). Podle tohoto výzkumu 62,8 % obětí sexuálního zneužívání kněžími a řeholníky je mužského pohlaví. Výzkumníci se domnívají, že existuje více faktorů, které vysvětlují tuto „jasnou převahu dětí mužského pohlaví a chlapců mezi oběťmi sexuálního zneužívání ze strany duchovních“, a to nejen existence různých a četnějších možností kontaktu duchovních s dětmi mužského pohlaví a chlapci, ale také určitá subjektivní interpretace (většinou nevědomá) celibátního závazku ze strany subjektů s nejasně definovanou sexuální orientací (nebo s pochybnostmi o své sexuální orientaci), které přitahuje na jedné straně možnost skrývat (především před sebou samými a následně i před ostatními) svou (homo)sexuální přitažlivost a na

To spolu se skutečností, že vzdělávací struktury mohou přitahovat osoby citově a sexuálně nezralé, vyžaduje cílenou ostražitost v procesu formace a v rozlišování: v rozpoznávání možné přítomnosti orientace na osoby stejného pohlaví u jednotlivce, jakož i povahy této orientace (tj. jejího původu a významu v celkovém rámci osobnosti povolání), ve zjišťování povědomí, které o této orientaci daný člověk má, a míry svobody jejího zvládnutí, a v přísném rozlišování možnosti integrace s kněžským povoláním, aniž by tato byla považována za samozřejmou.⁴¹ To vše aby se předešlo riziku, že se kandidát takto neotevře a nedojde k žádné konfrontaci s žádným pedagogem, s tím nebezpečím, že bude proces formace v těchto případech zcela ponechán v rukou daného subjektu. To, co bylo v sexuální oblasti „nevýřeno“, zvláště pokud jde o problematickou nebo

druhé straně vidina těsného a výlučného soužití s muži v prostředí semináře. Nebo je přitahuje iluze „zázračného uzdravení“ prostřednictvím řádu či zasvěcení, kdy však budou dříve či později vystaveni pokušení žít tyto sklony v tajnosti. „Složitá interakce sexuální nezralosti, možných latentních homosexuálních sklonů popíraných a odmítaných v prostředí, jež je částečně i otevřeně homofobní, by mohla být dalším vysvětlením převahy mužských obětí zneužívání, utrpěného ze strany katolických duchovních. Homosexualita ani celibát však samy o sobě nejsou příčinou sexuálního zneužívání nezletilých“ (*Royal Commission into Institutional Responses to Child Sexual Abuse, Final Report*, Religious Institution Books, sv. 16, 2017).

41 K tomu odkazujeme na *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, vydané Kongregací pro klérus (Praha 2017), zejména č. 199–200, a na text Kongregace pro katolickou výchovu, *Pokyny ke kritériím rozlišování k povolání, pokud jde o osoby s homosexuálními sklony, z hlediska jejich přijetí do semináře a ke kněžskému svěcení*, Řím 2005.

nejednoznačně prožívanou věc, může s postupem času nabýt na škodlivosti.⁴² Úkolem formátora bude proto podporovat u mladého člověka svobodnou a důvěryplnou otevřenost, aby žil vyrovnaně a přijímal lidské zprostředkování formačního působení Boha Otce. Nebo vychovávat k tajemství Milosrdenství, jež působí ve slabosti lidského nástroje.

♦ *Celibát a pedofilie*

Dalšími pojmy, které je třeba rozlišovat, což je v současné době v určité kultuře zpochybňováno, jsou *celibát a pedofilie*. Pokud určitý způsob interpretace sexuálních skandálů v církvi přisuzuje jejich příčinu volbě celibátu, mělo by to být vyjasněno v době počáteční formace, nehledě na skutečnost, že k naprosté většině zneužití dochází v rodinném prostředí, kde u kořenů tohoto násilí rozhodně nestojí celibát, ale spíše určitý způsob jeho (ne)prožívání, jak bylo uvedeno výše.⁴³

42 Vypráví příběh posledních několika desetiletí, kdy mnoho kandidátů tohoto typu „... nemělo prvních 10 nebo 15 let služby žádné problémy. Dříve nebo později se však nevyřešený problém v sexuální oblasti vynoří“ (tak hovoří S. J. Rossetti, zakladatel *Saint Luke Institute*, na základě své bohaté zkušenosti s pomocí kněžím a řeholníkům v USA, cit. C. D'Urbano, *Percorsi vocazionali e omosessualità*, op. cit., s. 131; srov. také G. Cucci, H. Zollner, *Chiesa e pedofilia. Una ferita aperta*, Ancora, Milano 2010, s. 35). Je zřejmé, že to, co bylo řečeno v tomto odstavci, se z velké míry týká procesu formace k afektivně-sexuální zralosti obecně, bez ohledu na sexuální orientaci.

43 „Celibát a pedofilie nejsou v příčinné souvislosti. To je prokázáno... skutečností, že ti, kdo se dopustili pedofilie, jsou většinou ženatí a mají děti; i ti kněží, kteří se dopustili takových činů, nežili v cudnosti“ (G. Cucci, H. Zollner, *Osservazioni psicologiche sul problema della pedofilia*, kol. aut., *Abusi*, Civiltà Cattolica, 2018,

Zároveň je však nanejvýš vhodné, aby si mladý člověk ve fázi formace co nejdříve uvědomil, že celibátu špatné a průměrné kvality skutečně hrozí takovéto hrozné a zvrácené důsledky.⁴⁴ A zejména aby dospěl k tomu, že již *samu průměrnost* života bude vnímat jako skandál.

◆ *Pro diagnózu pedofila*

Obsáhlejší pojednání o tomto tématu naleznete v publikaci *Zranění způsobená zneužíváním*,⁴⁵ zatímco zde zdůrazníme pouze některé aspekty.

Pedofilie je psychosexuální porucha s kořeny v raných vývojových stádiích člověka; je to jedna z nejzávažnějších forem sexuální deviace (parafilie⁴⁶), zjevně však ne všichni zneužívající jsou pedofilové. Vzhledem k tomu, že se v osobnosti zneužívajícího obecně setkává mnoho psychologických, vývojových a behaviorálních faktorů, je diagnostická definice pedofila⁴⁷ obdobně složitá.

digitální vydání). Obdobně hovoří S. J. Rossetti (cit. C. D'Urbano, *Percorsi vocazionali e omosessualità*, s. 124–125).

44 „Celibát by měl být chápán spíše jako trvalý závazek než jako statický stav, dosažený jednou provždy“ (C. D'Urbano, *Percorsi vocazionali e omosessualità*, s. 125).

45 Český Karmelitánské nakladatelství, Praha 2021.

46 „Termínem *parafilie* se rozumí jakýkoli intenzivní a trvalý sexuální zájem odlišný od zájmu o genitální stimulaci nebo sexuální předehru s fenotypově normálními, fyzicky zralými a souhlasícími lidskými partnery“ (American Psychiatric Association, *DSM-5, Manuale diagnostico e statistico dei disturbi mentali*, Raffaello Cortina Editore, 2014, s. 795).

47 Obvykle, pokud není výslovně uvedeno jinak, hovoří-li text o pedofilech, jsou tím společně myšleni i efebofilové.

Na jedné straně, vzhledem k četnosti a složitosti faktorů, je včasné odhalení problematické; výzkumy nám totiž říkají, že skupinu kněží, kteří zneužívají nezletilé, „nelze okamžitě odlišit od těch, kteří mají potíže jiného druhu“⁴⁸. Na straně druhé je nutné věnovat pozornost všemu, co by mohlo upozornit nebo jen vyvolat podezření na osobnost narušenou v tomto smyslu, a to již v době počáteční formace. Je proto nezbytné znát *psychosexuální historii* jedince, případnou přítomnost *traumat a zranění* a míru jejich *integrace* danou osobou, jak bude uvedeno dále, vždy v celkovém rámci osobnosti a se správným rozlišením mezi predisponujícím a příčinným prvkem: v tomto smyslu „je prožité zneužití jedním z mála subjektivních *predisponujících* (tedy nikoli *příčinných*) faktorů budoucího zneužívajícího chování“⁴⁹. Je však důležité sledovat i další aspekty (první dva jako pozitivní, poslední tři jako negativní ukazatele povolnosti), jimiž jsou:

- aktuální vztahový styl mladého člověka, především schopnost *empatie* a respektu k *jinakosti*, zejména pak k *citlivosti druhých*;
- *svoboda*, s níž prožívá svou sexualitu, na jedné straně bez její eliminace, na druhé straně bez posedlosti, tedy jako energii otevřenosti k druhému;
- případný *přílišný zájem o nezletilé* a nezájem nebo omezená schopnost navazovat vztahy s vrstevníky, a to jak na úrovni emocionální (strach

48 *Percorsi vocazionali e omosessualità*, s. 129.

49 *Ibidem*, 128.

- z neschopnosti obstát ve srovnání, pocit osobní méněcennosti...), tak na úrovni afektivně-sexuální (v důsledku vývojových problémů a předchozích frustrací);
- užívání *pornografického* materiálu, zejména pokud je toto užívání „četné a rozmanité“⁵⁰, tj. je trvalé jako zvyk, který je čím dál více nutkavý a subjekt jej stále méně kontroluje, je doprovázeno určitým druhem *acting out* (nebo masturbací a nespoutanou fantazií), je sdíleno s třetími osobami, nebo opět, a především, pokud jsou obsahem pornografie *děti a nezletilí*: dětská pornografie je jedním z nejprediktivnějších prvků budoucího zneužívání nezletilých, zejména pokud jedinec nevnímá její závažnost na vztahové i morální úrovni (a proto ani nedokáže pochopit její důsledky), nebo v tomto smyslovém uspokojení prožívá *soulad*, aniž by ho pociťoval jako problém, jako by nešlo již o zneužívání důstojnosti druhých. A konečně, tento návyk na pornografii jako takový je predisponujícím faktorem pro zneužívání nezletilých, jelikož pomalu způsobuje zkreslení nejen významu sexuality obecně, ale také lidské citlivosti a lidské schopnosti

50 Konkrétně výzkum provedený v USA hovoří o používání „...paper, video, or multiple types of pornography“, *The Causes and Context of Sexual Abuse of Minors by Catholic Priests in the United States, 1950–2010*, publikovaný v roce 2011, s. 62, rovněž vydaný výzkumným týmem *John Jay College Research Team of Criminal Justice of The City, University of New York*, a předložený Konferenci katolických biskupů Spojených států (USCCB).

užívat si a prožívat rozkoš, která je v tomto případě redukována na zvlášť ubohou úroveň;

- *narcistický* postoj, který vede k „používání“ druhého pro vlastní účely a vnučování se slabším.

Existují však i další psychiatrické stavy (zejména poruchy osobnosti, psychózy, kognitivní deficity a zneužívání návykových látek), které spolu s konkrétními a kontextuálními sociokulturními situacemi (stres, vyhoření, traumatické vývojové přechody z jednoho životního období do druhého atd.) mohou vést ke zneužívajícímu jednání vůči nezletilému (ale i zranitelnému dospělému), a proto vyžadují odpovídající pozornost v rámci počáteční formace a hodnocení.

d) Místa a struktury zneužívání

V této otázce odkazujeme na publikace *Prevence a ochrana nezletilých ve farnosti: osvědčené postupy*⁵¹ a *Zranění způsobená zneužíváním*⁵². Kromě toho, co je v nich uvedeno, bychom zde rádi zdůraznili, že v rámci počáteční formace je nutné obrátit

51 Italská biskupská konference, *Prevence a ochrana nezletilých ve farnosti: osvědčené postupy*, Karmelitánské nakladatelství 2022.

52 Zejména část 4. Připomínáme a upřesňujeme, že – pokud jde o místo, kde ke zneužívání ze strany duchovních a představitelů církevní instituce dochází – k 41 % případů dochází v obydlí kněze, k 16 % v kostele, ke 12 % v domě oběti, k 10 % v prázdninových domech, 10 % ve škole a konečně 10 % v autě (srov. P. Firestone, H. M. Moulden & A. F. Wexler *Clerics Who Commit Sexual Offenses: Offender, Offense, and Victim Characteristics*, publikováno v „Journal of Child Sexual Abuse“, 18/4 [2009] 442–454; srov. též C. D’Urbano, *Percorsi vocazionali e omosessualità*, s. 114).

pozornost i na konkrétnější a praktičtější aspekty zneužívání, jako je identifikace míst a příležitostí ke zneužívání v našem prostředí. Je to nutné především proto, aby se předešlo jakémukoli zneužívání, ale také z proaktivnějšího hlediska: z úcty k lidem, kteří toto prostředí navštěvují a kteří musí dýchat atmosféru osobního bezpečí a bezpečí prostředí jako takového, přičemž je třeba mít na paměti, že *chráněné prostředí je a stává se (a je pocítováno) stále více prostředím, které ochraňuje*, a to nejen nezletilé a zranitelné osoby, ale i samotné kněze a pastorační pracovníky. Zejména rodiče musí pocítovat toto bezpečí a ochranu ve všech našich prostředích, od míst vyhrazených bohoslužbám až po volnočasová prostředí, a to do té míry, aby nám mohli s důvěrou svěřit své děti a svobodně navrhnout jakákoli další opatření. Již v rámci počáteční formace by proto měly být osvětlovány motivace, opatření, osvědčené postupy a metodiky, které jsou součástí pastorační práce, bdělé v tomto ohledu, a které je dnes třeba provádět pečlivě a v souladu se společenskými normami a zvyklostmi.⁵³

Nutné je též osvětlovat pojmy „*struktury zneužívání*“ a „*kultura(y) zneužívání*“, které rozhodně nejsou jen náhodné a abstraktní a které mohou být přítomny a alespoň částečně ovlivňovat systém církve. Těmito výrazy rozumíme všechny ty způsoby myšlení a pastorační styly, které vycházejí z určitého

53 Jedná se o tzv. *safeguarding fatigue*; té se rozsáhle věnuje publikace *Prevence a ochrana nezletilých ve farnosti: osvědčené postupy* (Praha 2022).

výkladu autority jako moci nebo které nejsou dostatečně inspirovány autoritou jako soucitem⁵⁴ a které mohou pomalu pronikat do církevního a presbyterně-náboženského společenství, i bez rozruchu, a tedy bez odhalení a odporu, avšak s potenciálně nebezpečnými dopady. Pozornost mladého člověka ve fázi formace proto musí být zaměřena nejen na jeho vlastní život a svědectví, ale také na klima, které dýchá v církvi, dokonce i v jeho nejbližším církevním prostředí, na kterém se i on již začíná podílet.

3.2 DALŠÍ TYPY ZNEUŽÍVÁNÍ

Ačkoli se zde zabýváme především zneužíváním v sexuální oblasti, je užitečné výslovně zmínit i další druhy zneužívání, které – jak již bylo uvedeno – s pojednávanou oblastí více či méně souvisejí. Konkrétně se budeme věnovat třem z nich: zneužívání *moci*, které, jak víme, často stojí na samém počátku, zneužívání *svědomí* a *duchovnímu* zneužívání. U každého z nich stručně probereme ústřední pojem, dynamiku a některé projevy. Cílem je tyto pojmy rozlišit a objasnit a zároveň upoutat pozornost jak formátora, tak mladého člověka ve fázi formace na oblast a aspekty kněžského života, které možná nejsou dostatečně prozkoumány.⁵⁵ Je zřejmé, že tyto

54 Viz výše, 1. didakticko-formační celek, body 1.1 a 1.2.

55 V této publikaci se omezuje pouze na tyto vysvětlující rozdíly, a proto ohledně hlubší analýzy těchto a případně dalších typů zneužívání odkazujeme na jiné zdroje.

typy zneužívání na různých úrovních vyžadují důležité a nepřetržité rozlišování: následující pokyny slouží spíše k podpoře a vymezení tohoto procesu rozlišování než k přesné a definitivní konfiguraci těchto typů.

a) Zneužívání moci

Zneužitím moci je jakýkoli zásah člověka, který s využitím své autority nerespektuje důstojnost a autonomii, svobodu a odpovědnost jiné osoby, zejména nachází-li se tato ve zranitelné situaci, tím, že jí více či méně zjevným způsobem vnucuje svůj způsob myšlení a vůli, a de facto ji různými způsoby nutí k jednání k jeho službám.

◆ *Dynamika*

V rámci kněžského nebo řeholního povolání toto zneužívání, jak již bylo zmíněno, vychází z chybné interpretace (založené na *autoreferenci*) role autority, která je součástí tohoto povolání, což vede k *postupnému procesu korupce* na úrovni myšlení a chování. Tento proces pomalu transformuje *autoritu v autoritářství a následně v moc a výkon moci* a deformuje to, co by mělo být službou pro růst svěřených osob, v *nástroj vlastního prosazení* s následným podrobením druhého.

◆ *Znaky a projevy*

Způsoby, jakými se tato moc projevuje, jsou různé: vnucování vlastního myšlení asertivními metodami, které nepřipouštějí odlišné názory; výklad role

autority ve prospěch vlastní prestiže; vyvolávání pocitů viny u těch, kdo se odchyľují od logiky „jednotného myšlení“; různé formy lichocení a obluzování s cílem získat závislost, odměňování těch, kdo se podvolí, a naopak trestání těch, kdo se nepodvolí; různé citové vydírání; viktimizující postoj v případě eventuálního (a domnělého) nevděku; netransparentnost ve vedení vztahů; narušování intimity druhých osob; domněnka promlouvání ve jménu Boha; bránění se opuštění role či úřadu spojeného s autoritou nebo jen zdánlivá „rezignace“; vytvoření malé skupinky nejvěrnějších, vůdci oddaných lidí; schopnost nenápadně a vytrvale ovlivňovat jednání druhých; neschopnost přijmout osobní selhání a nezájem o tvrzení druhých; devalvace „nepřítele“ nebo těch, které *leader* vnímá jako lepší, než je on sám.

Pokud bude takový člověk působit ve formační roli, bude převážně zaujímat postoje a vyjadřovat obsah autoritářského charakteru autoritářským tónem (volání po smyslu pro povinnost, kategorické vnučování, špatná schopnost naslouchání, rigidita v tom, že se neumí přizpůsobit druhým...), přičemž se bude projevovat také zvláštní neschopností pozitivně a tvořivě motivovat na výchovné cestě (odříkání), nechat prostor pro růst osobních přesvědčení atd.⁵⁶

56 Srov. v této souvislosti s tím, co jsme o narcismu uvedli v prvním celku (odstavec 1.2 – Kněžský narcismus a nerealistická očekávání, bod a) Různé formy klerikalismu) a co dále upřesníme ohledně narcismu zneužívajícího (odstavec 3.3, bod a) [Zoufalý] narcismus zneužívajícího).

Je užitečné znovu si přečíst, co Ježíš vytýká znalcům Zákona (srov. Mk 13,38–40), abychom v této Mistrem odsuzované sérii postavů zachytili toho ducha, který je v církvi stále přítomný a rozpoznatelný, i když se změnil ve způsobech vyjadřování.

Vrcholem zneužití moci je submisivní postoj těch, kteří jsou jí vystaveni, *až do té míry, že zneužívajícího hájí a podporují*, aniž by si uvědomovali urážku své důstojnosti, někdy v jakémisi „deliriu identifikace“ se zneužívajícím.

Zneužití moci je nakažlivé, respektive má tendenci se reprodukovat v těch, kteří mu byli vystaveni, v případě, že jsou následně povoláni zastávat pozice spojené s autoritou, zejména pokud jim nebylo pomůženo tuto zkušenost zpracovat a vnitřně se od ní distancovat. Někdy se reprodukuje okamžitě a paralelně do vztahů zneužívaného s těmi, kteří jsou vůči němu nějakým způsobem v nižším postavení.

V procesu formace je třeba nejen upoutat pozornost mladého člověka na možnost takového interpretáčnického odklonu, ale také ukázat jeho zhoubné důsledky pro vztahový život a pastorační práci.

Zneužití moci konečně může mít velmi negativní dopady na vzácný vnitřní zdroj člověka, jímž je *citlivost* (pocity, city, náklonnost, motivace, chutě, touhy...). Níže uvádíme dva typy citlivosti, které mohou být předmětem této formy zneužívání: citlivost duchovní a morální.

b) Duchovní zneužívání

Duchovní zneužívání je *jakákoli vztahová manipulace emocionální povahy, avšak nábožensko-duchovního obsahu („ve jménu Boha“), která ovlivňuje citlivost člověka vůči božství*. Taková manipulace kontaminuje a deformuje *obraz Boha*, dezorientuje a poškozují život ve víře a obecněji vztah člověka s jeho vnitřním světem hodnot a přesvědčení.

Jako takové je tedy duchovní zneužívání formou zneužívání moci.

♦ *Dynamika*

Duchovní zneužívání se projevuje jako rozpad nebo narušení vztahu důvěry, kdy je věřící, který sám sebe svěřil svému vůdci, tímto vůdcem manipulován a využíván k jeho vlastnímu uspokojení. K takovému zneužívání často dochází v prostředí duchovního doprovázení nebo při výkonu konkrétních služeb⁵⁷, případně v rámci komunit, v nichž je dynamika vztahů obzvláště intenzivní.

Možnost tohoto typu zneužívání je vyšší u těch, kteří jsou *zranitelnější* nebo se trvale či příležitostně nacházejí v situaci *duchovní, citové* či jiné *křehkosti*, a proto mají zvláštní *potřebu uklidňujícího existenciálního ujištění*.

57 Pomysleme například na škody, které může tento druh zneužití způsobit v situaci extrémní zranitelnosti a bezmoci, jako je situace posedlosti ďáblem (více či méně domnělé), v kontextu modliteb a obřadů osvobození a exorcismu.

◆ *Znaky a projevy*

U oběti: pokles sebevědomí až po různé formy pocitu bezcennosti; vyvolaná závislost; strach z Boha a jeho soudu s pocitem odstupu a neschopnosti zakoušet milosrdenství; dokonalost ve smyslu perfekcionismu, skrupulóznosti a obsedantně-kompulzivních pocitů viny; ztráta chuti k duchovnímu životu a svobody dělat věci z lásky; nedostatek důvěry v sebe i druhé, s podezřívavým chováním; neschopnost opuštění; pochybnosti o víře⁵⁸; pocit tísně a vyčerpání; náhlé výbuchy a výlevy hněvu, úzkosti a deprese...

U zneužívajícího: používání „duchovních“ argumentů a motivací k získání souhlasu druhého, až do stádia, jak říká papež František, hraničícího s jakýmsi „teologickým vymýváním mozku“⁵⁹.

Jednou z oblastí, kde se duchovní zneužívání a zneužívání moci mohou překrývat a nabývat zvláštního významu, je oblast související se vztahem podřízenosti, který se v náboženském prostředí někdy vytváří mezi duchovními/řeholníky a řeholnicemi, a to zejména v určitých kulturních kontextech, což má pro posledně jmenované negativní důsledky, pokud jde o svobodu, autonomii úsudku, vnímání Boží vůle a tváře, důstojnost ženy, formování svědomí, přebírání odpovědnosti (profesní nebo pastorační)

58 Pochybnosti o božství, které se však netýkají neotřesitelné „víry“ v osobu zneužívajícího!

59 V *Promluvě k účastníkům plenárního shromáždění Papežské rady pro sociální komunikaci* (21. září 2013) papež František hovořil o „duchovním ‘acoso’ [obtěžování]“ a označil jej za způsob „manipulace se svědomím; za teologické vymývání mozku, které vás nakonec vede k čistě nominalistickému setkání s Kristem, nikoli s Osobou živého Krista“.

atd., což jsou všechno velmi závažné důsledky, jež někdy ústí ve skutečné duchovní zneužívání.

V tomto smyslu, a nejen proto, aby se předešlo tomuto abnormálnímu chování, je velmi vhodné (jak bude uvedeno dále), aby v rámci formace působily ženy, což by pomohlo „poznání a obeznámení se s ženskou realitou“⁶⁰ a vedlo mladé kandidáty k respektování důstojnosti ženy a k podpoře jejího povolání, k ocenění jejího „génia“⁶¹ a zvláště jejího duchovního génia a intuice, díky kterým je schopna důvěrného vztahu s Bohem a vedení duše.

c) Zneužívání svědomí

Zneužívání svědomí, které stále patří do oblasti zneužívání autority-moci, je *formou narušení intimity druhé osoby, spočívající v tom, že se jí vnucuje vlastní způsob posuzování, vlastní kritéria rozlišování nebo vlastní morální (a penitenciální) citlivost.*

Jedná se o další formu násilí na druhých a jejich svobodě v tom, co je považováno za nejposvátnější část člověka, tedy jeho osobní svědomí, to, které mu umožňuje rozlišovat mezi dobrem a zlem a rozpoznávat na úrovni víry „to, co je dobré, Bohu milé a dokonalé“. A kterému v případě zneužití hrozí, že bude nahrazeno nebo potlačeno.

Úloha toho, kdo doprovází jiné (jak velmi vhodně připomíná papež František), spočívá v povolání „formovat svědomí, nikoli vznášet nárok jej nahradit“⁶².

60 *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Praha 2017, 95.

61 Jan Pavel II., *List ženám* (29. června 1995), č. 10.

62 Papež František, *Amoris laetitia*, 37.

◆ *Dynamika*

Zneužívání svědomí obvykle vzniká ve vztahu důvěry, jakým je duchovní doprovázení (nebo vedení) nebo svátost smíření, tedy ve vztahu, v němž se člověk otevírá osobě, které důvěřuje, také a především *kvůli roli, kterou tato osoba plní* (roli, která je v případě kněze dokonce posvátná).

Rozvíjí se čím dál více asertivním a autoritářským vztahovým stylem ze strany vůdce, který postupně zabírá místo svědomí druhého, využívá jeho důvěry (a již uplatňuje určitou moc), ale de facto znemožňuje růst jeho schopnosti svobodně se rozhodnout pro pravdu, to znamená stát se dospělým, odpovědným za sebe a za svá rozhodnutí.

Často je tento vztah zbarven emocionálně-afektivními tóny do té míry, že osoba, která zabírá místo svědomí druhého, se staví také do středu jeho života, činí se nepostradatelnou v exkluzivním a pro oběť zdánlivě uspokojujícím vztahu, kdy je tato oběť osvobozena od námahy rozlišovat a od rizika chybovat a uspokojována pocitem určité ochrany. Konkrétně pak zneužívající osoba uplatňuje obratnou „pedagogickou“ strategii, v níž se ona sama prezentuje jako moudrý „učitel života“, někdy s využitím dalších pozitivních nebo negativních argumentů, kdy však nakonec vždy překračuje – nastolujíc příliš důvěrný vztah – „profesionální“ hranice své vlastní role. Proto někdy mezi zneužívaným/zneužívanou a zneužívajícím vzniká jakási „falešná“ spoluvina.⁶³

63 Nezapomínejme, že lidé ve zranitelných situacích často sami sebe přesvědčí o tom, že je téměř nezbytné nebo výhodné, aby se

♦ *Znaky a projevy*

Zneužívání svědomí se projevuje do značné míry stejnými příznaky jako zneužívání moci a duchovní zneužívání.

Konkrétně je u oběti třeba zdůraznit: nízké sebevědomí, které vytváří *duševní a psychologickou závislost* na zneužívající osobě, až po pocit viny za jakýkoli projev (byť jen duševní) autonomie nebo nesouhlasu vůči ní; *nepřijetí vlastních hranic*; moralistický a rigidní výklad vlastního postavení věřícího a úkolů s tím spojených; neschopnost milovat to, co člověk dělá; nastolování viditelně *preferenčních* vztahů *v rámci úzké skupiny těch, kteří se hlásí ke stejnému vůdci*, a zároveň odmítání vedoucí až k *pohrdání nebo „exkomunikaci“* těch, kteří se neřídí učením vůdce; atmosféra utajování a spoluviny v rámci této skupiny.

Na straně zneužívajícího lze zaznamenat postoje obluzování a afektivního uspokojování, zdánlivého prosazování identity jedince, kterému jsou směřována výlučná tajemství a důvěrnosti;⁶⁴ *autoritářské a invazivní* postoje vůči intimitě osob s *hrozbou prozrazení pravdivých skutečností*, které by mohly ohrozit jejich vážnost ve skupině nebo komunitě; nesprávné používání *forum internum*, záměna pojmů *forum internum* a *forum externum*; neodbytný požadavek *bezpodmínečného a nekritického souhlasu s rozhodnutími* vůdce, jako kdyby byla „Boží vůlí“

s nimi takto zacházelo, a určitým způsobem si o to sami „řeknou“.

64 Zde jsou některé výrazy typické pro tyto případy: „tyto věci říkám jen tobě“; „to, co ti říkám, je *velmi důležité*“; „jen ty můžeš pochopit, proč jsi *výjimečný*“; „mám k *tobě velkou důvěru*, nezra-
zuj mě“; „plníme misi, kterou nám svěřil Bůh“ atd.

a znamením milosti, které se mu dostává téměř výlučným způsobem; vystavování výsledků *vlastní pastorační práce, jako by šlo o potvrzení a hmatatelné znamení Božího souhlasu*. Znovu je třeba zdůraznit, že tato narušená vztahová dynamika může vést i k *sexuálnímu* nebo citovému zneužívání, stejně jako je tomu u jiných typů zneužívání.

Zdůrazňujeme, že na to všechno je třeba upozornit v rámci procesu formace, spolu s realistickým posouzením toho, jak tenká je hranice mezi autentickým a méně autentickým jednáním pastýře a jak je možné zaměnit pozornost k druhému za neuctivou dotěrnost, která dusí svobodu Božího dítěte. Pokud však chceme, aby pastýř byl skutečně formátorem svědomí, a tedy i morální citlivosti, musí být pastýřova citlivost a vědomí vlastních hranic výslovně předmětem výchovně-formační pozornosti.

3.3 PSYCHOGENEZE ZNEUŽÍVÁNÍ⁶⁵

Vraťme se nyní ke konkrétnější diskusi o samotném sexuálním zneužívání, budeme mít přitom samozřejmě trvale na paměti to, co jsme si dosud řekli o jiných typech zneužívání, zejména o zneužívání moci, které se zdá být – jak již bylo řečeno – rozhodujícím faktorem zneužívajícího jednání.

65 V tomto a následujících odstavcích 3. celku formulujeme obsahově propracovanější a v jednotlivých částech členitější typ didakticko-formačního postupu, neboť se jedná o téma, kterému byla v našich vzdělávacích systémech dosud věnována menší pozornost.

Na jedné straně, jak nám říká odborná literatura, neexistuje pouze *jedno* vysvětlení toho, jak může zneužívání začít a následně v průběhu času přetrvávat (ačkoli se různé teorie, od biologických až po teorie citové vazby, snaží poskytnout klíč k výkladu)⁶⁶. Na straně druhé, vzhledem k tomu, že zneužívajícím se člověk nerodí, ale stává se jím, je třeba v rámci procesu formace co nejpřesněji představit, *jak* se člověk *de facto* může stát zneužívajícím a jak rozpoznat (především u sebe) příznaky, které k tomu vedou.⁶⁷

a) (Zoufalý) narcismus zneužívajícího

Narcismus je rozhodujícím prvkem u většiny zneužívajících kněží. Jeho obecnými charakteristikami jsou: *navenek velikášství a potřeba obdivu, uvnitř pocity méněcennosti a nedostatek empatie*. Může se projevovat dvěma formami: nejklassičtější je forma narcisty s malou introspektivní schopností, zdánlivou a povrchní vztahovou schopností a relativním emočním klidem, ale s nedostatkem hlubokého zájmu o druhé a určitou potřebou úspěchu ve vztazích a službě, s výslednou schopností upoutávat druhé.

Druhá, zhoubnější, vždy předpokládá u narcisty malou introspekci a ještě menší zájem o druhé, zato však *zoufalou potřebu být středem vztahů, silnou zášť a nepřátelství vůči těm, kteří mu to – podle něj – neumožňují, a stěží skrývanou frustraci z potřeby uznání, která není nikdy plně uspokojena*. Vyvíjí značný vliv na druhé a upoutává je, zejména ty, kteří

66 Srov. C. D'Urbano, *Percorsi vocazionali e omosessualità*, s. 126.

67 Některé z těchto znaků najdeme mezi kritérii rozlišování.

jsou zranitelní a nedokážou odolávat jeho kouzlu nebo moci. Jestliže první typ narcisty druhého *ignoruje*, druhý typ jej obvykle *využívá* (nebo „*zneužívá*“), a to buď ve smyslu obecného zneužívajícího stylu, nebo skutečného zneužívání některou z představených typologií (od zneužívání moci či svědomí až po zneužívání duchovní a sexuální). Jestliže se v prvním případě jedná o *poruchu* osobnosti, kterou dotyčný dokáže udržet pod kontrolou, v druhém případě jde o *poruchu*, která může mít destruktivní dopady na narcistu samotného (a jeho oběť).

◆ *Rozlišovací znaky*

Právě tento druhý typ máme na mysli, pokud hovoříme o zneužívání. Je ale velmi užitečné a je určitou výzvou nabídnout mladému kandidátovi viditelné rozlišovací znaky narcistického (nebo *možného* budoucího zneužívajícího) kněze, jež ukazují také cestu, která vede k tomuto odklonu:

- je to věřící, který nikdy nemá pochybnosti, který nedozrál k dospělému smyslu pro hledání a rozlišování Boží vůle, ale který má vysokou *duchovní sebejistotu* (ve skutečnosti zakrývající nízké sebevědomí), která ho vede k tomu, že znevažuje každou pochybnost nebo mínění druhých;
- jeho vztahy jsou *selektivní*, podle *svého uvážení* si vybírá lidi, které bude následovat a doprovázet, a ty pak k sobě poutá. Dokáže okouzlit/obloudit, a to pomocí vyváženého systému odměn a trestů, náklonnosti a jejího popření, okouzlení

a strachu. Vydává se za moudrého a zkušeného člověka („duchovního otce“, možná časně zralého), aniž by měl duchovní hloubku, a očekává, že se vyvolení lidé budou svěřovat (nebo zpovídat) *pouze jemu*⁶⁸;

- *postrádá empatii a soucit*. Neumí naslouchat, má sklon nebrat druhé v úvahu nebo si je idealizovat (alespoň dokud mu idealizace umožňuje zrcadlit se v nich). Ve skutečnosti mu vztah slouží pro jeho pozitivní dopad na něj samého a jeho obraz; pokud ze vztahu nic nezískává, není pro něj druhá osoba již důležitá, je to jen běžný, náhle znehodnocený předmět. Proto náhle přeruší dříve intenzivně prožívané vztahy a nedbá na obavy druhého. Necítí skutečný pocit viny dokonce ani při závažných přestupcích a újmách způsobených druhým lidem;
- *nepřijímá kritiku, neumí vést dialog a konfrontovat se*, touží jen po stoupcích a obdivovatelích, které by obloudil a manipuloval jimi. Umí obzvlášť obratně manipulovat s potřebou náklonnosti a závislosti těch, kteří jsou křehcí nebo nejistí ve svých rozhodnutích, a zjevně si neuvědomuje, že on sám se stává závislým na potřebě manipulace (až k posedlosti);
- *není schopen práce v týmu* ani konfrontace rovného s rovným, vždy musí naopak vyjadřovat dominantní vůdcovství nebo mít tým ve svých

68 Někdy se taková vtíravost a psychologicko-duchovní vazba transformuje do velmi „materiálního“ nároku na správu statků a majetku druhého, vždy na základě údajného „duchovního pravidla“.

- službách, dokud – v každém případě – vidí, že je v záři reflektorů: pokud ne, ztrácí chuť do toho, co dělá, a pouští to;
- je přesvědčen, že *duchovně nebo psychologicky vyniká nad ostatními a zaslouží si zvláštní uznání*; zlobí se, když tato nepřicházejí, těžko ovládá svou *nelibost*, ale skvěle se mu daří hrát si na *oběť* a v ostatních vytvářet pocity viny. Tímto způsobem (velmi rafinovaným) také dokáže řídit, i citovým vydíráním, doprovázenou osobu tak, aby – v logice jediné myšlenky – chtěla to, co chce on, milovala to, co miluje on, a šla směrem, který jí určil;
 - ve svém projevu je velmi *exhibicionistický*, a to i v liturgickém oděvu; u oltáře se často proměňuje a je jiný, než jak ho lze spatřit v běžném životě; často má *komunikační kouzlo*, kterým přesvědčuje a klame, a je také schopen verbálně rozložit ty, kdo mu oponují, nebo je vyčerpat svou rétoricko-argumentační výmluvností;
 - jestliže na jedné straně je to *on, kdo určuje, co je dobré a co zlé*, na druhé straně má tendenci vykládat skutečnost radikálním a rigidním způsobem (buď je všechno dobré, nebo všechno zlé) nebo se cítí být napadán nepřáteli, což v některých případech dokonce končí tím, že vidí působení zla a cítí se být povolán proti němu bojovat (požehnáním, různými modlitbami za osvobození, či dokonce exorcismem⁶⁹ atd.).

69 Obvykle bez čekání na oficiální pověření nebo se snahou toto pověření získat nátlakem a manipulací s lidmi.

Na jedné straně si tak připisuje důležité role a zvláštní pravomoci, které živí pocit velikosti jeho ega (a které jej možná proslaví), na druhé straně ukazuje jistý druh *primitivního myšlení* se sklonem spoléhat se na „magická“ řešení;

- za každou cenu musí dosáhnout cílů, které si vytyčil (obvykle spojených s potřebou úspěchu a kariérního postupu), a to až do té míry, že kvůli tomu sahá k lichocení a vydírání vůči těm, kteří mají moc, a pocituje silnou *závist* vůči těm, kteří by ho v něčem překonali, zejména pokud by byli mladší a třeba byli dříve jeho žáky;
- cítí se uražen, není-li *náležitě obsloužen*, očekává, že s ním bude jednáno úctou, jako by mu všichni byli k službám; je však také poměrně *podezíravý*, i proto, že on sám se neváhá přetvařovat, a protože má obvykle nějaký doprovod, často se také ocitá v izolaci od ostatních nebo se jí obává;
- narcista má strukturální sklon k *podvádění a lhaní*, ať už ve formě zamlčení části pravdy, nebo ve formě otevřené *lži*. Je schopen systematicky lhát, protože takový je jím vybudovaný obranný styl, tvořený spíše *obrazem* než obsahem, *vnějším velikášstvím* bez odpovídající vnitřní reality, někdy dokonce i *zpronevěrou* výsledku cizí duševní námahy (intuice, úvahy, písemnosti...), který vydává za svůj vlastní;
- nesnáší frustraci, úzkost a agresivitu, což často vede k impulzivním reakcím *hněvu a nepřátelství* nebo k nedostatku kontroly v *sexuální* oblasti. Tyto reakce, zejména sexuálního charakteru,

- uspokojují narcistovu potřebu velikášství a dominance;
- *chlubí se svými skutečnými nebo domnělými přátelstvími* a dělá vše pro to, aby tato mířila hodně vysoko (téměř jako by kompenzoval své nízké sebevědomí); často ho přitahuje fyzická krása. Ve skutečnosti *nemá žádné přátele, pouze oběti nebo komplice* (kteří jsou však oběťmi, aniž by o tom věděli). Není schopen cítit ani prožívat krásu normálního bratrství nebo takzvaných „maličností“ a neumí se jednoduše radovat z toho, že patří spolu s ostatními, jako jeden z mnoha, k Božímu lidu.

Je zjevné, že takto vymezený narcismus tvoří jádro fenoménu *klerikalismu*, který v knězi jménem „otec Narcis“ vyvolává pocit nezpochybnitelné nadřazenosti nad laiky.⁷⁰ Zajímavé však je, jak víme, že tento fenomén může být přiživován odpovídajícím „laickým klerikalismem“, potřebou laika mít silného vůdce, nadaného morální nadřazeností, to jest mít naprosto pevný referenční bod, vůči němuž („ctihodnému“) tento laik projevuje někdy až přílišnou a zjevně zainteresovanou úctu.⁷¹ Jde o dva druhy klerikalismu, které se navzájem živí.

70 Papež František ji považuje za skutečnou zvrácenost: „Jedním z důsledků špatné formace, který mi dělá největší starost, je klerikalismus. Není pochyb o tom, že jde o jednu z nejzávažnějších perverzí zasvěceného života“ (*Síla povolání: zasvěcený život dnes*, Rozhovory papeže Františka s Fernandem Pradem, Paulínky, Praha 2019).

71 Hovořili jsme o tom v poznámce č. 22.

♦ *Osobní historie a zranění, jež je třeba integrovat*

V životní dráze budoucího zneužívajícího je příběh, složený z pocitů, emocí, iluzí, nároků, obav..., jehož strategické pasáže stojí za to rozklíčovat, protože tyto pasáže nemusí být nutně automatické a mohou být předmětem výchovné pozornosti, aby se zabránilo konečnému dramatickému výsledku. Z tohoto důvodu je nezbytné *pečlivě zvážit předchozí životní příběh* jedince; zejména věnovat pozornost případnému násilí, nebo dokonce zneužívání různého druhu, a vždy mít na paměti, že u těch, kteří byli zneužíváni, je větší riziko, že se sami stanou zneužívajícími nebo že se budou chovat seduktivně, ve skutečnosti „proto, že je to často jediný známý způsob, jak prožívat vztahy a být uznáván“⁷².

Na druhou stranu musí být jasné, jak ostatně potvrzuje realita, že „ne všechny zneužívané osoby se samy stanou zneužívajícími. Zdá se, že vše hodně záleží na *věku*, na *kontextu*, v němž ke zneužití došlo, na tom, zda se jednalo o ojedinělé nebo opakované zneužití cizími lidmi nebo citově relevantní postavou; a konečně záleží především na tom, jak subjekt trauma a jeho následky v sobě zpracuje. Pokud je psychická struktura oběti dostatečně silná a vyvážená, pokud má schopnost zvládat silně destabilizující a stresující situace a odolávat jim, pokud oběť má především rodinné prostředí, v němž našla a může najít pochopení, nebo se může obrátit na afektivně důležitou osobu vně tohoto prostředí, s níž může

72 G. Cucci, H. Zollner, *Chiesa e pedofilia. Una ferita aperta*, op. cit., s. 18.

sdílet to, co se stalo, bude schopna prožitek zpracovat a distancovat se od něj. Tomu se v psychologii říká *resilience*⁷³. Nebo bychom to mohli nazvat, nejen na psychologické, ale i na duchovní úrovni, *integrací*: integrací utrpeného násilí, fyzického či verbálního, nebo nedostatku citu a komunikace.

Integrace je metoda a zároveň *univerzální* formální cíl *pro všechny*: každý mladý člověk musí totiž být doprovázen na cestě *integrace* jeho vlastního života, a zejména různých životních ran. Integrace znamená smíření nebo schopnost číst Boží přítomnost i v existenciálních otřesech, dát smysl i tomu, co se zdá zcela nesmyslné, obrátit v pozitivum to, co se zdá být pouze negativní; integrace konečně a především znamená dát velikonoční význam každé negativní události vlastního životního příběhu, prožít každou událost smrti ve velikonočním světle. Integrace je samozřejmě nikdy nekončící proces, je však nutné, aby byl mladý člověk v období počáteční formace povzbuzován a podněcován k tomu, aby celou svou osobní historii *rekapituloval v Kristu*, v jeho ukřížování a zmrtvýchvstání.

Při této aktivitě je nutné, aby byl formátor schopen rozlišit závažné (nebo dokonce patologické) důsledky s ohledem na budoucí službu od běžných dopadů historie poznamenané přirozenými lidskými limity, které však nepotlačují základní svobodu člověka. Pokud rozdíl není zřejmý (jak tomu často bývá), nebojte se nechat si v tomto ohledu pomoci od kompetentních osob.

73 *Ibidem*, s. 21–22.

b) Psychogenetické fáze

Upozornit mladého člověka ve fázi formace na postupné fáze růstu násilného impulsu zneužití znamená účinně poukázat na důležitost pozornosti věnované *sobě samému a pocitům prožívaným ve vlastním vnitřním světě*, a to nad rámec jejich bezprostřední morální závažnosti, s jasným vědomím, že zneužití, ať už sexuální, mocenské nebo jakékoli jiné, nepřichází zčistajasna, ale poskytuje řadu časných signálů v různých oblastech osobnosti, jež by se každý seminarista měl naučit číst a rozklíčovat. Počínaje myšlenkou, kterou je třeba okamžitě velmi jasně vyjádřit: zneužívající není šťastný, spokojený se svými prohřešky, ani deprimovaný, cítící vinu. Ve skutečnosti je to *zoufalý člověk*, jehož zoufalství:

- se rodí z pocitu *vnitřní prázdnoty*, kdy se člověk cítí nedostatečný, a dokonce *bezmocný*.
- Z toho plyne iluze, že tuto prázdnotu lze zaplnit *mocí a kontrolou nad druhými*, zejména nad slabými, níže postavenými a snadno ovladatelnými osobami (nezletilými a zranitelnými), a mocí a kontrolou nad jejich *intimitou a sexualitou*.
- Dychtivé hledání moci je pak *sexualizováno*, ne však kvůli genitálnímu potěšení jako takovému, nýbrž proto, že sexualita je spojena s nejinimnějšími nitrem člověka a její ovládnutí znamená *dominanci* (kterou zneužívající vnímá jako svůj sen nebo potřebu) nad danou osobou,
- zatímco na druhé straně je sexualita obrácena naruby: ze v zásadě vztahového gesta otevření

- se druhému se mění v oblast a symbol *moci*, který popírá „já“ a „ty“, důstojnost oběti a agresora.
- Ve skutečnosti se tak zneužívající stává *nutkavě závislým* nejen na gestu afektivně-sexuálního zneužívání (které musí opakovat), ale na *svém obecném stylu zneužívání* celé reality (svého povolání a vztahů, Boha a jeho „všemohoucnosti“, druhých a jejich pocitů); je stále více *náročný-posesivní* (někdy až *zuřivě násilný*) vůči druhému a vůči vztahu, jako by to bylo jeho právo; ale také stále více *frustrovaný* z toho, že si to nedokáže užít (a zlobí se za to na sebe i na druhého, takže proto musí... zvýšit dávku); a nakonec *lhostejný* k jakýmkoli morálním pochybnostem (morální necitlivost) a k bolesti oběti, kterou nebude muset žádat o odpuštění (penitenciální necitlivost). Proto – i když zoufalství není do očí bijící – je to zoufalý člověk, přestože si to nepřipouští, a to ani sám před sebou.

3.4 ZPŮSOBY PŘÍSTUPU

I v případě tohoto tématu odkazujeme na pomůcku *Zranění způsobená zneužíváním*.⁷⁴ Z čistě formačního hlediska zde doplníme jen jednu základní vlastnost samotného zneužívajícího, na kterou si ti, kdo následují Pána a jeho slovo pravdy, musí dávat velmi pozor: *faleš*, projevující se v celém způsobu, jakým se násilník přibližuje ke své zamýšlené oběti, aniž by vzbudil jakékoliv podezření, tedy jako každý

74 Konkrétně na bod 5.

jiný člověk, zcela normální, který potřebuje oklamat celé okolí, aby získal to, co chce. Je jasné, že takové chování nelze improvizovat: zneužívající se obvykle skrývá v člověku, který se nejen zdá být jako všichni ostatní, ale který se v běžném životě naučil být falešný nejen k sobě, ale i k druhým a k Bohu, a riskuje, že si to neuvědomí. Jestliže zneužití znamená (nebo se rodí z) popření pravdy (druhého i sebe sama a důstojnosti obou), pak aby se člověk dopustil zneužití, musel už dávno opustit veškerý kontakt s pravdou a necítit žádnou chuť ji hledat, žádnou přitažlivost a nostalgii po tom, co je pravdivé.

Zneužívající se bude píše snažit prozkoumávat různé techniky přístupu/oblouzení oběti (*grooming*): od lákání přes „empatické klamání“ k vytvoření komplicity a závislosti, od umění jemné manipulace („toto je naše tajemství, nikomu o tom neříkej“) až po způsoby neutralizace jakéhokoli pocitu viny nebo výčitek svědomí.

Pro mladého studenta morální teologie je zejména důležité analyzovat proces navození a zkreslení morálního úsudku oběti ze strany zneužívajícího, protože mu to pomůže pochopit, především na osobní úrovni, že *studium de facto nemusí nutně vést k formování morálního svědomí*. Studium je totiž v zásadě duševní činnost, spojená s intelektuálními schopnostmi a obvykle (nikoli výhradně) probíhající v rámci počáteční formace; naproti tomu formace svědomí je mnohem širší pojem, jenž se dotýká celé osoby, od citlivosti až po konkrétní rozhodnutí, začíná počáteční formací a dozrává po celý život v procesu

trvalé formace. Nelze tedy vyloučit ani opačný vývoj: pokud člověk má jisté transgresivní sklony, je možné, že v určitém okamžiku převáží příznivější mentální úsudek a dojde k potlačení transgrese. To si podrobněji ukážeme v následujícím bodě.

V tomto okamžiku nevyhnutelně dochází k určitému ovlivňování svědomí druhého, což je skutečnost, kterou je třeba brát velmi vážně: *proces oslabení morální citlivosti kněze může osudově vést k oslabení svědomí těch, kteří jsou knězem samým nějakým způsobem vedeni*. Evidentně s velkou odpovědností posledně jmenovaného.

3.5 PSYCHODYNAMIKA ZNEUŽÍVÁNÍ

Skutečné zneužívání má svou vlastní historii a nedá se rozpoznat okamžitě. Je nutné, aby si mladý člověk tento vývoj uvědomoval a aby se naučil včas zasáhnout (i sám vůči sobě).

a) Fáze zneužívání

Obvykle jsou tyto fáze uspořádány jakoby na nakloněné rovině: na začátku je její sklon velmi mírný, téměř nezatelný, následně je stále strmější (tj. v počátečních fázích jsou svoboda a bdělost obvykle velmi aktivní, následně jejich intenzita klesá).

1. fáze: Drobné a odpustitelné požitky

Na počátku příběhu sexuálního zneužívání jsou vždy spíše drobné požitky, ne nutně v afektivně-sexuální

oblasti, přesto však se vyznačující tendencí „využít“ *druhého* (např. k naplnění pocitu vlastní osamělosti) nebo nevhodným a instrumentálním (sobeckým) způsobem využít realitu, druhou osobu, dokonce i Boha a vlastní povolání...

2. fáze: Opakování a normalita

Opakováním se toto jednání stává pro subjekt *stále bližším a běžnějším*. Problémem však není jednání nebo jeho morálnost (která v počátečních fázích obvykle není vážně ohrožena), ale určitý pocit *nadřazenosti* subjektu *nad* druhým do té míry, že si může dovolit stále klidněji ho „využívat“ pro své potřeby nebo zájmy. Jako by ten druhý byl na nižší úrovni než on sám.

3. fáze: Zvyk a životní styl

Pokud se nějaká věc dělá ze zvyku, znamená to určitou pasivitu konajícího člověka, jako je pokles jeho pozornosti a schopnosti volby, a také určité *duchovní a vztahové citlivosti*, která jej orientuje ke konkrétnímu životnímu stylu. Pokud si tedy zvyknu vyplňovat samotu různými kontakty, pro které jistě budu hledat ty, kdo mi budou naslouchat a nabídnou mi porozumění a vřelost, nenapadne mě spontánně, že samota může být chvílí zvláštní intimity a nové zkušenosti s Bohem nebo konkrétní pozornosti vůči těm, kteří jsou sami a mohou mě potřebovat. Ani mě spontánně nenapadne změnit tento životní styl, protože ke změně nevidím důvod.

4. fáze: Nejednoznačnost a necitlivost

Chování pomalu začne být *nejednoznačné*, aniž by však morální citlivost subjektu tuto *nejednoznačnost* rozpoznala, naopak, mysl a srdce se budou stále více snažit *ospravedlnit* toto chování, a především vůbec nebudou vidět *nejednoznačnost*, například autority, která propadá korupci moci, v rozporu s jejím povoláním.

5. fáze: Návykové chování a automatismus

V této fázi již počáteční požitky nestačí (proces závislosti snižuje schopnost užívat si) a aby vyvolala potěšení, musí se „dávka“ *zvýšit*. Uspokojení čím dál více nabývá genitálně-sexuální konotace. Pokud však klesá schopnost *užívat si*, snižuje se i schopnost *trpět* nebo rozpoznat, co je špatné a chybné (*morální citlivost*), litovat toho (*penitenciální citlivost*), a to jak před Bohem (*duchovní citlivost*), tak před člověkem (*vztahová citlivost*). To otevírá dveře *morálně závažnému* jednání, aniž by subjekt mohl nějak výrazněji zasáhnout (od návyku k automatismu).

Zde vzniká zneužívání nebo *zneužívající mentalita-citlivost-praxe*, která může vést i ke skutečnému sexuálnímu zneužívání.

b) Grooming

Termín *grooming* se používá pro označení techniky, kterou pedofilové používají k nalákání nezletilých pomocí nových technologií (webové stránky, sociální sítě atd.), aby získali jejich důvěru a požádali je o kontakt a následně o osobní setkání. Obdobně se

to může stát u zranitelné dospělé osoby a v rámci komunitních systémů, zejména pokud se jedná o uzavřené systémy s přísnými interními pravidly. Uplatňování této techniky zahrnuje přesnou strategii přiblížení se k člověku za účelem zneužívání tak, že je vytvořeno – vždy uvnitř systému – prostředí příznivé pro manipulaci a podřízení slabého mocnému.

Je důležité, aby v rámci počáteční formace byl tento přístup představen a vysvětlen, alespoň pokud jde o jeho nejzákladnější dynamiku, která následně odhaluje skryté záměry, na které je třeba dávat pozor a které mladý kandidát kněžství může najít také v sobě a ve svém vztahovém stylu.

1. fáze: Manipulace a dominance

Zneužívající si vybere oběť a nejprve zajistí sám sebe systematickou mocenskou hrou, v níž hraje hlavní roli emocionální manipulace a nadvláda nad každodenní realitou zvolené osoby.

Také z tohoto důvodu, jak jsme již viděli, přichází sexuální zneužívání z dálky, je připravováno a předchází mu řada více či méně explicitních aktů zneužití moci nad druhou osobou a nad její intimitou, jako vztahová dynamika, která se stává stále exkluzivnější nebo která se uchyluje k formám nátlaku a přitažlivosti-obluzování (jako je výměna darů a osobních laskavostí) a která dává druhé osobě pocit důležitosti, privilegovanosti, větších zásluh než v případě ostatních... To, co je ve formaci třeba zdůraznit, je, že tyto záměry a operace instrumentálně využívají kněžskou roli a dvojznačnou fascinaci nebo strach

z posvátna, a proto ji zneužívají (viz například určitý majetnický a direktivní způsob udělování svátosti smíření nebo vykonávání duchovního vedení).

2. fáze: *Izolace a intruze*

Manipulace a výlučnost vztahu vedou oběť k izolaci a faktickému vytvoření bariéry mezi ní a světem jejích běžných vztahů, zatímco zneužívající zaujímá v jejím životě stále více ústřední postavení. Tento aparát manipulace, který je stejně záluďný jako tragicky účinný, nutí ty, kteří mu podléhají, aby *důvěřovali pouze jedné konkrétní osobě*, aby se spoléhali a odevzdávali se právě tomu, kdo s nimi manipuluje, aby se mu svěřovali a stali se na něm závislími, a tak ztratili schopnost kritického hodnocení toho, co se děje uvnitř i vně nich.

V tomto okamžiku *již dochází ke zneužívání a druhá osoba je již obětí*. V takovéto spirále je totiž evidentní, že budoucí sexuální násilník již bez-trestně zasáhl do intimity a citlivosti druhého a využívá oběť k účelům, které ji nejenže nerespektují, ale dokonce ji ponižují; nejenže jí nedávají lásku, ale klamou ji; nejenže jí neprospívají, ale redukuje ji na pouhý objekt.

c) **Prevence zneužívání**

Nejlepší prevencí zneužívání je proto pozornost, kterou se každý musí naučit věnovat především *sám sobě*, a to v rámci osobního doprovázení a dohledu nad vlastní pastorační prací, která může být často kontaminována mírně zneužívajícími postoji.

Důležité bude především vychovávat k ostražitosti, zejména při ověřování nebo rozlišování vlastního vztahového stylu, vlastní citlivosti, a to zejména:

- *citlivosti vztahové*: což znamená respekt k důstojnosti druhých, zejména slabších, a výchovnou odpovědnost vůči nezletilému;
- *citlivosti morální*: která nedovoluje spokojit se s tím, ... že se člověk nedopouští hříchů, protože *to, co je morálně přípustné, není vždy psychologicky a duchovně vhodné*;
- *citlivosti k povolání*: kterou nelze chápat pouze jako jasnou ochotu jednou provždy se rozhodnout následovat volání Pána, ale přijmout *vlastní identitu povolání jako první a základní kritérium veškerého rozlišování*, před jakýmkoli kodexem nebo příručkou chování;
- *citlivosti duchovní*: jež nabízí „konečné“ kritérium veškerého rozlišování podle víry: co je „dobré a Bohu milé“. To znamená, že rozlišování vyjadřuje *svobodu toho, kdo miluje, kdo se rozhodne dělat věci z lásky*.

Při tomto rozlišování (vždy ve světle těchto různých typů citlivosti) čelí mladý člověk výzvě, aby pozorně zkoumal i svůj vlastní styl chování – na komunikačně-vztahové úrovni, a to jak viditelný, na veřejnosti, tak v soukromí při navštěvování *webových stránek v digitální sféře*. Často tato realita a způsob pohybu v ní zůstává jako tajná sféra, ovládaná výhradně subjektem bez jakékoli výchovné konfrontace;

stejně často v ní však vychází najevo skrytá, téměř neviditelná stránka jedince neboli onen vnitřní svět agresivních či sexuálních pudů, které on sám ignoruje nebo by chtěl ignorovat nebo které ovládá jen s obtížemi či jako skrytou a temnou kompenzaci špatně integrovaného odříkání. To však nevyhnutelně ovlivňuje kvalitu jeho vztahové, morální a duchovní citlivosti, jakož i citlivosti k povolání.

Mladému člověku je třeba pomoci pochopit, že právě tato pokorná a inteligentní askeze, spočívající v pozornosti a transparentnosti, dává jeho životu konzistenci a přímočarost a chrání ho před jakýmkoliv zneužívajícími tendencemi, staví jej do pozice, kdy může pomáhat druhým – a možná i zasáhnout, aby *zabránil* zneužívání a ochránil oběť. V tom spočívá cenný přínos k budování autentické kultury ochrany a respektu k nezletilým a zranitelným osobám.

d) Globální pozornost: interní-individuální a externí-situační faktory

Jak jsme již několikrát uvedli, dokonce ještě dnes je zneužívání komplexní a multifaktoriální realitou, v níž se vnitřní a individuální faktory jedince kombinují s vnějšími situačními nepředvídatelnými událostmi a odpovědnost jednotlivce se sčítá s odpovědností instituce. Prevence zneužívání znamená věnovat pozornost oběma těmto sférám.⁷⁵

75 V tomto odstavci se věnujeme závěrům, k nimž v tomto ohledu dospěly výzkumy, zejména analýza Chiary D'Urbano, *Percorsi vocazionali e omosessualità*, s. 120–124, 142n.

♦ *Emoční kongruence mezi zneužívajícím a zneužívaným*

Pozornost je třeba věnovat hlavně *zranitelnosti* zneužívajícího, která vytváří jakousi „*emocionální kongruenci*“ mezi jeho potřebami a potřebami oběti, jako by jeho nezralé potřeby nacházely odpověď spíše u dítěte či dospívajícího než u dospělého člověka. Tyto potřeby se ještě více prohlubují v případech, že má dotyčný také nízké sebevědomí a nedostatečné sociálně-vztahové dovednosti. Ve vztahu s nezletilým – a nikoli s dospělým – se tedy cítí příjemněji, zejména proto, že může uplatňovat moc a kontrolu.

♦ *Stresové faktory služby*

Tato zranitelnost se obvykle neaktivuje spontánně, ale k projevu a ovlivnění chování je povzbuzována například *stresovými faktory služby, nadměrnými očekáváními od instituce nebo okolí, abnormální kumulací odpovědnosti, obzvláště náročnými pracovními podmínkami, špatnými výsledky, nevýznamností vztahů (především v rámci společenství kněží), situacemi osamělosti a izolace...* Instituce musí tyto situační faktory a svůj podíl odpovědnosti na nich bedlivě sledovat.

♦ *Vnější usnadňující podmínky*

Při zneužívání však existuje také souběh *vnějších podmínek*, které je umožňují, nebo dokonce usnadňují. Například tam, kde neexistuje žádný druh kontroly, nebo tam, kde existují podmínky prostředí (relativní osamělost, absence vnějších kontaktů...), které

umožňují nepozorované chování nebo nerušené jednání bez vzniku zvláštního rizika. V jiném smyslu je také vnějším faktorem, jenž ovlivňuje možnost zneužití, přátelství zneužívajícího s rodinou nezletilého nebo rostoucí důvěra ze strany okolí; oba aspekty jsou důležité pro usnadnění přiblížení se k nezletilému, aniž by to vzbudilo jakékoli podezření.

♦ *Mechanismy neutralizace a minimalizace*

A konečně, vrátíme-li se k subjektu, jde o vnitřní postoj, související s citlivostí zneužívajícího, který mu umožňuje vnímat vlastní zvrácené jednání tak, že minimalizuje závažnost škody a samotnou podstatu perverze na psychologické a morální úrovni, snižuje míru studu, viny a odpovědnosti, někdy dokonce popírá způsobenou ránu a dokáže všemu přiřkládat duchovní význam. Nejedná se tedy jen o obranné mechanismy, ale o celkovou citlivost, která se postupně zhoršuje, a nejen že se vzdaluje citlivosti Dobrého pastýře, ale staví se do přímého rozporu s ní.

Aby byla prevence skutečně účinná, je třeba jí věnovat tento typ pozornosti již během počáteční formace, zejména pokud jde o první a poslední z výše uvedených faktorů, které jsou z hlediska vyvolání odpovědnosti jednotlivce nejdůležitější. Tato odpovědnost však je stále součástí očekávání či očekávání/nároků, které má sám subjekt ve vztahu ke službě (například potřeba úspěchu skrze ni, vyloučení velikonoční dynamiky z přemýšlení o vlastní budoucnosti, neschopnost přijmout neúspěchy

a kritické situace, vztahy soustředěné na sebe...) a které formace ne vždy ověřuje a koriguje; stejně jako je vždy zřejmá subjektivní vůle ve všech těch již zmíněných strategiích přiblížení k oběti a rodině se záměrem získat si jejich úctu a důvěru.

e) **Péče o osoby, jež zneužívaly**

Důležitý aspekt tohoto formačního celku spočívá v pozornosti, která náleží tomu, kdo chyboval a kdo nemůže být ponechán svému osudu. Proto je nutné v opravdovém křesťanském duchu a s využitím vhodných odborných nástrojů věnovat pozornost:

- *doprovázení a péči* o ty, kteří zůstávají bratry a sestrami;
- typu podpory, kterou je třeba poskytnout po *obvinění a odsouzení, během výkonu trestu a po jeho odpykání*, podpory, která musí být co nejvíce *integrální*, nikoli pouze duchovní či psychologická, ale která bere v úvahu celou komplexní realitu osobnosti zneužívajícího;
- možnosti *případné rehabilitace* v jednotlivých případech, kterou je samozřejmě třeba zvažovat s veškerou opatrností a s plným respektem především k oběti, jakož i k věřící komunitě, veřejnému mínění a dotčené osobě samotné;
- procesu *subjektivní integrace*, který musí být v jednotlivci podporován, aby spolu s uvědoměním si závažnosti činu byla co nejvíce prožita zkušenost milosrdenství, které vykupuje a činí novým.

Je také nutné nabídnout určitá kritéria psychologicko-individuálního doprovázení a pastoračního přístupu v rámci komunity, a to jak v důsledku odhaleného zneužívání, tak v důsledku neopodstatněnosti obvinění. Událost nebo pomluva tohoto typu mají následky, které mohou být zničující, a proto je třeba věnovat maximální psychologickou a duchovní pozornost jak dotčenému jedinci, tak společnosti, v němž tento působí. Jedná se pravděpodobně o novou kapitolu, nebo kapitolu, kterou je dnes třeba z velké části přepsat a s níž je každopádně třeba mladého člověka ve fázi formace konfrontovat.

3.6 CHARAKTERISTIKY ZNEUŽÍVÁNÍ

Dostupné statistické údaje o sexuálníím zneužívání nezletilých (Child Sexual Abuse) v populaci obecně a v církvi jsou znepokojující:

- přibližně každý pátý chlapec/dívka ve věku 12 až 15 let je na *internetu* vystaven/a nežádoucím explicitnímu sexuálnímu materiálu, každý devátý/devátá je na *internetu* sexuálně obtěžován/a dospělými.⁷⁶ Podle nadace *Internet Watch Foundation* bylo v roce 2019 na internetu více než 132.700 snímků a videí zachycujících sexuální zneužívání nezletilých.⁷⁷

76 Srov. S. Madigan et al., „The Prevalence of Unwanted Online Sexual Exposure and Solicitation Among Youth: A Meta-Analysis“, *Journal of Adolescent Health*, sv. 63, č. 2, 2018.

77 Srov. Internet Watch Foundation (www.iwf.org.uk).

- Podle údajů *Světové zdravotnické organizace*⁷⁸ bylo sexuálně zneužito 19–20 % dívek a 8 % chlapců.
- Přibližně k 90 % případů sexuálního zneužívání nezletilých dochází ze strany známé dospělé osoby, v 60 % případů v rodinném prostředí.⁷⁹
- Podle *Americké psychiatrické asociace* trpí konkrétně pedofilní poruchou 3–5 % celkové populace.⁸⁰
- Pokud jde o zapojení duchovních do sexuálního zneužívání nezletilých, vycházejí údaje z několika průzkumů uskutečněných od roku 2004. Zprávy *John Jay Study*, australské *Royal Commission* a Německé biskupské konference (které zde již byly citovány), ačkoli vykazují metodologické problémy, uvádějí procento duchovních odpovědných za sexuální zneužívání nezletilých v rozmezí od 4 do 7 % aktivního kléru.

Sexuální zneužívání v žádném případě není skutečností, která by se týkala jen malého zlomku světové církve nebo která by měla být identifikována jako náhodný a přechodný jev týkající se pouze chování.

78 Srov. World Health Organization, „The Global Status Report on Violence Prevention 2014“, WHO 2014; N. Pereda et al., „The Relevance of Child Sexual Abuse in Community and Student Samples: A Meta-analysis“, *Clinical Psychology Review*, 29 (4): s. 328–338, 2009.

79 Srov. M. C. Seto et al., „The Puzzle of Intrafamilial Child Sexual Abuse: A Meta-Analysis Comparing Intrafamilial and Extrafamilial Offenders with Child Victims“, *Clinical Psychology Review*, sv. 39: s. 42–57, 2015.

80 Srov. American Psychiatric Association, *DSM-5, Manuale diagnostico e statistico dei disturbi mentali*, Raffaello Cortina Editore, 2014.

Naopak je v průběhu pobytu v semináři třeba podporovat, *bez obhajování či obav, realistický a globální* přístup k problému: k významu zneužívání na individuální i skupinové úrovni (tedy k systémovému významu), ale také ke způsobu interpretace a řízení tohoto jevu, který se rozšířil během určité doby v nepřímě vzdálené minulosti.

Pro mladého člověka a jeho formaci je zdravé klást si tyto znepokojivé otázky: Jak je možné, že se v církvi dějí (a děly) takové věci? Jak bylo a je možné, že ti, kteří měli chránit jim svěřené děti, „*znesvětili tvář Boha, k jehož obrazu jsme byli stvořeni,*“⁸¹ tím, že se dopustili sexuálního násilí? Co znamená určitý styl krytí zneužívání a nezájmu o oběti? Jak je možné, že nepřišla adekvátní odpověď ze strany nadřízených? Kolik evangelia je v církvi, která se více stará o ochranu dobrého jména svých služebníků než o pochopení a sdílení bolesti obětí?

Zejména mladého člověka je třeba učit, aby odpovědi na tyto otázky nepřenášel na „jiné“, ale aby se cítil součástí církevní reality a cítil, že otázka je adresována i jemu: *Kde jsme byli*, když byli zraňováni nezletilí a zranitelní lidé? A v pozitivním smyslu: Jak rozvíjet jinou morálně-penitenciální citlivost, aby přestalo toto strašné násilí na těle i na duchu?

81 Srov. papež František v kázání při mši svaté za účasti obětí dne 7. 7. 2014: „Jde o víc než jen o opovrženihodné činy. Je to jako svatokrátěžný kult, protože tito chlupci a dívky byli svěřeni kněžskému charismatu, aby je vedlo k Bohu, a oni je obětovali modle svého chtíce.“

a) Zneužívání a morální citlivost kněze

Právě poslední otázka vybízí všechny, formátory i subjekty formace, aby se zamysleli především nad specifickou pozorností, která je věnována *formaci morálně-penitenciální citlivosti* (tj. svědomí) kněží a zasvěcených osob, a nad *kvalitou* této *formace* vzhledem k tomu, že většina zneužívajících kněží nikdy nikoho nepožádala o odpuštění (*penitenciální necitlivost*) a mnozí si stále neuvědomují závažnost svého jednání (*morální necitlivost*), a dokonce považují pozornost věnovanou sexuálním skandálům v církvi za přehnanou. Formace morálně-penitenciální citlivosti rozhodně nekončí studiem morální teologie a nemůže být jen didaktickou záležitostí. Citlivost je výsledkem rozhodování, které se člověk učí dělat, a proto – pokud je každý odpovědný za svou vlastní citlivost – na ni musí být výslovně zaměřena pozornost formace.

b) Krytí zneužívání

V úvodu jsme se zmínili o riziku částečné a redukční interpretace zneužívání, jež není schopna postihnout hloubku odpovědnosti na individuální i komunitní úrovni. V průběhu formace je dobré poukázat na toto nebezpečí, které by bránilo jakékoli cestě obrácení v tomto ohledu, a zároveň konkrétně identifikovat alespoň některé z těchto obranných způsobů interpretace tohoto dramatu, které ho jako takové odstraňují z (individuálního i kolektivního) svědomí nebo ho redukují například na problém vyvolaný tiskem nebo církvi nepřátelskými

osobnostmi nebo na něco, co vzhledem k malému počtu pachatelů není tak závažné, nebo přisuzují příčinu nepřekonatelné patologii nebo je vysvětlují jako přestupek, který se má vyřešit v rámci soukromého milosrdenství a odpuštění, čímž dochází ke krytí skutečnosti a ignorování bolesti oběti (kdy se někdy viník jednoduše přemístí jinam), nebo se takové skutečnosti redukuje na prostou slabost, která ostatně byla v církvi vždy přítomna...

Není řečeno, že tyto obranné procesy potlačující odpovědnost dnes již zcela vymizely: právě proto je třeba mladého člověka povzbuzovat, aby se vzchopil k určitému odporu a pevnosti tváří v tvář pravdě a svobodě tuto pravdu si přiznat, aniž by k tomu musel být nucen vnějšími činiteli.

c) Jak zvládnout situaci po zneužití

Další tématem, jež nesmí být přehlíženo, je, jak žít *ve farním nebo řeholním společenství* s lidmi, kteří *byli zneužití nebo kde ke zneužívání došlo*. Jde o to, naučit se zpracovat zármutek, což je zkušenost, se kterou se všichni dříve či později v životě setkáme, a na základě této osobní zkušenosti se naučit, jak komunitu, která přímo utrpěla takové násilí na jednom ze svých členů, doprovázet a pomáhat jí, jak na ono násilí reagovat nebo jak se s tímto zármutkem vyrovnat a integrovat jej. A ještě více jde konečně o obnovení vztahu důvěry a péče mezi pastýřem a věrnými, mezi církví jako institucionální realitou, byť nedokonalou, a církví jako společenstvím povoláním Boží milostí ke společnému růstu.

Za tímto účelem bude důležité čelit fenoménu takzvané „*sekundární viktimizace*“. Tento fenomén se skládá ze všech negativních důsledků na emocionální a vztahové úrovni, které vyplývají z určitého typu kontaktu oběti s chladným a neempatickým institucionálním systémem, z nadměrného působení médií a ze zapojení do rytmtů a procesních metod, kterým je oběť podrobena a nad nimiž nemá žádnou moc, ale které se jí někdy zdají dokonce nepochopitelné a nepřátelské.

Někdy hrozí, že se k tomuto jevu připojí i „*vícenásobná viktimizace*“, jež zahrnuje všechny osoby, které oběť z různého titulu obklopují a které mohou z různých důvodů obviňovat samy sebe z toho, co se stalo, že neudělaly dost, aby tomu zabránily, nebo se cítí být spoluviníky špatného systému.

Na stejné úrovni je třeba počítat i s dalšími podobnými situacemi. Například jak doprovázet *kněze*, který nastupuje na pozici faráře ve *farnosti postižené zneužíváním* nebo který nahrazuje faráře *obviněného ze zneužívání nebo odsouzeného a suspendovaného* z důvodu zneužívání. Jak jsme již řekli, nemáme žádné modely, kterými bychom se mohli inspirovat, avšak historie, kterou prožíváme, vyžaduje čím dál větší pozornost a citlivost již od okamžiku počáteční formace. Takováto citlivost budoucích kněží a zasvěcených osob je nejsilnějším obranným prostředkem proti zneužívání a tím, co nám umožní vypracovat konkrétní modely, které nám v současnosti chybí.

3.7 DOBRÉ FUNGOVÁNÍ SYSTÉMU

Systémová interpretace reality zneužívání v církvi nám umožnila nahlédnout do vztahu, který snad nikdy nebyl důsledně analyzován ani plně rozpoznán v celé své pravdě: je jím vazba mezi zneužíváním ze strany některých a průměrností mnohých.⁸² Ve skutečnosti není tato vazba zřejmá okamžitě, stále naráží na velký odpor (zejména, a to je zajímavé, právě u průměrné části dotčené populace)⁸³ a lze ji skutečně pochopit pouze v rámci systémové interpretace, jako její zákon či důsledek. Je formativní, aby mladý kandidát pronikl do této vjemově-interpretační perspektivy, aby pochopil, jak systém, i ten církevní, funguje nebo by fungovat měl.

a) Když systém funguje dobře

O systému lze říci, že funguje dobře, ani ne tak tehdy, když je v něm vše dokonalé a dokonale fungující (což není reálné, a to ani v církevním systému), ale tehdy, když v této realitě a v těch, kdo jsou její součástí, existují následující znaky či postoje:

82 „Svatá bázeň před Bohem nás vede k tomu, abychom se obviňovali – jako lidé i jako instituce – a napravovali své nedostatky“ (Papež František, „Závěrečná řeč“, in kol. aut., *Consapevolezza e Purificazione*, op. cit., s. 163).

83 To, že tento princip (skandál několika je důsledkem průměrnosti mnoha) není rozpoznán v jeho pravdivosti (a to právě průměrnými), je přirozeným důsledkem průměrnosti, která – již ze své definice – brání (průměrnému) subjektu, aby si ji uvědomil, aby jí trpěl, aby pochopil její důsledky pro sebe i pro druhé, aby se rozhodl udělat něco pro její překonání. Právě proto je průměrnost nebezpečná, zvláště když se stane skupinovou kulturou, všeobecnou nákazou.

1. Odvaha nejen rozpoznat dobro těch, kdo jsou jeho součástí, ale také *rozpoznat a nahlásit zlo*, které v něm existuje, jeho kořeny na individuální i komunitní úrovni a jeho důsledky uvnitř i vně samotného systému, aniž by na ně museli upozorňovat jiní zvenčí.
2. Schopnost *trpět za zlo společně s jeho obětí* (= soucit), prosit soukromě i veřejně o její odpuštění a přijmout s tím spojené ponížení a hanbu, bez pocitu nespravedlivé urážky a roztrpčení.
3. *Potrestání subjektu odpovědného za zneužití*, jeho postavení do pozice znemožňující trestný čin opakovat a nabídnutí možnosti terapeutické léčby, aniž by subjekt byl ponechán napospas sobě samému.
4. *Obecnější a ozdravnější zásah na komunitní úrovni (na úrovni celého systému) pro zajištění počáteční a trvalé formace* členům instituce, bez omezení zásahu na pouhý trest a na potrestání jednotlivce.
5. Identifikace *osvědčených pedagogických postupů* pro zajištění bezpečného prostředí, zejména pro nezletilé a zranitelné osoby, a pro předání jasného a jednoznačného poselství všem.

b) Integrace zranění

Tyto postoje a zásahy také umožní církvi jako celku integrovat bolestnou ránu těchto hrozných událostí a otevřít novou éru života církve, éru obrácení a očištění, transparentnějšího a pravdivějšího svědectví, zejména ze strany jejích služebníků. Pouze

v rámci této „církevní“ integrace a díky ní bude možné, aby i oběti integrovaly toto velmi bolestné osobní zranění a nebyly již oběťmi, ale osobami, které „přežily“ utrpené násilí, nikoliv tím, že by jím nadále „trpěly“, ale tím, že mu daly smysl, velikonoční smysl, jak si upřesníme později.

V rámci formace proto bude užitečné zaměřit se na rozdíl mezi *otevřenými a uzavřenými systémy*. První z uvedených systémů jsou ty, které fungují ve světle nyní uvedených kritérií; druhé jsou ty, které dosud používají obranné a nezodpovědné interpretace zneužití. V prvních se i tak smutná záležitost, jako je zneužívání, může stát „Boží hodinou“, druhé jsou uzavřené této velikonoční vizi, a proto jsou také nejvíce vystaveny možnosti opakování samotného zneužívání, jako toxické látky, jež církev dál znečišťuje.

3.8 ZNEUŽÍVANÁ OSOBA

Tuto problematiku, která je hlouběji rozebrána v pomůcce *Zranění způsobená zneužíváním*, probereme z hlediska počáteční formace, a to s dvojitým cílem: naučit mladého člověka ve fázi formace rozpoznávat především u sebe známky určité zranitelnosti (kteřá rozhodně nesouvisí s věkem) a rozpoznávat totéž u druhých, pokud možno bez jakýchkoli diagnostických nároků... V určitých pasážích proto bude nevyhnutelné jisté opakování.

Je velmi důležité, aby jedna nebo více částí formace byly zaměřeny na téma trestného činu zneužívání:

kdo jsou oběti, jaké jsou důsledky pro člověka, existence různých forem zneužívání, zásadní význam přijetí a naslouchání zraněným obětem.

a) Zranitelnost

Zranitelná osoba, jak říká papež František, je obecně „každá osoba ve stavu nemoci, fyzického či psychického oslabení nebo zbavení osobní svobody, který fakticky, byť jen příležitostně, omezuje její schopnost chápat nebo projevit vůli nebo jakkoli se bránit útoku“⁸⁴.

Tato kategorie zranitelnosti je nanejvýš významná, jelikož je *univerzální*, přítomná v nás a všude kolem nás; projevuje se nejen psychosociálním nebo kulturním deficitem, ale také množstvím znaků, postojů a vztahových stylů, které se někdy skrývají za zdánlivým opakem, ale které odhalují základní slabost a mohou vést k tomu, že je člověk obzvláště závislý na druhém a křehký ve vztazích, až do stavu, že je vystaven zneužívání.

Zranitelnost je v každém z nás: mladý člověk ve fázi formace se musí naučit ji rozpoznávat ve své minulosti i současnosti, ve svém těle i duchu, přijmout ji a zároveň neusilovat o její odstranění, ale snažit se být touto zranitelností čím dál méně ovlivněn. V míře, v jaké ho formace v tomto smyslu vychová, bude schopen rozpoznat známky zranitelnosti také u lidí kolem sebe, naučí se ji chápat a respektovat, nijak ji nezneužívat, dělat, co je v jeho silách, aby dotyčná osoba čím dál méně závisela na své vlastní

84 Papež František, *Vos estis lux mundi*, čl. 1, §2, b).

slabosti; zejména se naučí pomoci jí, aby se nenechala oklamat přetvářkou těch, kteří se někdy tváří, že jí rozumějí, a slibují jí uspokojení, ale ve skutečnosti jí nepomáhají růst ve svobodě. Ve skutečnosti je sexuální zneužívání vždy *dialogem nebo interakcí mezi dvěma zranitelnými*, kteří se stávají stále zranitelnějšími, jeden druhého otrokem.

b) Typy, znaky a podmínky zranitelnosti u dospělých

Přesněji řečeno, zranitelný dospělý je takový člověk, který má v sobě *strukturální* slabost, tedy stabilní slabost prostupující celou jeho osobností, která není rozpoznána ve svých kořenech ani nijak zpracována, jako například někdo – přejdeme-li k našemu tématu – kdo po tom, co již v dětství utrpěl zneužití, nedokázal dostatečně organizovaně a vyváženě obnovit své obranné mechanismy a de facto jako by zneužitím v sobě trpěl dál, bez schopnosti ho zpracovat a dát mu smysl. Zranitelnými osobami jsou také osoby s *kognitivním* deficitem, který se projevil v průběhu let jejich vývoje nebo vznikl později; osoby vystavené obzvláště těžkým *fyzickým a emocionálním* podmínkám nebo osoby, které se kvůli své predispozici nedokážou bránit a chránit, zajistit si respekt v případě, že jsou uráženy nebo citově zneužívány, nebo se nedokážou postarat o své potřeby, protože jsou oslabené fyzicky. Pomysleme například na slabost způsobenou dlouhým trváním vážné *tělesné nemoci* působící invaliditu nebo následkem *truchlení* nad ztrátou blízkých osob.

Je však třeba pečlivě zvážit i ty více či méně významné zbytky zranitelnosti, které jsou přítomny u těch, kteří žili v rodinném prostředí s *rodičovskými postavami* vyznačujícími se *obzvláštní dominancí, emoční plochostí nebo emočním blokem*. Nebo u těch, kteří naopak byli předmětem *příliš dotěrných, seduktivních a vinu vyvolávajících* citových vazeb. Nebo u těch, kteří zažili *zničené a zpřetrhané rodinné vazby, citové opuštění a osamělost* a nezakusili *bezpodmínečné přijetí* vlastní osoby.

Všechny tyto zkušenosti mají tendenci vážně oslabovat utváření pocitu vlastní koheze a identity, dostatečně pevného, nenarušeného a nezbytného k získání důvěry v sebe sama. A proto mohou být predispozicí ke zneužití různého druhu.

Právě toto široké spektrum fenoménu zranitelnosti by mělo mladému kandidátovi umožnit pochopit jeho složitost, která dalece přesahuje sexuální oblast, a potřebu celkové pozornosti k člověku a jeho příběhu, což je v souladu s citlivostí dobrého pastýře, který zná své ovce, jednu vedle druhé.

c) **Různé formy sexuálního zneužívání**

V kultuře, jako je naše, ze které se čím dál více vytrácejí eticko-morální kritéria, ale která také není schopna pochopit tajemný rozměr sexuality, je zesměšňován základní význam studu. Z tohoto důvodu je během počáteční formace třeba představit gesta a postoje, v nichž *je tato nestoudnost rozpoznatelná* a které signalizují riziko, že nabude podoby a různých forem sexuálního zneužívání. Tato

informace má samozřejmě smysl pouze jako součást procesu formace morální citlivosti, tedy v přesném rámci hodnot a cílů, které je třeba zdůraznit, ale které pak musí být vyjádřeny i jako chování, jemuž je třeba se vyhnout. A to jasně a bez „falešného studu“.

Dále jsou uvedeny některé formy sexuálního zneužívání, které jsou v zásadě dvojího druhu:

Jednání bez fyzického kontaktu:

- hovory se sexuálními narážkami, které mají přinejmenším pro někoho účinek slovního obtěžování a dráždění,
- prezentace pornografického materiálu (obrázky, texty, ...),
- sexuální provokace, jako je exhibicionismus, fetišismus, voyeurství, ...,
- nucení nezletilých, aby se svlékali, obnažovali, předváděli se v sexuálně vyzývavých pózách, s případným nahráváním, používáním a šířením tohoto materiálu na *sociálních sítích*,
- telefonování a/nebo posílání dvojsmyslných a následně čím dál obscénnějších zpráv (*sexting*),
- podněcování a/nebo provádění činností zaměřených na podporu dětské prostituce (předávání informací, navazování kontaktů...).

Jednání s fyzickým kontaktem:

- jednání se sexuálním kontaktem: různé úmyslné doteky intimních partií, erotogenních zón,

prsou, vnitřní strany stehen, genitálií nezletilého nebo zranitelné dospělé osoby ze strany zneužívajícího, a to více či méně explicitní nátlakovou formou;

- jednání zahrnující penetraci: všechna konání ve stádiu pokusu nebo dokonaná konání vaginální nebo anální penetrace penisem, prsty nebo předměty, jakož i všechny kontakty mezi ústy a genitáliemi.

d) Rány a zranění způsobená zneužíváním

Zneužívání zasahuje důstojnost lidské bytosti tím, že otevírá rány, které v *průběhu času přetrvávají*, a to i následně po léčbě a integraci. Je třeba zdůraznit, že se trauma týká *celého* člověka a způsobuje fyzické, psychické, existenciální, emocionální, behaviorální, kognitivní, sociální, vztahové a zejména duchovní škody (jako již výše zmíněná deformace obrazu Boha).⁸⁵

Je to škoda obrovského rozsahu, kterou lze a je třeba řešit tak, že na první místo – a to jak z hlediska eticko-morálních hodnot, tak z hlediska praktické péče – je postavena *poškozená osoba*, muž nebo žena! Bez ohledu na to, zda o pomoc žádá on sám / ona sama.

85 Papež František vyzývá k „většímu povědomí o příčinách a důsledcích sexuálního zneužívání prostřednictvím iniciativ trvalé formace biskupů, řeholních představených, kleriků a pastoračních pracovníků“. Následně žádá, aby v seminářích byly „osvětlovány všechny informace a údaje o nebezpečí zneužívání a jeho následcích, jakož i o tom, jak rozpoznat znaky zneužívání a jak nahlásit podezření na sexuální zneužívání“ („Body k zamyšlení“, 9, 20, kol. aut., *Consapevolezza e Purificazione*, s. 11n).

„Jsme povinni pozorně naslouchat tomuto přidušenému, tichému křiku.“⁸⁶ A pokud je naslouchání autentické, umožňuje zachytit hlavní otázku, kterou v sobě nosí každý člověk zraněný zneužíváním: Věříš mi? Otázku, pod kterou se skrývají další: Přijímáš mě, důvěřuješ mi, respektuješ mou důstojnost, chápeš moji bolest? Nebo se bojíš mého hněvu a nepřijímáš mé zoufalství? Nebo mi dáváš za vinu mou minulost a divíš se mým pochybnostem o víře?

Postavit poškozenou osobu na první místo znamená uvědomit si a pamatovat, že hlavní křížovatkou je křížovátka *důvěry*, protože zneužití je vždy zločinem, který vážně narušil pouto důvěry, a to ne jen tak s někým, *ale s druhým člověkem jako takovým*. V tomto smyslu potřeba oběti, aby byla přijata, vyslechnuta, respektována, bylo jí uvěřeno a bylo pochopeno její utrpení, je zároveň ústředním požadavkem a strachem – zejména strachem z dalšího násilí: násilí toho, že jí *nebude uvěřeno* – strachem možná horším než násilí již vytrpěné.

e) Od oběti k přeživšímu

Potřeba těch, kdo byli zneužití, je necítit se a nebýt považován za *oběť*, ale za toho, komu se podařilo nebo daří „*přežít*“ své drama, jako by se přímo rodil do nového života. Být obětí znamená *trpět* (*sub-ire* = být pod) zneužití, přežít znamená postavit se nějakým

86 Papež František, „Závěrečná řeč“, kol. aut., *Consapevolezza e Purificazione*, op. cit., s. 159. A Svatý otec pokračuje: „Ozvěna tichého křiku malíčkových, kteří v nich namísto otcovství a duchovního vedení našli vrahy, bude otřásat srdcem těch, kteří se nechali uspat pokrytectvím a mocí.“

způsobem *nad* ně, prožít je pokud možno *svobodně* nebo odpovědnou volbou určitého postoje k němu.

Nikdo totiž nemůže vymazat to, co se mu v životě stalo, může se však rozhodnout, v jakém duchu si to připomene a (znovu) prožije. Naslouchání těm, kteří v minulosti trpěli, by se v rámci pomáhajícího vztahu mělo ubírat tímto směrem, tedy směrem k *integraci* tak závažného zranění; postoj zvolený k jeho prožití by neměl být pouze postojem oběti (i když v určitých mezích pochopitelným), jako je například pouze pasivní rezignace, frustrace z něčeho, co je nenapravitelné, deprese (někdy i zoufalství) ze ztráty pocitu, že je člověk milován, pocitu viny (že se neudělalo vše, aby se tomu zabránilo), pocit nesmazatelné skvrny, která navždy znetvoří vlastní obraz (a identitu)... Ale s jiným vnitřním postojem, typickým pro ty, kterým je pomáháno a kteří se učí číst svůj život ve *velikonočním smyslu* nebo *dávat velikonoční smysl* svému příběhu, chápat logiku života, který prochází smrtí, milosti, která se plně projevuje ve slabosti (srov. 2 Kor 12,9), odpuštění, které smiřuje se zlem a dává pokoj srdci, smyslu, který je skryt v každé události, a tohoto smyslu, který každý člověk (a věřící zejména) může svobodně dát každé události, i té nejnesmyslnější. Jedině tak se totiž lidské dějiny stávají *dějiny spásy*.

Cesta formace ke kněžství a zasvěcenému životu je především formací v tomto velikonočním smyslu života, vlastního života, s jeho tajemstvím dobra a zla, protože právě to musí budoucí pastýř umět: doprovázet ty, kteří byli zraněni, na velikonoční cestě, kde se rány stávají stigmaty.

**f) Jak naslouchat těm,
kteří byli zraněni zneužíváním**

Naslouchání, jehož cílem je tato velikonoční interpretace ran, není v žádném případě pasivní nebo pouze soucitné, ale naopak interaktivní a dynamické. Je to v zásadě *evangelní* styl naslouchání, který vyjadřuje *bezpodmínečné přijetí, respekt a citlivost* ve vztahu, pozitivní postoj úcty a porozumění. Naslouchání toho, kdo vypravěči dramatu nevnučuje svoje vnímání času a své způsoby, nehodnotí a už vůbec se nenechává ovlivňovat předsudky. Naslouchání toho, kdo ví, že pro pochopení člověka je důležitější přihlížet k tomu, co člověk vytrpí, než k tomu, co udělá,⁸⁷ a bere jeho utrpení velmi vážně: nepřevádí hned vše na duchovno ani nebagatelizuje emocionální reakce toho, kdo mu předává možná nejbolestivější část svých prožitků.

Zároveň je a musí být nasloucháno *ve jménu církve* nebo s vědomím, že je možné projevit její otcovskou a mateřskou tvář. Církve, která především uznává svou chybu tam, kde se stala, a je připravena s pokorou a pravdou požádat o odpuštění; církve, která se stará o ty, kdo trpí, ba *spolutrpí*, přijímá v srdci posluchače alespoň část bolesti druhého, trpí s ním a za něj, a může mu tak ulevit od té části bolesti, kterou naslouchající jako její zástupce a služebník přijal do svého vlastního srdce; tedy církve,

87 Srov. D. Bonhoeffer, „Dieci anni dopo. Un bilancio sul limitare del 1943“, in *Resistenza e resa. Lettere ed altri scritti dal carcere*, Queriniana, Brescia 1988, s. 66 (česky: *Na cestě ke svobodě: listy z vězení*, Vyšehrad, Praha 1991, s. 76).

kteřá projevuje soucitné Boží srdce a téměř jakoby je vracela v jeho celistvosti těm, kteří se velmi dramaticky setkali s jeho obrazem znetvořeným. Pokud je totiž pravda, jak jsme říkali na začátku, že sexuální zneužití spáchané zástupcem Boha vyvolává v oběti deformaci Božího obrazu, pak ten, kdo takto naslouchá dramatu oběti, v ní začíná rekonstruovat pravý obraz Boží. Na druhou stranu, je-li zneužívání vztahovou skutečností, může mít opravdu terapeutické účinky *pouze vztah* (v širokém, ale pravdivém slova smyslu); a čím více vztah vyjadřuje naprosté přijetí osoby, jež byla zneužita, tím více jí také vrací svobodu a chuť žít vztah s druhými. To má pozitivní dopad i na toho, kdo ji přijímá nebo se věnuje této službě. Jak říká papež František, „naslouchání uzdravuje raněné a uzdravuje i nás samotné ze sobectví, z odstupu, z vytáček typu ‘to se mne netýká’, z postoje, který měli kněz a levita v podobenství o milosrdném Samaritánovi“⁸⁸

Proto musí být mladý člověk, který se připravuje na službu, výslovně vychován k tomuto druhu naslouchání jako typickému projevu toho, že je pastýřem a svědkem Boží něhy. Tím není dotčeno (což je třeba zcela jasně říci) rozlišení mezi duchovním a odborně-terapeutickým doprovázením (které nespadá do kompetence kněze) ani nutnost znát a respektovat „profesionální“ hranice (*professional boundaries*) vlastní služby.

88 Papež František, „Závěrečná řeč“, in kol. aut., *Consapevolezza e Purificazione*, op. cit., s. 164.

g) „Magisterium“ obětí

Výraz není přehnaný: nikdo nedokáže zprostředkovat smysl tohoto dramatu tak jako člověk, který zneužívání zažil, a to nejen z hlediska osobní zkušenosti, ale také z hlediska samotného zneužívání, osobnosti zneužívajícího, dynamiky zneužívání a jeho dramatických důsledků.

Toto magisterium nesmí chybět v průběhu duchovní formace a teologického studia. Proto je důležité a více než vhodné do období počáteční formace zapojit ty, kdo přežili zneužívání a dostatečně ho zpracovali a integrovali, vyslechnout je a moci s nimi zahájit dialog. Toto setkání a naslouchání, které vyžaduje citlivý přístup a úctu, a ještě předtím ochotu učit se od druhého (zejména od těch, kteří promlouvají z „katedry“), je nezbytné k pochopení toho, kolik a jaké rány zneužívání způsobuje a jaké stopy zanechává v srdcích a tělech lidí. Rovněž k pochopení stopy hlubokého a bolestného zápasu s Bohem a církví, kterou se všichni, kdo působí v církvi samé, a zejména ti, kdo procházejí formací a rozlišováním, musí pokorně nechat přezkoumat. Pokud se služba dramaticky stala místem a nástrojem zneužití, které tuto ránu otevřelo, může se služba sama stát místem a nástrojem, který tuto ránu zhojí.

Naslouchat obětem znamená setkat se „s ranami Krista“⁸⁹. Jejich ústřední postavení je tedy především *teologické*.⁹⁰

89 L. A. Tagle, „L'odore delle pecore“, kol. aut., *Consapevolezza e Purificazione*, s. 30.

90 Srov. Benedikt XVI., *List irským katolíkům*, 2010.

FORMAČNÍ METODA A POSTUP

Metodický návrh, jenž je obsahem této kapitoly, doplňuje z pedagogického hlediska to, co bylo uvedeno k obsahu navrhovaného didaktického modulu. Přínejméním implicitně totiž obsah určuje nebo alespoň naznačuje, jakým způsobem by měl být prezentován. Věříme, že toto spojení bylo v tom, co bylo dosud řečeno, zřejmé. Rádi bychom však šli ještě dál a nabídli podrobnější vysvětlení. Nevyhnutelné proto bude určité opakování.

Některé z uváděných pokynů jsou obecnější a méně propracované, jiné naopak více souvisejí se specifičností daného tématu a jsou propracovány detailněji.

1 INTERVENCE NA DVOJÍ ÚROVNI: NA ÚROVNI SKUPINY A JEDNOTLIVCE

Obecně platí, že autentická formační metoda v komunitním prostředí zahrnuje a snaží se vzájemně vyvážit *intervence na úrovni skupiny a jednotlivce*. Nebo vychází z myšlenky, že formace je komunitní i individuální otázkou a že autentické formace lze dosáhnout pouze aktivací obou úrovní, respektováním jejich povahy a modalit a jejich vzájemným dialogem v individuálním subjektu pro jeho integrální růst.

Intervence na úrovni skupiny jako „formační lekce“ má za cíl představit *objektivní* obsah formační cesty, který má své vlastní zákony a kritéria, svou vlastní gramatiku a ducha, a který je důležité znát,

tím spíše v oblasti, jako je ta afektivně-sexuální, se všemi výše uvedenými obsahy a opatřeními. Individuální intervence pak umožňuje jednotlivci porovnat *své osobní životní zkušenosti*, stále živá zranění a problémy s objektivním ideálem a hodnotovou normou, a to v atmosféře naprosté svobody projevu, zaručené absolutní ochranou *důvěrnosti* a *soukromí*.⁹¹ Konfrontace s bratrem/sestrou, staršími ve víře a učednictví, však také podněcuje k tomu, aby se člověk pokusil integrovat tuto gramatiku a tyto objektivní principy do reality vlastní subjektivity, a to v syntéze, která může být pouze osobní, a právě proto potřebuje pomoc doprovázející osoby. Tato integrace, jež bude trvalým procesem, je cílem autentického formačního modelu a podmínkou důvěryhodné a udržitelné volby.

Formace se jeví ještě více jako *skupinová* a *zároveň individuální* v případě, že se jedná o formaci k celibátu. Často se totiž i dnes stává, že zvláštní obavy a odpor brání jedinci otevřít se a vyjádřit své osobní problémy obecně a zejména ty v afektivně-sexuální oblasti, z obavy, že bude považován za psychicky nezralého a nevhodného k povolání, jako by pocit určitých obtíží v tomto ohledu byl sám o sobě překážkou v povolání. Skupinové působení by v takových případech mohlo všem naopak ukázat a ilustrovat dokonalou konzistentnost a pochopitelnost obtíží a pochybností člověka povolaneho

91 Proto je důležité hned na začátku procesu formace zdůraznit a objasnit rozdíl mezi *forum internum* a *forum externum*.

k tak náročnému projektu, jakým je panenství/panictví,⁹² a tím rozptýlit obavy a odpor, pomoci jednotlivci, aby se necítil jako zvláštní případ, pokud pociťuje obtíže a pochybnosti v oblasti sexuality, a aby pochopil, že je v jeho zájmu otevřít se v osobním vztahu s formátorem, aby si ověřil a následně přijal uvážené rozhodnutí, jež přijme za své.

Na druhou stranu, pokud tyto obavy existují vůči druhé osobě (zejména pokud je tato osoba autoritou), znamená to, že se v minulosti stalo něco, co nyní podkopává důvěru „já“ vůči „ty“. Pokud je však zranění vztahové, bude takové i jeho hojení, to znamená, že zranění se zahojí jen díky vztahu, a to takovému, v němž subjekt zažije *bezpodmínečné přijetí*, ať už jsou jeho zranění a jeho minulost jakékoli.

2 SPRÁVNÝ PEDAGOGICKÝ PROCES: NEJDŘÍVE VÝCHOVA, POTÉ FORMACE

První pedagogická část každého procesu růstu má vždy *výchovnou* povahu, tj. má za cíl povzbudit subjekt a pomoci mu, aby odhalil (= *e-ducere*) pravdu o tom, kým je, v pozitivním i negativním směru, aby pochopil především svou vlastní krásu a uvěřil ve svůj vlastní potenciál a aby zároveň rozpoznal,

92 Určité pochybnosti o autenticitě povolání vzbuzují spíše ti, kdo se domnívají, že nemají problémy v afektivně-sexuální oblasti („ten, kdo říká, že nemá problém s volbou celibátu, je sám problémem“), než ti, kdo si uvědomují svou vlastní slabost a obavy z této volby.

v čem je obzvláště slabý a zranitelný, méně svobodný a méně dospělý, a na čem tedy musí pracovat: je to oblast ústřední nekonzistence,⁹³ zejména na citové úrovni. Mladému člověku je nutné *co nejdříve* umožnit, aby *pojmenoval svou nekonzistenci*, protože pokud ji neodhalí, ona ochromí nebo znejistí jeho smysly a citlivost: brání člověku vidět a cítit realitu – dokonce i tu duchovní – v její objektivitě a tajemství, v onom volání ke svatosti, které přichází shůry, a místo toho uzavírá subjekt do sebe, činí ho otrokem sebe sama, neschopným dojmout se a nadchnout se pro to, co je pravdivé, krásné a dobré, a proto milé, nechat se zasáhnout a uvést do krize druhými a životem, soucítit s těmi, kdo trpí...; vede ke „ztrátě smyslů“⁹⁴, vytváří onen rozkol mezi vnitřním a vnějším, který je základem nejen veškerého pokrytectví a klerikalismu, ale také všech zneužívajících postojů. Odhalení nekonzistence prostřednictvím cíleného a ne zcela spontánního

93 Nekonzistence znamená vnitřní rozpor mezi proklamovaným (a zdánlivě prožívaným) ideálem a skutečnou motivací, jež vede k jeho proklamaci a uskutečňování. Pokud jde o citovou zralost, může to být případ člověka, který mnoha způsoby hlásá evangelium lásky, ale pak očekává, že jeho slovo bude přijímáno, je uražen, když mu málo lidí naslouchá, usiluje o úspěch a zviditelnění, zlobí se, když se nějakému kolegovi daří lépe než jemu a dostává se mu více slávy a následovníků, potřebuje být oblíben a vyžaduje příslušné důkazy...

94 Na psychologickou ideu nekonzistence by se dal aplikovat popis modly zmíněné v Žalmu 114 (vv. 5–8), model, jež „ústa mají, a nemluví, oči mají, a nevidí, uši mají, a neslyší, nos mají, a necítí. Ruce mají, a nehmatají, nohy mají, a nechodí; ani nehlesnou hrdlem svým. Ať jsou jim podobní ti, kdo je dělají, i všichni, kdo v ně doufají“. Nekonzistence znamená udělat si modlu a stát se jí podobným.

procesu, kterému je proto třeba se učit pomalu,⁹⁵ je tedy základní podmínkou toho, aby člověk udržel tuto nekonzistenci pod kontrolou a nenechal se jí ovládnout, aby obnovil svou lidskost a citlivost a začal přeměňovat emoce a pocity, city a touhy, chutě a vášně..., aby mohl svobodněji milovat a nechat se milovat, Bohem i bližním, aby mohl s dospělou odpovědností převzít odpovědnost za druhé, aby se nechal pronikat Božím slovem se všemi jeho výzvami, aby cítil bolest druhých, zvláště tu vyvolanou způsobeným zlem.

I když shora naznačené dvě fáze pedagogického procesu nelze jasně oddělit, teprve v tomto okamžiku začíná ta *formativnější*, v níž je nabídnuta forma, která není pouhým vzorem k napodobování, ale způsobem bytí, milování, „cítění“, vytváření vztahů..., který pro člověka zasvěceného Království, kněze nebo řeholníka/řeholnici, nemůže být ničím jiným než způsobem bytí, milování, „cítění“, vytváření vztahů... poslušného Syna, trpícího Služebníka, nevinného Beránka.⁹⁶ Tento návrh je možný

95 Lze jej nazvat „poutí ke kořenům vlastního já“ nebo „*descensus ad inferos*“ (do vlastního podsvětí), ve skutečnosti však jde o skutečné zpytování svědomí, které začíná pozorováním chování, ale nezastavuje se u něj, nýbrž pokračuje odhalováním postojů a hluboké citlivosti (na různých úrovních), aby člověk pochopil motivace svých činů, a to i těch méně vědomých. Naučit se takto chápat vlastní pravdu představuje jednu z nejzdravějších forem askese. Je to totiž podmínka svobody (srov. Jan 8,32).

96 Uvedené dvě fáze (výchovnou a formační) nelze jednoznačně oddělit, přičemž určitý formační přístup je přítomen samozřejmě od samého začátku pedagogické cesty. Zde má být zdůrazněno, že je třeba se výslovně zaměřit na cestu sebezpoznání jako na základ samotné cesty, tj. začít od „výchovné“ práce poznání sebe

až v návaznosti na výchovnou fázi, protože teprve nyní jsou duchovní smysly „uzdraveny“, resp. jsou postupně schopny vidět, slyšet, vychutnávat..., zatímco stále více obrácená, evangelizovaná citlivost se čím dál svobodněji nechává přitahovat krásou a pravdou ideálu, přijímá v sobě pocity Syna⁹⁷ a nabídku cesty, která vyžaduje odříkání, i náročné, ale pak umožňuje tvorbu naučit se milovat po způsobu Božím. Vyvrcholením je odpovědná a čím dál více osvobozující volba. Hluboce osobní odříkání-oběť a volba. Výchovně-formační dynamika samozřejmě pokračuje po celý život, začíná však v okamžiku, kdy subjekt dokáže identifikovat svou vlastní afektivní nekonzistenci a začne na ní pracovat. Bez výchovy tedy nemůže být žádná formace, nebo tato formace bude velmi slabá a neúčinná. Často se zdá, že v minulosti zneužívajícího člověka chybí mimo jiné právě fáze výchovy, hlubokého poznání sebe sama a svých vlastních zotročení.

sama. A ne okamžitě zahájit proces růstu tím, že je nabídnut obsah a ideály v nezvratném přesvědčení, že je subjekt ihned začne vnímat a přijímat v tom nejhlubším a nejosvícenějším smyslu. Nejprve musí být smysly osvobozeny, aby poté byly schopny vnímat pravdu, krásu a dobrotu formačního návrhu, jak bude řečeno dále.

97 Lze říci, že pocity (nebo citlivost) Syna představují „formu“ života povolání.

3 PSYCHOLOGICKÉ HODNOCENÍ A PŘÍNOS PSYCHOLOGICKÝCH DOVEDNOSTÍ

Sám papež František doporučuje, aby „kandidáti na kněžství a zasvěcený život prošli *psychologickým hodnocením* ze strany kvalifikovaných a akreditovaných odborníků“⁹⁸. Takovýto typ hodnocení umožňuje zabránit možnému fenoménu *nepříznivého výběru*, který je dán zvláštní přitažlivostí, kterou kněžský (nebo řeholní) ideál se svým závazkem celibátu a nevstoupení do manželství působí na lidi s problémy nezralosti nebo zmatené afektivně-sexuální identity (tj. na ty, kteří, aniž si to uvědomují, by si mohli zvolit kněžství proto, aby nemuseli čelit svým problémům, v důsledku čehož jsou nejméně vhodní a nejvíce vystavení budoucím deviacím). Ale pozor, jak již bylo zmíněno, také na ty, kteří tvrdí, že v této oblasti žádné problémy nemají!

3.1 PŘÍNOS ODBORNÍKŮ

Přínos odborníků v této oblasti je tedy velmi užitečný, a to jak proto, že tito odborníci mají odborné kvality nezbytné pro správné hodnocení, tak i proto, že mohou následně nabídnout odbornou podporu. Z tohoto důvodu je důležitý jejich výběr, který musí vycházet ze základního kritéria: kromě specifických

98 Papež František, „Body k zamyšlení“, kol. aut., *Consapevolezza e Purificazione*, 17, s. 12.

kompetencí musí sdílet referenční křesťanskou antropologii a mít určitou znalost a povědomí o církevních a řeholních komunitních kontextech, o normách, kterými se řídí, a o závazcích, které na sebe kněží a zasvěcené osoby berou, jakož i vlohky k týmové práci.⁹⁹ Přestože specialisté nejsou součástí společenství formátorů, mohou být pro toto společenství i pro kandidáty samotné velkým přínosem, a to ve dvou směrech: v *hodnocení osobnosti* jednotlivce, vyjádřením se k jeho psychickému zdraví, jakož i v případném *osobním doprovázení*,¹⁰⁰ v rámci kterého mohou osvětlit možné problematiky a přispět k růstu lidské zralosti mladého člověka, aniž by se však kdy vyjadřovali k jeho vhodnosti pro kněžství.¹⁰¹

Role odborníků musí být vždy jasně vymezena, vyjádřena a uznána a musí být transparentní. Zejména musí být rozlišena ta skutečnost, že psychiatr (který stanoví diagnózu a jedince „léčí“) může být velmi užitečný v procesu *hodnocení a skutečné léčby* případné duševní poruchy, zatímco psychoterapeut může hrát významnou roli nejen při hodnocení, ale také při doprovázení procesu *osvojování a osobní integrace hodnot*. Aby se předešlo nejasnostem a deontologicky nesprávným přístupům, je vhodné, aby doprovázející psychoterapeut používal vhodný

99 Srov. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Kongregace pro klérus, Praha 2017, 192.

100 Domníváme se, že je vhodnější nenazývat toto působení „terapeutickým“, i když je prováděno odborníky, právě proto, abychom napravili představu, že toto působení má výhradně klinickou povahu a je určeno pouze lidem s více či méně patologickými psychickými problémy nebo poruchami.

101 Srov. *Ratio fundamentalis*, 146, 147.

setting a vyhýbal se vměšování do komunitního života kandidátů, které by mohlo ohrozit dodržování profesního tajemství a být kandidátům samotným nepřijemné.¹⁰² Jakékoli hodnocení nebo doprovázení vyžaduje svobodný informovaný písemný souhlas dotčené osoby a případně další písemný souhlas se sdílením zpráv, *reportů* nebo indikací léčby či plánů psychologické podpory s formátory.¹⁰³

Hodnocení by mělo být provedeno pokud možno během přípravného období, lze je však zopakovat kdykoli, kdy to formátoři považují za vhodné;¹⁰⁴ účelem tohoto typu hodnocení není totiž pouze vyloučit patologie neslučitelné s přijetím (jako je kognitivní deficit, chronická psychóza a poruchy v sexuální oblasti)¹⁰⁵, ale – nad rámec čistě *selektivního*, nebo dokonce striktně *terapeutického* účelu – je cílem pomoci člověku, *jakémukoli* mladému člověku ve fázi formace (ne nutně či výhradně těm, kdo mají problém či vykazují poruchu), identifikovat kořeny

102 Právě z tohoto důvodu se domníváme, že odborníci by měli být vybírání pokud možno z osob, které nemají žádný vztah k oficiální instituci diecéze (*amicus curiae*) nebo k semináři, aby se v každém případě předešlo mechanismům snížení transparentnosti a profesionality (s následnými problémy s dodržováním deontologických mezí a s rizikem oslabení a přizpůsobení závěrů v důsledku případného přílišného zapojení do osobních vztahů s formátorem nebo ordinářem).

103 Srov. *ibidem*, 194, 195.

104 Srov. *ibidem*, 193.

105 Opět podle *Ratio fundamentalis* platí pravidlo, že „je třeba zaměřit tomu, aby do semináře byli přijati ti, kdo trpí jakoukoli patologií, ať už zjevnou nebo latentní (např. schizofrenií, paranoiou, bipolární poruchou, parafilii apod.), která je schopna narušit rozlišovací schopnost člověka, a tím i jeho schopnost přijmout závazky povolání a služby“ (srov. *ibidem*, 191).

vlastních slabin (*výchovná úroveň*), a pokusit se tak předejít určitým kritickým důsledkům (*preventivní úroveň*), naznačit, kde a jak realizovat individualizovaný a motivovaný formační projekt (*formační úroveň*), a nakonec tak povolanou osobu přiblížit působení Milosti (*integrační úroveň*)¹⁰⁶.

3.2 NÁSTROJE HODNOCENÍ

Pro správné hodnocení kandidáta je důležité, aby odborník provedl pečlivou anamnézu prostřednictvím tak či onak strukturovaných nebo volných rozhovorů, důkladného shromáždění údajů psychosexuální historie, jakož i pomocí ověřených a standardizovaných psychometrických nástrojů.¹⁰⁷

Hodnocení a výsledky získané prostřednictvím testů by nikdy neměly být posuzovány izolovaně (ani by neměly být interpretovány formátory bez specifických kompetencí), ale měly by být pečlivě a komplexně analyzovány ve světle mnohem důležitějších zjištění klinických pohovorů nebo polostrukturovaných

106 V tomto ohledu viz Kongregace pro katolickou výchovu, *Orientamenti per l'utilizzo delle competenze psicologiche nell'ammissione e nella formazione dei candidati al sacerdozio*, Roma 2008.

107 Srov. *ibidem*. Je však třeba mít na paměti, že v současné době neexistují žádné dostatečně ověřené testy pro hodnocení specifické populace, jako jsou kandidáti kněžství, s výjimkou *Minnesota Multiphasic Personality Inventory-2* (MMPI-2), srov. G. J. McGlone, F. A. Ortiz & R. J. Karney, „A Survey Study of Psychological Assessment Practices in the Screening and Admission Process of Candidates to the Priesthood in the U.S. Catholic Church“, *Professional Psychology: Research and Practice*, 41(6), 526–532, 2010.

rozhovorů, jakož i příležitostných i obvyklých projevů chování. Jak již bylo uvedeno, neexistují žádné *testy*, které by dokázaly jasně odhalit rizikové faktory, charakteristické pro možného zneužívajícího, či preventivně a včas ukázat poruchy v sexuální oblasti. Právě proto je doporučeno provést pečlivý sběr psychosexuální historie prostřednictvím skutečného strukturovaného psychosexuálního rozhovoru,¹⁰⁸ který umožňuje podchytit faktory často spojené se sexuálními poruchami (tzv. *red flags*), jako jsou: předchozí psychiatrické poruchy (i v rodině), utrpené zneužívání, prožitky spojené se zmatenou nebo transgresivní sexualitou, přetrvávající potíže s prožíváním cudnosti, sklon k závislosti jak na chemických/toxických látkách (drogách), tak na určitém používání technologických prostředků (zejména *on-line* pornografického materiálu), životní a náladová nestabilita, potíže s dodržováním pracovních závazků.

Kromě počátečního formačního období může být přínos humanitních věd dále užitečný během trvalé formace, zejména v prvních deseti letech po vysvěcení, jež jsou považovány za nejchoulostivější období, během něhož se mohou objevovat

108 Obecně by při takovém rozhovoru měly být hodnoceny oblasti týkající se: rodinného zázemí, sexuálního vývoje v prepubertálním, pubertálním a adolescentním věku, sexuální orientace, případného utrpeného sexuálního zneužívání, sexuálních zkušeností a aktivit v mladém i dospělém věku, příznaků parafilií a neobvyklého sexuálního chování, jakož i současného zvládnutí sexuálního chování a nutkání. Srov. S. Rossetti & C. Meyer, *Psychosexual Interview*, G. D. Coleman, „Taking a Sexual History“, *Human Development*, 17/1 (1996), 10–15.

nepříjemné situace, problémy a predisponující prvky zneužívání.¹⁰⁹

4 INTEGRACE ZRANĚNÍ

Jestliže nikdo neměl dokonalou rodinu ani dokonalou historii, pak je každý člověk povolán k tomu, aby integroval *svou minulost*, to znamená, aby s vděčným srdcem rozpoznal mnoho *dobrého*, co v ní dostal, stejně jako opak, *zlo*, které ji mohlo v různých podobách poznamenat, a to i závažným způsobem; aby se naučil vše znovu prožít jako součást tajemství lidského života, který byl *již vykoupen* Kristovou krví a který *musí být neustále vykupován*.

4.1 INTEGRACE A/NEBO REKAPITULACE V KRISTU

Již v předchozí části¹¹⁰ jsme naznačili smysl integrace jako výrazu lidské a duchovní zralosti, a to zejména v souvislosti s velkým zraněním, jakým je zneužití různého druhu, které člověk v minulosti utrpěl.

109 *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* doporučuje, aby „novosvětcenci nebyli vystavováni příliš náročným či překérným situacím. Rovněž by neměli být posíláni na místa, kde by byli daleko od svých spolubratrů. V rámci možností by dokonce bylo vhodné podporovat určitou formu společného života.“ „Má se pečovat o to, aby mladí kněží byli osobně doprovázeni“ (83). O tom budeme hovořit v pomůcce k trvalé formaci.

110 Konkrétně v bodu 3.8 (Zneužívaná osoba), odstavec e) (Od oběti k přeživšímu) 3. formačního celku.

Integraci však je třeba chápat nejen v pouhém „terapeutickém“ slova smyslu, jako operaci, která se provádí výhradně u zvláště bolestných životních událostí, ale je třeba ji interpretovat jako obecný formativní model, který spojuje Milost a přirozenost, Boží plán a lidský odpor, duchovní záměr a vášně člověku nejvlastnější, Boží dary a lidská zranění..., aby se, v ideálním případě, neztratilo nic z této tajemné výměny mezi Bohem a člověkem, aby při formaci nebyl zahozen žádný střípek života a lidskosti, a to i tam, kde se zdá, že se lidský rozměr brání nabídce božské lásky. Aby byla hledána osobní a tvůrčí syntéza mezi různými polaritami v tajemství, které je vrcholem integrace, mezi nebem a zemí, mezi smrtí a životem, mezi svatostí a hříchem..., v tajemství velikonočním. Právě v tomto smyslu se metoda, kterou na psychologické úrovni nazýváme integrací, stává z duchovně-teologického hlediska procesem *rekapitulace v Kristu mrtvém a vzkříšeném* (srov. Ef 1,10–12); a jestliže první v zásadě představuje *metodu*, kterou je třeba přijmout, druhý nabízí *obsah*, kolem něhož je možné integrovat de facto celý život a jeho rány.¹¹¹

4.2 POSTUP INTEGRACE

Konkrétněji rozvedeno, v procesu integrace by se mladý člověk ve fázi formace měl postupně naučit:

111 Když Pavel mluví o tomto záměru „rekapitulace v Kristu“, pravděpodobně naráží na *capitulum*, dřevěný válec, na který byly navinuty svitky Písma svatého.

- a) rozpoznat především *dobro* přítomné v jeho vlastním životě – v každém případě přesahující zlo, které je součástí lidského dobrodružství –, počínaje samotným darem existence, velkým a naprosto nezaslouženým darem, až po každé drobné gesto lidské lásky, jejímž byl člověk předmětem, i lásky věčné. Schopnost *rozpoznat* pozitivní stránky života, *poděkovat za ně a radovat se z nich*, je prvním a nezbytným krokem k tomu, aby se člověk naučil integrovat i jeho negativní složku;
- b) odvážně rozpoznávat také *zlo* v jeho různých podobách, trpěné nebo konané, aniž by ho popíral nebo zlehčoval, a učit se *cítit bolest* nad zlem páchaným na druhých a nestydět se *plakat* nad tím, co sám vytrpěl;
- c) neomezovat se na *pasivně lhostejné formy* (ne) reakce nebo prosté rezignace na zlo, které ve skutečnosti hrozí tím, že se člověk stane jeho obětí *navždy*, jako by jeho minulost byla zároveň jeho přítomností (a cestou vstříc budoucnosti);
- d) jasně a realisticky v sobě identifikovat *možné negativní důsledky* jakéhokoli utrpěného násilí, pokud jde o obraz sebe sama i *Boha*, vztah k *druhým* a způsob chápání vlastního *povolání a poslání*;
- e) odpouštět a smířovat se s lidmi a bolestnými vzpomínkami – při současném vědomí obtížnosti integrace faktů a událostí –, odolávat *pokoušení „duchovního odstranění“* tím, že by vše, tváře a gesta, kousky osobní historie vytěsnil

mimo svůj vztah s Bohem, jako by to bylo něco, co je třeba odstranit z jeho pohledu, něco, co nelze vykoupit. Integrovat také znamená jednoduše postavit mezi sebe a Boha to, co je ještě těžké přijmout, aby se na to mohl upřít pohled Věčného plný milosti a útěchy, který navrácí život našim mrtvým činům a činí nás schopnými prožívat jeho city;

- f) začít v tomto okamžiku „*truchlit*“ *pozitivně, zaujímat stále aktivnější a kreativnější postoj člověka, který událost netrpí, ale především se ji učí zkoumat nad rámec jejího negativního a dramatického obsahu, jako by chtěl zachytit a odhalit její skrytý smysl: ptát se například, jaký význam může mít to, co se stalo, pro jeho život a pro jeho povolání, jaké užitečné poučení si z toho může vzít nebo v jakém smyslu tím může být nyní jeho zkušenost dokonce obohacena, třeba aby porozuměl těm, kdo prožili stejné drama, a byl tak při hlásání evangelia věrohodnější a přesvědčivější;*¹¹²
- g) k integraci dochází na psychologické úrovni a stává se *rekapitulací v Kristu*, a tedy psychologickou a duchovní operací v okamžiku, kdy se věřící svobodně rozhodne *dát ve víře a na základě víry v Ukřižování a Vzkříšení smysl tomu, co se zdá být beze smyslu, nebo proměnit v pozitivní to, co se zdá mít význam pouze negativní, například*

112 Nikdo jako ten, kdo prošel strašnou zkušeností sexuálního zneužití, nemůže pochopit oběť stejného násilí, aby jí pomohl nebýt už (jen) obětí: právě o tom vypráví neobyčejný příběh těch, kdo se naučili integrovat toto zranění!

utrpené zneužití. Znakem této volby je například ochota pohlížet na agresora pohledem plným pochopení a milosrdenství nebo prožívat utrpení plynoucí ze zneužití jako aktivní způsob účasti na velikonočním tajemství Syna nebo nacházet v násilí, jež ponižuje, tajemnou sílu nesmazatelné důstojnosti těch, kteří na zlo odpovídají dobrem (což je maximum důstojnosti)... V ten okamžik je událost zla vykoupena a spasena, život se stává příběhem spásy a ten, kdo se cítí spasen – už nikoli jen oběť, ale „přeživší“¹¹³ – může hlásat ostatním tuto spásu, jež hojí všechny rány.

To, co jsme právě popsali, je *proces*, nikoli bezprostřední úkon (i když proaktivní); předpokládá určité kroky, jež v žádném procesu formace nemožnou chybět, jako je například *uzdravení paměti*¹¹⁴; nemůže být požadován či vnucován, ale pouze *moudře povzbuzován a trpělivě doprovázen*; staví mladého člověka do situace, kdy znovu čte jako věřící svou vlastní minulost, i když ještě lepší by bylo, kdyby se naučil své vlastní dějiny spásy *psát*, díky čemuž by tento proces dostal ještě více systematický a definitivní charakter.¹¹⁵

113 Tento pojem chápeme ve výše uvedeném smyslu, tedy jako člověka, který netrpí násilím (= pod ním), ale učí se ho zvládat a dávat mu smysl (tím, že je určitým způsobem „nad“ ním).

114 Uzdravení paměti jako „učení se vzpomínat coby věřící“.

115 Psaní totiž představuje vyšší formu myšlení, jednak proto, že uvádí do pohybu mnohem větší dynamiku, a to nejen mentální, oproti pouhému myšlení, jednak proto, že nutnost formulovat psaný text v logickém a uceleném kontextu vyžaduje větší zapojení a zaujetí osobního postoje než čistě intelektuální přístup.

V každém případě je však nezbytné, aby se na cestě přípravy mladý člověk naučil metodu integrace-rekapitulace svého života a celého svého příběhu. Jestliže totiž integrace znamená dát vlastnímu životu v jeho celistvosti vykupitelský a velikonoční smysl, bez vynechání čehokoli, co člověka ranilo, je třeba si uvědomit, že *to, co není integrováno, vede k rozkladu*. Zneužívání je vždy také výrazem chybějící vnitřní integrace, což následně vede k narušení (nebo rozkladu) vnitřní jednoty oběti.

5 INTEGRACE SEXUALITY

V rámci modelu integrace nesmí být nic vyloučeno a vše musí být rekapitulováno v Kristu (srov. Ef 1,3–10), dokonce i ten vzácný vnitřní zdroj, jakým je sexualita a afektivita.

5.1 NEVHODNOST DELEGOVÁNÍ AFEKTIVNĚ-SEXUÁLNÍ FORMACE

Tuto formaci nelze v rámci formačního procesu opomenout nebo ji ponechat na subjektivním zvládnutí jednotlivým kandidátem ani se jí nelze zabývat pouze v konkrétních případech nebo pokud si ji

Možná i proto mladý člověk obvykle není nadšený z pomýšlení na to, že by svůj příběh měl napsat. Musí však pochopit, že tato objektivizace sebe sama a vlastních prožitků velmi pomáhá procesu jeho psychologického a duchovního růstu.

subjekt sám vyžádá či pokud uvede nějaký problém, stejně tak jako ji nelze posuzovat reduktivním způsobem čistě v rovině morálky a ctností (jako by sexualita byla jen místem zkoušek a pokušení), a konečně ji ani nelze svěřit výhradně odborníkovi na poli humanitních věd či pouze zpovědníkovi.

Zároveň je třeba dávat velký pozor na to, aby vize sexuality nebyla příliš idealizována a odtržena od reality¹¹⁶: nejen negativní nebo problematické vnímání sexuality, jako by sama o sobě byla zvrácenou a osudově nebezpečnou skutečností, ale také její idealizace či příliš spirituální vize rozhodně nepomáhají dobrému prožívání volby čistoty; obojí může vést, ač vycházejíce z opačných pozic, k transgresivnímu chování.

Proto je třeba podávat realistický obraz sexuality: hovořit o jejím ústředním postavení na intrapsychické úrovni (sexualita je propojena se všemi ostatními oblastmi osobnosti) a jejím *symbolickém* rozměru na duchovní úrovni, který z ní činí místo plné tajemství, mikrokosmos významů spojených se smyslem života a smrti, o svobodě nechat se milovat a milovat, o vztahové povaze každé živé bytosti, o typicky lidské schopnosti vyjít z vlastního já otevřením se druhému, o povolání k plodnosti života, včetně povolání kněze a zasvěcené osoby, o tajemném spojení mezi Kristem a jeho církví. Sexualita je velké tajemství!

116 Všimněme si určitého způsobu, typického pro poněkud odosobněnou spiritualitu, kdy se cudnost nazývá „ctností andělů“.

5.2 SEXUALITA JAKO MÍSTO A PŘEDMĚT FORMACE

Sexualitě je tedy třeba žehnat a zároveň je třeba ji považovat za *místo a předmět formace*; realisticky a s uvědoměním – na jedné straně – obsahu a námahy odříkání v této oblasti (s jasně uváženým rizikem možných kompenzací a deviací), a učit se – na straně druhé – nacházet v ní vzácného spojence dobrého, tvořivého a plodného prožívání vlastního panenství/panictví z lásky k Bohu a lidem.

Právě kolem sexuality, vzácné energie hluboce zakořeněné v lidské přirozenosti, se často přímým či nepřímým způsobem odehrává základní životní volba v celé její lidské konkrétnosti, s jejími konflikty a namáhavostí volby, která musí být pečlivě připravena a osvětlena. Právě proto musí být sexualita místem a předmětem formace na cestě kněžské a řeholní přípravy.

5.3 KRITÉRIA INTEGRACE AFEKTIVNĚ-SEXUÁLNÍ OBLASTI

Níže uvádíme souhrnným způsobem některá kritéria či znaky integrace afektivně-sexuální oblasti, jak o nich pojednává pomůcka *Zranění způsobená zneužíváním*, zde však se zvláštním důrazem na formační stránku.

Prvním znakem této integrace je dosažení *jistoty, že jsme již byli milováni, od počátku a navždy*. Je

to jistota, která se týká zejména afektivity, ale má nevyhnutelné pozitivní dopady na způsob života a prožívání sexuality. Tato jistota je však především prioritním kritériem pro přijetí do řádu nebo pro kněžské povolání: lásku Věčného nemohou hlásat ti, kdo mají pochybnosti o tom, že jsou sami milováni, nebo se v mezích lidských událostí nenaučili číst skutečnost bezmezné Lásky.

Dalším znakem je *dobrý vztah k vlastnímu tělu muže nebo ženy*, a tedy k vlastnímu pohlaví, k jeho pudům a přitažlivosti, a schopnost naučit se je zvládat v souladu s vlastním projektem povolání a s vědomím, že sexualita zůstává v průběhu všech životních období stále živá, avšak vyžaduje nové způsoby prožívání panenství/panictví, se *stále bohatšími motivacemi a kreativní věrností*, v úzké interakci mezi tělem a psychikou, mezi lidskými a duchovními smysly. Celibát pro Království projevuje své tajemné významové bohatství *jen postupně*, v průběhu celé existence a v různých věkových obdobích života; není to jen a pouze vytrvalost v mladistvém, trvale opakovaném projektu.

Proto je zásadní realistické vnímání sexuality a její gramatiky neboli onoho *ordo* či normy, které v sobě sexualita nese vepsané¹¹⁷ a které musí být dodržovány v každé životní situaci, v harmonickém a jednotném projektu, v němž je sexualita prožívána a uváděna do souladu s vlastním projektem povolání. Je-li to *identita, která udává směr* afektivně-sexuální

117 O „gramatice sexuality“ jsme hovořili ve 2. formačním celku, odstavec 2.3, a).

oblasti nebo naznačuje odpovídající způsob jednání (nebo askezi), je to *afektivně-sexuální oblast, která dává energii* k realizaci projektu. Proto je nutné naučit se v době formace propojit normativní objektivitu a originální subjektivitu, a neplýtvat tak drahocennou afektivně-sexuální energií.

Z tohoto dodržování normy vepsané do přírody, kterou stvořil Bůh, vyplývá svoboda vztahů s druhými lidmi obecně, zejména pak svoboda prožívat doplňující a plodné vztahy s *opačným pohlavím* a vyhýbat se defenzivním nebo autoritářským postojům či nejednoznačným a zavádějícím vztahům. Je-li Bůh sám o sobě vztahem a takovým vztahem je spása, je-li víra vztahem a ve vztahu se uskutečňuje hlásání radostné zvěsti a jakákoli služba v církvi, je nezbytné dbát na *formaci ke vztahu*, aby každý mezilidský vztah pastýře a zasvěcené osoby byl transparentním vyjádřením nejen jeho identity, ale i láskyplného stylu Věčného, a stal se tak místem spásy.

Integrace afektivity-sexuality se rovněž projevuje jako schopnost harmonicky prožívat city *něhy, empatie, sdílení a zájmu o druhého*. Na jedné straně by tedy sexualita neměla být redukována na genitální oblast, ale měla by být prožívána prostřednictvím tvořivého jazyka lásky; na druhé straně, je-li sexualita školou rozmanitosti, je integrovaná sexualita rozpoznatelná podle toho, že se jedinec naučil milovat toho, kdo mu nemá co dát na oplátku, tedy při plném respektu k jeho jinakosti, v přijetí a přednostní volbě těch, kdo se cítí být vyčlenění a nevítaní. Sexuální zneužívání vždy začíná snahou využít

druhého k vlastnímu prospěchu, potlačuje jeho jinakost, téměř ho přizpůsobuje sobě samému.

A v neposlední řadě je zralým projevem integrace sexuality schopnost dospělé osoby *převzít odpovědnost za ostatní*, zejména za nezletilé a zranitelné osoby. Teprve v tomto bodě sexualita dosáhla svého přirozeného cíle – *plodnosti (generativity)*. Je-li každá lidská bytost, ať už žijící v manželství nebo v celibátu, povolána „tvořit“ podle svého životního stavu, je formační cesta celibátníka zasvěceného Božímu království autentická pouze tehdy, je-li celibát zvolen jako cesta k *otcovství/mateřství v Duchu*, nikoli k zajištění vlastní dokonalosti, která je neplodná, myslí-li pouze na sebe.

6 PANENSKÝ STYL VZTAHŮ

Také toto téma se opakuje v dalších *příručkách* a my se jím zde zabýváme pouze z hlediska počáteční formace. Především je třeba říci, že úvahy o stylu vztahů je naprosto nezbytné řešit v rámci počáteční formace, a to nejen z hlediska preventivního a normativně-behaviorálního (stanovit vztahovému životu panny/panice obranné hranice, založené v podstatě na vnějším chování), ale ještě více z hlediska *formačního*, protože člověk žijící v celibátu pro Království je především *člověkem vztahů*, nemůže o sobě uvažovat jako o člověku uzavřeném do sebe, aby si zajistil, jak už bylo řečeno, svou vlastní osamělou dokonalost, ale je povolán žít mnoho vztahů a každý

vztah jako *místo hlásání* Boha, který je sám v sobě vztahem a který hledá vztah s člověkem. Je proto také *místem formace*, počáteční i trvalé.

Z toho vyplývají dvě obecná formační kritéria: co nejvíce upřednostňovat *praktický zkušenostní* rozměr (nejen myšlenkový či didaktický) formační nabídky a duchovní moudrost dané zkušenosti (nejen psychologický charakter).¹¹⁸

Proto nestačí jen hlásat kritéria panenského stylu vztahů, ale je třeba vychovávat mladého člověka ke vztahu a k tomu, aby *velmi konkrétně realizoval* určitý typ vztahu, který je přesně v souladu s jeho identitou, tedy aby spojil *formu* (celibátního ideálu pro Království, které má být prožíváno s Kristovými city) s *normou* (s odpovídajícím vztahovým stylem), aby neupadl do moralismu a bezduché strnulosti v chování.

Jde tedy o to, naučit se prožívat mezilidské vztahy ne jako uspokojení vlastních pudů a citových potřeb nebo jen jako výzvu, či dokonce pokušení, ani s onou spontánností bez hodnot, typickou pro ty, kteří se nechávají unášet, „kam je srdce táhne“, ale jako *duchovní zkušenost*, v níž je třeba *klást Boha do středu* vztahu, každého vztahu – a ne vlastní osobu a své požadavky, kterým by se druzí měli

118 Jedná se v podstatě o pedagogický přechod od vědomostí ke zkušenostem a nakonec k moudrosti. Mnohdy hrozí, že formace v seminářích se zastaví ve fázi *teoretických vědomostí* (nebo teologie, jež má být studována). Jen málokdy umožňuje *prožít* nebo otevřít se *osobní zkušenosti* s větším zapojením vlastní citlivosti (přechod k teo-fanii, jež má být prožívána), a pouze zřídka vede k *nové moudrosti* (*sapientia*), k hluboké proměně *poznání* (lat. *sapere*), zálib a náklonností (otevření se teo-patii).

podřídit –, abychom zakoušeli, především panic/panna, a dali druhému zakusit, že pouze Bůh může naplnit potřebu lidského srdce po lásce, a proto se rozhodli *stát ve vztahu stranou*, abychom druhému usnadnili setkání s Bohem a Jeho láskou.

Nebo se angažovat ve vztahu, ale stylem typickým pro panice/pannu, který/á *nečiní tělo místem ani důvodem setkání*, a v každém případě se nezříká tvůrčího a symbolického jazyka lásky. Jestliže na jedné straně tělo a fyzické gesto vytvářejí pouta a vysílají zprávy, které lze číst dvojznačně, na druhé straně je osoba žijící v celibátu povolána předávat svým lidstvím Boží lásku a aby každé její gesto, slovo, pohlazení, objetí... bylo druhým vnímáno jako nejjemnější a nejčistší dotek něhy Věčného.

Kandidát by měl být také vychováván k tomu, aby zakoušel *jedinečnou krásu panenského srdce*, které je *svobodné*, ne kvůli osobní dokonalosti, nebo ještě méně proto, aby se s nikým nekompromitoval, ale aby přijímal kohokoliv, a zejména aby dokázal *v sobě pojmout alespoň trochu bolesti těch, kteří trpí*, a naučil se trpět s těmi, kteří mu svou bolest svěřují.¹¹⁹ Tak miluje Bůh. A právě v této perspektivě by se měl mladý kandidát v počáteční formaci učit žít zodpovědně a jemně ve vztahu k těm, kdo jsou křehcí: být strážlivý a diskrétní ve svých gestech, respektovat hranice a citlivost druhých, svobodně

119 Viz co bylo uvedeno v 1. formačním celku o pravé autoritě kněze a zasvěcené osoby: autorita soucitu (1. formační celek, odstavec 1.1).

nejen milovat, ale chtít pro ně (skutečné) dobro,¹²⁰ aniž by si kdy dovolil, třeba v domnění, že bude působit svobodně a nenuceně, jakoukoli formu využívání druhého, které z něj dělá objekt a degraduje ho. Naopak ať se učí smyslu pro *tajemství* druhého a úctě k jeho intimitě, jejímž rysem je sexualita.

Především však ať je vychováván k základní dynamice lásky, která má *velikonoční* charakter (nebo má *velikonoční* strukturu): láska se totiž rodí z vědomí přijatého dobrodiní a směřuje k darování sebe sama, aby druhý mohl růst. Vztah je místem, kde se tato dynamika naplňuje, neboli bodem, ve kterém se setkává vědomí přijaté lásky s rozhodnutím lásku dávat, a zároveň je jejím plodem. Platí to zejména pro vztah panenský. V tomto smyslu získává i zřeknutí se realizace genitálně-sexuálního pudu velikonoční význam: je to smrt pro život, je to askeze, aby člověk mohl svobodněji milovat. Samotná sexualita je totiž *velikonoční*. A právě panenství/panictví to podtrhuje.

7 CÍLENÁ PRAXE („VÝJEZDNÍ SEMINÁŘ“)

Pro rozvoj tohoto typu zkušenostně-poznávací formace je užitečný a vhodný určitý čas, který je oddělený od školních povinností a je zcela a výhradně věnován formační cestě jednotlivce, ale v prostředí

120 K charakteristice panenského stylu vztahů se ještě explicitněji vrátíme v příručce pro trvalou formaci.

misie a přímé služby, kde bude povolán žít a společně svědčit o tom, že patří zcela Pánu a těm, které mu sám Pán svěřuje.

7.1 DOBA VÝCHOVY A FORMACE

Mohla a měla by to být doba, ve které kandidát pokračuje na své cestě růstu a prohlubuje ji ve dvou základních oblastech, které již známe: v oblasti sebepoznání (oblast *výchovy*) a v oblasti přilnutí k určité formě života, která je způsobem bytí („city“) Božího Syna (oblast *formace*). Konkrétně se tedy bude jednat o období soustavného prožívání určité reality, období kontaktu s dosud nevídanými, zvláště obtížnými a provokativními situacemi, možná dokonce s osobním a vztahovým zaujetím, díky němuž mladý člověk lépe pozná sám sebe a pochopí dosud netušené aspekty svého já, svých předností i omezení, v praxi si ověří například svou schopnost vytrvalosti a věrnosti, samoty a citové autonomie, dospělé a odpovědné lásky, jakož i vlastní pastorační a kněžskou citlivost... To vše při konfrontaci se svým „vychovatelem“ může člověku jedině pomoci ještě lépe poznat sebe sama a ujasnit si osobní oblasti, kterým je třeba věnovat stálou pozornost, a také korigovat některá nerealistická a méně evangelijní očekávání týkající se vlastního ideálu života. A nejen to. Přímý a prožitý kontakt s pastoračí otevírá mysl a srdce novým pohledům a příležitostem pro novou zkušenost s Bohem, nabízí možnost lidského kontaktu,

který obohacuje na citové a duchovní úrovni, ale také nabízí autentičtější a realističtější pohled na život, jeho dramata, utrpení tolika lidí a Boží soucit, moudrost maličkých a prostých lidí, blahoslavenství chudých a posledních, abychom se jimi nechali evangelizovat. A právě díky tomuto bezprostřednímu kontaktu je pak mladý člověk v ideálním stavu, aby přešel od teoretického a možná i poněkud domýšlivého a zároveň povrchního vzdělání k pokorné moudrosti, v níž se nechá formovat životem a druhými, připustí konfrontaci s pochybnostmi těch, kteří smýšlejí jinak, a dokonce i se zoufalstvím těch, kteří ztratili chuť žít...

Je disponován pro formaci, která bude pokračovat po celý život a bude se naplňovat ve službě i v každodenních vztazích. Ale právě v těchto chvílích, nebo dokonce díky této zkušenosti praxe, se mladý člověk učí nechat se formovat službou a vztahy.

Z těchto důvodů by mělo být takové formačně-vzdělávací období nabídnuto všem a nemělo by být vyhrazeno jen pro problematické případy.

7.2 CITOVĚ-VZTAHOVÁ UČENLIVOST (DOCIBILITAS)

Takové období se samozřejmě nestává obdobím formace automaticky, ale jen tehdy, pokud byl mladý člověk *formován k tomu, aby se nechal formovat*, nejen v rámci formační instituce s jejími různými oficiálními rolemi a kompetencemi, ale také

realitou každodenního života v konkrétnosti toho, co se děje, tajemným zprostředkováním a běžným nástrojem Otcova formačního působení. Období praxe má právě tuto zvláštnost: podněcuje mladého kandidáta, aby se nechal vyprovokovat, vyburcovat, osvítit, formovat každodenními událostmi a zejména vztahy, mnoha vztahy, z nichž je utkán pastorační život. To je *učenlivost (docibilitas)*, svoboda člověka, který se naučil učit, a to pokud možno od každého, v každém věku a za všech okolností života. V našem případě je to *citově-vztahová učenlivost celibátníka pro Království, který se neustále učí milovat Boha tím, že miluje každého bratra a sestru a staví Boha do středu každého vztahu, aby se jím každý bratr a sestra cítili milováni*. Je to neustálé učení, které probíhá a uskutečňuje se v realitě života a vztahů, velmi realisticky, nikoliv abstraktně, bez jakéhokoliv úniku od člověka.

Dalo by se říci, že takto chápaná doba praxe je první skutečnou zkušeností s trvalou formací. Musí být proto připravena pečlivě a s ohledem na určitá kritéria. Musí se jednat o zkušenost:

- cílenou, s *výslovně formační perspektivou*, a ne pouze o testování případných pastoračních dovedností,
- koncipovanou v místě a v prostředí, které je *vhodné pro daného kandidáta*, ale zároveň ho dokáže stimulovat nebo pro něj představuje výzvu,
- řízenou a doprovázenou stálou *výchovně-formační konfrontací* mladého člověka s jeho

obvyklým rádcem, ale musí to být také zkušenost, kterou nahlíží lidé *mimo formaci*, s různou citlivostí a v různých kontextech (např. farář nebo pastorační pracovník, s nímž mladý člověk spolupracuje, nebo jiní, kteří mohou nějakým způsobem vidět a hodnotit mladého člověka v akci).

Myšlenka „výjezdního semináře“ má především zdůraznit, že je důležité myslet na obecnější formaci spojenou s životem a osudy dnešních mužů a žen, protože právě v životě a osudech dnešních lidí se musí budoucí pastýř učit žít a také žít své panictví pro Království ve službě druhým a sdělovat důvod naděje a lásky, která je v něm. Jeho svědectví je ještě očekávanější a významnější, potřebné a naléhavé ve světě slabých vztahů a nejistých lásek, strachu ze silných pout a z „navždy“. Svědčí totiž o lásce, která jediná uspokojuje touhu lidského srdce po lásce, jež odstraňuje všechny obavy a dává každému jistotu, že je milován. Vždy a navždy.

8 KRITÉRIA PRO PŘIJETÍ

Velmi závažným problémem je dnes *počáteční rozlišování*, které musí být prováděno s větší pečlivostí a přísností. Mnozí z těch, kteří zneužívali, neměli být nikdy připuštěni na cestu kněžské formace. Z tohoto důvodu zde uvádíme některá varování a kritéria.

8.1 DŮKLADNÁ ZNALOST KANDIDÁTA A JEHO MINULOSTI

Kromě toho, co již bylo řečeno (ve 3. kapitole) o preventivním využití psychologických dovedností, je třeba obecně zopakovat důležitost dostatečné znalosti mladých lidí, kteří se hlásí do seminářů nebo formačních domů: znalost – ze strany formátora – jejich *minulosti* (počínaje jejich původní rodinou), jejich cesty k povolání a především *motivů*, které ji provázejí, znalost případných *zranění* nebo mimořádných zkušeností na afektivně-sexuální rovině, *kritických* událostí a způsobů jejich překonání, znalost předchozí cesty *víry*, obrazu *Boha*, který si nesou ve svém srdci, ale také *očekávání* (vědomých i nevědomých) vůči kněžskému či řeholnímu ideálu, jejich vnímání toho, že jsou církví a mají v ní určitou roli...

Při hodnocení mladého člověka má velký význam, jak již bylo zmíněno, ověření úrovně jeho *sebepoznání* a *subjektivní integrace vlastní minulosti a zranění*. K posouzení (ne)autenticity povolání nestačí přítomnost jedné rozporuplné nebo jednoznačně negativní události v minulosti, ale je třeba vidět, nakolik je to možné a ideálně hned od prvního kontaktu, jak se dotyčný člověk vůči takové skutečnosti v minulosti sám staví, jaké následky vědomě či nevědomě nesl (a nese), jak a do jaké míry je jimi nějakým způsobem podmíněn jeho ideál povolání v současnosti i v budoucnosti. Kritérium, které je třeba dodržet, je ze strany instituce co možná

nejvyšší: informace o osobě, která žádá o zahájení formace, by měly být co nejúplnější a měly by se týkat všech oblastí života, od vztahů až po duchovní život. Zvláště když má dotýčný už určitý věk a za sebou několik životních zkušeností, a to i v citové a sexuální rovině. Zde bude ještě důležitější pochopit význam určité možné nestability v minulosti a skutečnou motivaci povolání, která ho nyní vede k rozhodnutí ke kněžské službě. Stejným způsobem a se stejnou zvláštní pozorností je třeba posuzovat případy takzvaných „toulavých seminaristů“, těch, kteří dobrovolně změni svou cestu a/nebo cíl povolání, nebo těch, kteří jsou propuštěni z jednoho formačního institutu a žádají o vstup do jiného, zvláště když důvody nové volby nebo propuštění nejsou jasné nebo jsou zamlčovány.¹²¹ V tomto ohledu již existuje církevní norma, podle níž „rektor semináře, do něhož chce být osoba přijata, si musí vyžádat dokumentaci, včetně psychologické, týkající se období, které osoba strávila v jiné formační instituci,¹²² v souladu s usta-

121 „Je třeba zajistit důsledné dodržování ustanovení obsažených v *Decreto generale circa la ammissione in seminario di candidati provenienti da altri seminari o famiglie religiose* (CEI – Italská biskupská konference, 27. března 1999) a přísně dbát na výměnu úplných a pravdivých informací o kandidátech kněžství, kteří přestupují z jednoho semináře do druhého, mezi různými diecézemi nebo mezi řeholními instituty a diecézí (srov. Kongregace pro klérus, *Dar kněžského povolání. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Praha 2017, č. 198)“ (srov. dokument Italské biskupské konference /CEI/ a italské Konference vyšších řeholních představených, *Linee guida per la tutela dei minori e delle persone vulnerabili*, č. 4.3).

122 Srov. *Orientamenti per l'utilizzo delle competenze psicologiche nell'ammissione e nella formazione dei candidati al sacerdozio*, 16 (srov. také CIC, kán. 241, §3).

noveními biskupské konference¹²³. Stejně jako je „povinností předchozích formátorů poskytnout novým formátorům přesné informace“¹²⁴. To zaznělo i v závěrečném dokumentu nedávné synody o mládeži: „citová a vztahová nerovnováha, nedostatek církevního ukotvení jsou nebezpečné. Zanedbávání církevních předpisů je v tomto kontextu nezodpovědným chováním, které může mít vážné následky pro celé křesťanské společenství“¹²⁵.

8.2 POZITIVNÍ IDENTITA A JISTOTA VLASTNÍ MILOVANOSTI

Je důležité vycházet z výše uvedených pokynů týkajících se dvou strategických oblastí, kterými jsou služebná identita a afektivita a sexualita.

Ověřit tedy přítomnost *pozitivního a stabilního vnímání sebe sama a dvou základních citových jistot: jistoty, že jsem již byl/a milován/a, vždy a navždy,*

123 Kongregace pro klérus, *Dar kněžského povolání. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Praha 2017, 198. Srov. také *Instrukce biskupským konferencím o přijímání kandidátů do semináře, kteří přicházejí z jiných seminářů nebo řeholních institutů*, č. 157/96, vydaná Kongregací pro katolickou výchovu 8. března 1996, in EV15/384–394.

124 *Orientamenti per l'utilizzo delle competenze psicologiche nell'ammissione e formazione dei candidati al sacerdozio*, 16 (srov. také *Enchiridion Vaticanum*, 25 (2011), 1284). Vzhledem k tomu, že tato svědectví mohou být rozhodující a v každém případě významná, je důležité, aby vše bylo co nejlépe zdokumentováno.

125 Biskupská synoda, *Mladí lidé, víra a rozlišování povolání. Závěrečný dokument*, Řím 2018, 163. V tomto dokumentu také najdeme výše užitý výraz „toulaví seminaristé“.

a jistoty, že *mohu a umím milovat*. V autentickém povolání na sebe obě skutečnosti vzájemně odkazují a společně jsou základem zralosti povolání, jak jsme již uvedli. Přidejme zde několik užitečných doporučení na výchovnou cestu:

a) Soulad mezi identitou a sebeúctou

Smysl identity věřícího člověka spočívá ve vědomí, že je Božím dítětem stvořeným k jeho obrazu (= *přítomné já*) a povoláním k uskutečnění jeho plánu (= *ideální já*). Stejným směrem by se měla ubírat i sebeúcta, to znamená, že člověk by měl vnímat své povolání nejen jako to, co ho v pravdě odhaluje sobě samému (jako by to bylo jeho jméno), ale jako něco krásného a dobrého, co mu dává konečnou pozitivní hodnotu a důstojnost. A zatímco jeho stvoření (*přítomné já*) mu zjevuje lásku, které se mu vždy dostávalo, je to právě tato láska, „pravá“ láska, která ho nyní uschopňuje milovat a mu dává jistotu, že bude moci milovat navždy (*ideální já*). To je pocit vlastní milovanosti (jako výraz sebeúcty na citové rovině).

Jinými slovy, u člověka, který kráčí ke zralosti, se identita a sebeúcta ubírají stejným směrem nebo se nacházejí ve stejném obsahu. Takový člověk bude schopen nejen vnímat vlastní pozitivitu a těšit se z toho, čím je, aniž by se hnal „za velikými věcmi pro něj nedostižnými“ (srov. Žl 131,1), ale právě proto, že se cítí zcela milován, dokáže přijmout sebe sama i ve své nevyhnutelně negativní stránce, ve svých omezeních a rozporech – jeho dům (pocit milovanosti nebo sebeúcty) je totiž postaven na

skále (jeho stvořené identity a povolání). A pokud úcta vychází *zevnitř* (z toho, kým je), nebude potřebovat žebrať *jinde a mimo sebe* o pocit vlastní hodnoty, ani nebude muset neustále hledat jistotu, že je hoden lásky a že je někým milován.¹²⁶

b) Nesoulad mezi identitou a sebeúctou

Na druhou stranu je třeba dávat velký pozor u těch, kteří se od počátku zdají být méně ochotni vnímat tuto souvislost mezi identitou povolání a milovaností/sebeúctou, nebo u nichž první jde jedním směrem a druhé úplně odlišným směrem. Obvykle takoví jedinci nepochybují o teoretickém vymezení své identity povolání ani o její vnitřní hodnotě (na teologicko-duchovní úrovni), ale pak ve skutečnosti nebo ne zcela vědomě jdou a hledají jistotu vlastní milovanosti jinde nebo potřebují, aby jim tuto jistotu poskytli jiní lidé zvenčí. V praxi budou mít například nadměrnou potřebu uspět v tom, co dělají, být druhými oceňováni, dosáhnout pozoruhodných úspěchů, dělat kariéru, být uznávaní, viditelní anebo slavní, mít vztahy, ve kterých se budou cítit pro někoho žádoucí a důležití, vyhrávat ve srovnání s ostatními, slyšet, že jsou oblíbení...

126 Připomeňme, že zatímco identita je v podstatě pojem, sebeúcta je zkušenost. Obě skutečnosti jsou tedy odlišné. To vysvětluje, proč člověk může znát dokonale svou identitu (dokonce i na teologické úrovni), ale ve skutečnosti cítí, že pro sebeúctu jsou důležitější a žádanější jiné existenciální skutečnosti a situace, které jsou cennější pro vlastní sebeobraz (např. získání veřejného uznání, společenského uznání nebo potvrzení sebe sama), jak se domníváme.

Povolání jim zjevně nestačí k tomu, aby pochopili vlastní důstojnost/milovanost a její pevné kořeny, případně jej využívají k získání prestiže a úspěchu, nebo „zneužívají“ (či se chystají zneužívat) moc s ním spojenou k přilákání pozornosti nebo k svádění,¹²⁷ čímž si klamně kompenzují nízkou či negativní sebeúctu, ale ve skutečnosti sami sebe odsuzují k tomu, že nikdy nenajdou jistotu vlastní milovanosti, a vydávají rozporuplné svědectví o Boží lásce.

Pokud se takovým jedincům nedostane včas pomoci opustit tento nebezpečný nesoulad nebo vnitřní rozpor, jsou potenciálními budoucími zneužiteli nejen svého povolání, ale i druhých, a to na různých úrovních.

8.3 VÝZNAM PŘÍPRAVNÉHO ROČNÍKU

V tomto ohledu je obzvláště důležitá doba rozlišování v rámci přípravného ročníku,¹²⁸ který je nepostradatelnou výchovně-formační etapou, jejímž cílem je nabídnout mladému kandidátovi možnost *většího sebepoznání* jako základ jeho osobního růstu na lidské a duchovní rovině s ohledem na zrání jeho volby. Je vhodné, aby tato přípravná fáze byla prožívána v *komunitě oddělené* od semináře nebo

127 V poznámce pod čarou č. 25 jsme se již zabývali zvláštní souvislostí mezi nízkým sebehodnocením a afektivní zranitelností: člověk, který si sám sebe neváží, bude ve skutečnosti obzvláště citlivý na jakýkoli projev pozornosti, kterého se mu dostane od bližních, a bude tedy v afektivní rovině spíše zranitelný.

128 Srov. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 59.

domu řeholní formace a aby měla, pokud možno, také *specifické místo a vlastní vychovatele*, kteří se od počátku zaměřují na specifický program týkající se rozlišování a umožňující provést počáteční selekci kandidátů do semináře nebo noviciátu. Nejedná se tedy jen o nějakou úvodní fázi, ale o „*výchovné pedagogické období v pravém slova smyslu*“, které používá a nabízí především takové nástroje, které mladého člověka podněcují a pomáhají mu, aby ve svém nitru našel pravdu *nasloucháním* Tomu, který volá. A zároveň je to vzdělávací etapa, jež vyžaduje od pedagoga přístup, který zohledňuje různorodost uchazečů (z hlediska věku, kulturní úrovně a původu) a jejich více či méně realistických očekávání. Na úrovni citového a sexuálního zrání je třeba věnovat velkou pozornost zajištění procesu zasvěcování do humanitních věd v logice integrace s duchovní cestou, aby se v každém mladém člověku rozvíjela svoboda upřímné, vědomé a konkrétní odpovědi na povolání, jak jsme již nastínili.

Během tohoto období rozlišování a díky němu se mohou objevit křehkosti, zranění a nepříjemné pocity, které vyžadují včasný *psychologický zásah*. Nezbytnou podmínkou pro jeho skutečnou realizaci je motivovaný souhlas dotyčného, souhlas, který se formátor bude snažit co nejvíce podpořit a bez něhož by žádný psychologický postup nebyl přínosný.

8.4 SEMINÁŘ JAKO OTEVŘENÁ STRUKTURA

V různých církevních prostředích se i s ohledem na dramatické události, z nichž tato analýza vychází, stále častěji objevuje určitá reflexe, která vede k následující otázce: Je možné přezkoumat přiměřenost struktur seminářů nebo řeholních studentských kolejí? Tato otázka vyvstává zejména tam, kde se zdá, že tyto struktury vystavují mladé lidi v procesu vzdělávání situacím a podmínkám, které by mohly bránit zdravému procesu vzdělávání, jako například:

- určitá izolace od reality a vrstevníků,
- výrazný důraz na identitu kněze jako (příliš) odlišného od ostatních (a ve skutečnosti jim nadřazeného),
- požadavek na dokonalost, který není dostatečně prostoupen vztahem (nebo spíše příkázáním lásky),
- určitá fixace na roli nebo očekávání mimo realitu a evangelium,
- spiritualita, která neplyne z Velikonoc ani není dostatečně vtělená do života,
- odstup a neschopnost vést dialog s těmi, kteří se cítí nebo jsou mimo církev nebo nejsou či již nejsou věřící.

Nezpochybňujeme důležitost institucionální formační struktury pro formaci budoucích kněží a zasvěcených osob, ale samotné dějiny, které prožíváme, si žádají ještě více odvážné pozornosti a rozlišování,

aby tyto struktury byly stále více schopné formovat autentické pastýře podle Kristova srdce, opustit formy, které jsou dnes zastaralé a v konečném důsledku méně evangelijní, a přemýšlet o formaci otevřené světu a dějinám.

9 KRITÉRIA ZÁVĚREČNÉHO ROZLIŠOVÁNÍ

Můžeme je vidět ve dvojí podobě, a to ve vztahu k identitě a ve vztahu k procesu afektivně-sexuálního zrání.

9.1 POVOLÁNÍ, IDENTITA A SEBEÚCTA

V odstavci 8.2 bylo jako výchozí pozitivní kritérium uvedeno vnímání povolání – téměř jako objev ze strany povolaneého – jako to, co odhaluje nejen Boží plán, ale i člověka samotného, jako jeho jméno nebo jako zdroj a záruku *definitivní positivity a důstojnosti*. Kritériem pro závěrečné rozlišování pak bude nejen objevení souvislosti povolání s identitou nebo teoretické přesvědčení o této souvislosti, ale i praktická a existenciální zkušenost s ní nebo rozhodnutí skutečně hledat sebeúctu *v samotné linii identity*.

Každodenní existence, a to i v rámci formační struktury, umožňuje pozornému formátorovi vnímat, nakolik se mladý člověk skutečně po této linii ubírá, kde je jeho poklad nebo na čem mu skutečně „záleží“ a co mu dává pocit naplnění a štěstí,

kdo a co má moc dát mu identitu nebo odkud čerpá trvalou jistotu vlastní positivity, jistotu, kterou mu nic na světě, ani pastorační selhání nebo vlastní hřích, nemůže nikdy vzít...

Za tímto účelem můžeme navrhnout několik ukazatelů nebo záchytných bodů, které umožní jemu i formátorovi pochopit, co jedinec v sobě „hluboce cítí“ a s jakými následnými jistotami jde vstříc své budoucnosti.

a) Očekávání a předpoklady

Prvním ukazatelem je explicitní výzva, aby si člověk řekl, co očekává od své kněžské služby nebo od své pastorační služby související se svěcením, tedy to, co jsme na jiném místě této příručky nazvali „očekáváními či předpoklady“, které mohou být více či méně reálné, více či méně podle evangelia: jak si představuje svou budoucnost a po čem touží nebo čeho chce dosáhnout svou službou, zejména z hlediska vztahů, přičemž se snaží být k sobě co nejupřímnější.¹²⁹ Očekávání jsou v tomto smyslu jakoby druhou stranou mince *pohnutek*, ale zatímco pohnutky stojí na počátku (motivace-čin) konání a milování, očekávání vyjadřují cílový bod, to, čeho chceme dosáhnout, ideální scénář splněného poslání, a tedy také to, co člověk očekává (nebo nevědomě očekává či považuje za samozřejmé) od života a druhých, a možná i od

129 Z hlediska metodiky je vždy dobré vyzvat k písemnému zpracování výsledků těchto analýz, a to ze stejných důvodů, které jsme zmínili výše, když jsme mluvili o opětovném čtení-přepisování vlastního příběhu (viz pozn. 115).

Boha. Pohnutky jsou obráceny do minulosti, zatímco očekávání hledí vpřed, do budoucnosti. Ale obojí, pohnutky i očekávání, odhalují hlubší já, které i při mnoha výchovně-formačních procesech zůstává přinejmenším částečně neznámé.

V tomto ohledu zatím nemáme přesné vědecké podklady, ale lze předpokládat, že budoucí zneuživatel bude mít očekávání, vědomá i nevědomá, vysoce autoreferenčního typu: jejich včasné zachycení by mohlo umožnit udržet očekávání pod kontrolou, aby se jedinci nevnucovala (jako vše, co je méně vědomé).

b) Svoboda opouštět

Dalším ukazatelem je zjištění, nakolik se mladý člověk sám projevil jako svobodný v prožívání oné strategické zkušenosti lidského života, kterou je *opouštění*. Opustit to, co je a ukáže se být méně podstatné, aby bylo možné dosáhnout toho, co je stěžejní. Je to zásadní životní zkušenost, protože je zdrojem moudrosti: existence každého člověka vyžaduje, aby postupně něco opouštěl, aby se stále více soustředil na to, co ho definuje v jeho důstojnosti/identitě člověka, věřícího, povoláního.

Taková zkušenost začíná velmi brzy. Již v prvních letech formace je možné vidět, nakolik je mladý člověk ochoten opustit vše, co je nadbytečné nebo v každém případě méně podstatné a významné: hmotné věci, předměty, pracovní nástroje, prostředí, kde pracoval, třeba i se ziskem, vztahy, náklonnosti, přátelství, díky nimž se cítil živý, dokonce i zvyky, životní styl, který mu dával pocit, že našel určitou

rovnováhu, ale také myšlenky, které možná zdědil z určité minulosti a k nimž se upnul srdcem a mysli... Je mnoho věcí, které je dobré opustit, abychom měli stále více přístupu k oné identitě „skryté s Kristem v Bohu“ (Kol 3,3), v níž každý nalézá svou drahocennou perlu. Kandidát, který projevuje takovou svobodu, ukazuje, že intuitivně vytušil, kde se skrývá perla, kterou bude ve skutečnosti nadále hledat a nacházet po celý život... Je to velmi příznačné znamení.

c) **Od ideje Boha k ideji sebe sama**

A konečně, základem pevné identity je také to, co chrání povolání před jakýmkoli účelovým využitím nebo zneužitím vztahů. Počínaje vztahem s *Bohem*. Je nezbytné ověřit, nad rámec zdánlivé správnosti chování, zda tento obraz není kontaminován, jak jsme již zmínili,¹³⁰ nejednoznačným vnímáním všemohoucnosti, které by pak mohlo podnítit odpovídající představu o služebné „posvátné moci“, kterou je třeba si přivlastnit, se všemi zhoubnými důsledky, jež známe.¹³¹ Toto ověření se stává konkrétním kritériem pro přijetí na základě pozorování svobody mladého kandidáta od různých forem *kněžského narcismu* (liturgicko-obřadního, doktrinálně-teologického, sociálně-vztahového či pastoračně-církevního). Takové formy ve skutečnosti deformují autentickou kněžskou identitu, protože předurčují ke stylu života a vztahů, který nenápadně zneužívá

130 Srov. 1. formační celek, odstavec 1.2 b) Obraz Boha.

131 Tam, kde je „posvátné“ využíváno pro vlastní moc.

druhé: *tam, kde ego usiluje o to, aby se postavilo do středu vztahové dynamiky, již dochází ke zneužívání.*

Proto opakujeme, co již bylo řečeno o nutnosti věnovat pozornost při rozlišování oné nebezpečné vnitřní psychické kombinaci, která je dnes stále častější, kombinaci nízkého sebevědomí a nebezpečně vzrůstajícího pocitu, že jsme obdařeni „posvátnou mocí“.¹³²

Tímto směrem, respektive k rozpoznání a odvrácení právě tohoto druhu zvráceného zaměňování, směřuje také určitá skupina ukazatelů, které nacházíme v Závěrečném dokumentu synody o mladých lidech, a to „přemožení sklonu ke klerikalismu, schopnost týmové práce, vnímavost k chudým, transparentnost života a ochota nechat se doprovázet“¹³³ a také pokračovat ve formaci po celý život, zejména v citové formaci.

9.2 VZTAHOVÁ A AFEKTIVNĚ-SEXUÁLNÍ ZRALOST

Kromě toho, co bylo řečeno, bychom mohli na základě těchto klasických bodů shrnout základní pozitivní kritéria afektivně-sexuální zralosti a svobody:

a) Ve vztahu k sobě samému

Jistota přijímané lásky, která osvobozuje od úzkostného hledání náklonnosti, ale také dává svobodu

¹³² Srov. 1. formační celek, odstavec 1.1, b) Ježíšův soucit.

¹³³ Biskupská synoda, *Mladí lidé, víra a rozlišování povolání, Závěrečný dokument*, Řím 2018, 163.

nechat se nadále milovat a cítit se naplněný; vděčnost za přijaté dobro, která se stává bezplatným sebedarováním; chuť dělat dobro pro ně samotné (nebo dělat věci z lásky); absence projevů sebestřednosti (od žárlivosti až po tendenci ovládat/vlastnit druhého); schopnost samoty a autonomie, která osvobozuje srdce od potřeby využívat druhého nebo být na něm závislý a činí z celibátníka „přítele všech“, který je schopen intenzivních, svobodných a osvobozujících vztahů.

b) Ve vztahu k druhému člověku

Vztahová citlivost pozorná vůči druhému člověku, nejen respektující hranice mezi „já“ a „ty“, ale také plná empatie a soucitu (toho soucitu, v němž spočívá pravá autorita kněze); styl vztahů odpovídající panenské/panické identitě; něha a přednostní pozornost vůči těm, kteří se necítí být hodnými lásky a milovanými, kteří jsou osamělí a křehcí; vztahová učenlivost (*docibilitas relationalis*), která umožňuje neustálé učení se z každodenního života a od bližních, od každého bližního.

c) Ve vztahu k vlastní sexualitě

Pozitivní a „žehnající“ postoj vůči sexualitě; respektování „sexuální gramatiky“ a jejích charakteristik (tendence ke vztahu, jinakost, komplementarita a plodnost); realistické vnímání komplexnosti volby celibátu: jeho důsledků na psychologické úrovni, pokušení kompenzace, „nakloněné roviny“, která může vést až ke zneužívajícímu chování; vědomí

vlastní afektivně-sexuální inkonzistence a vědomí, že je třeba nad ní neustále bdít; osvojení si postupného zvládnutí vlastních nutkání; přijetí svého těla a jasná sexuální identita.¹³⁴

d) Ve vztahu k možnosti zneužívání¹³⁵

Zvláště, a s ohledem na dramatický vývoj zneužívání dětí, je třeba ověřit schopnost mladého kandidáta navazovat *vztahy s rovnocennými partnery*, s těmi nejslabšími a nejmenšími, stejně jako s nadřízenými a formátory, s přáteli a těmi, s nimiž je méně v souladu, s muži a ženami, s těmi, kteří jsou důležití, i těmi, kteří se zdají být bezvýznamní... Široká *vztahová svoboda*, která umožňuje navazovat vztahy se všemi, aniž by je vylučovala nebo jim dávala výsadní preference, důvodně předpokládá dostatečně zralou identitu a otevřenou a plodnou afektivitu dospělého člověka, který cítí *odpovědnost* a přebírá

134 V souvislosti s tímto posledním bodem připomeňme, co již bylo řečeno výše o těch, kdo se orientují na osoby stejného pohlaví: je třeba ověřit, do jaké míry je tato tendence hluboce zakořeněná a přetrvávající, všimnout si, jak si jí dotyčný uvědomuje, s vědomím nezbytné bdělosti sledovat míru svobody při jejím zvládnutí, aby nijak nenarušovala normální vztahový život kněze, který je povolán žít vztahy se všemi. Pro správné rozlišování je vždy zásadní neizolovat tendenci samu o sobě, neoddělovat ji od celku osobnosti ani nerozpoznávat autenticitu povolání jen na základě samotné tendence, ale naopak pochopit její význam v celkovém rámci osobnosti mladého člověka a sledovat, jak mu jeho zralost a konzistence umožňuje integrovat případnou orientaci s povoláním ke kněžské službě a jejími nároky (srov. 3. formační celek, odstavec 3.1, c) Rozlišení a diagnóza.

135 Odkazujeme pochopitelně na to, co již bylo řečeno v bodě 3.1 – Povaha zneužívání, odstavec c) Rozlišení a diagnóza: pro diagnózu pedofila.

odpovědnost za zranitelné, je schopen přijmout jinakost, aniž by se ji pokoušel omezovat nebo připodobňovat sobě nebo vůči ní zaujímat postoje samolibosti, zdánlivé podřízenosti, nenápadné manipulace, aktivní nebo pasivní agrese, násilí ve slovech nebo v gestech.

A naopak negativním signálem jsou všechny ty *kompenzační a obranné* mechanismy, které by mohly snadno vést ke zneužití moci, svědomí, a dokonce i k sexuálnímu zneužití. Nakonec je třeba velmi pečlivě sledovat svědomí dotyčného neboli jeho *morální a vztahovou citlivost*, která mu umožňuje „cítit“ v sobě bytostné zlo zneužívání.

9.3 VOLBA CELIBÁTU PRO JEHO HODNOTU

V neposlední řadě je třeba pečlivě sledovat *povahu volby panictví jako hodnoty o sobě samé*, nikoli pouze nebo především jako podmínky pro vstup do kněžství, a ověřit si tak, zda se jednalo především o *výsostně osobní rozhodovací proces*, který vyvrcholil výslovnou volbou v tomto směru. Důležitým kritériem je, aby si mladý člověk v této volbě plně a pokojně uvědomoval svá omezení a slabosti (a z toho vyplývající potřebu pomoci), a také lásku, u níž nemůže očekávat, že ji bude vždy vnímat s citlivou bezprostředností jakékoli lidské lásky. Ale že jeho volba je zároveň motivována lidskou a duchovní hodnotou „celibátu pro nebeské království“, pociťovanou jako dar, který činí jeho srdce svobodným a schopným

z milosti projevovat božskou lásku – ne jako zákon nebo církevní povinnost, která zůstává vně člověka.

To, co není výsledkem osobního rozlišování, pociťuje jedinec v určitém okamžiku nevyhnutelně jako jakési cizí těleso, které se nikdy neintegruje, jako břemeno, které těžko snáší, do té míry, že se ho touží zbavit.

Proto je třeba ověřit i *kvalitu vztahu s Bohem*. Jestliže je zneužívání deformací či pokřivením vztahového života zasvěcené osoby, pak prvním vztahem, který deformací prochází a následně proces deformace spouští, je vztah, který je původem, středem a cílem života celibátníka – vztah s Bohem. Bude tedy nezbytné zjistit, nakolik je tento vztah prožíván jako neustálé objevování *pokladu* života, který skutečně uhasí žízeň lidského srdce po lásce, jako *vášeň*, která zaplavuje duši i smysly, jako *skála*, která dává pevnost a zajišťuje účinnost hlásání.

A jako poslední a souhrnné kritérium bychom mohli použít již zdůrazněný způsob chápání celibátu jako *schopnosti milovat Boha zcela lidským srdcem a milovat člověka božským srdcem, respektive učit se milovat takovým způsobem*.

10 FORMACE FORMÁTORŮ

Nikdo by neměl mít v dnešní době možnost vykonávat formaci nebo být pověřen výkonem formační funkce, aniž by prošel odpovídající formací. Jak uvedl J. P. Wong, „je třeba, aby se v každém církevním

prostředí ještě více rozšířilo povědomí o tom, že povolání formátora v semináři je specifickým služebným povoláním, a tedy velkou odpovědností, která vyžaduje naprosté nasazení, energii a určité dovednosti¹³⁶.

10.1 FORMOVAT OSOBU

Na prvním místě tohoto formačního důrazu je osoba formátora a zvláštní způsob, jakým vnímá tento úkol, který nelze přijmout pouze „z poslušnosti“. Pomáhat mladému člověku růst v kněžské nebo řeholní identitě a citlivosti je výsadou, a jako takovou ji musí pociťovat ti, kdo jsou k této službě povoláni; tím spíš, když chtějí kandidátům pomoci na cestě, která vede k zamilovanosti do Krista a k zápalu pro lidi. Je to výsada, která má z Boží prozřetelnosti vliv na osobu vykonávající tuto službu a na její osobní citovou zralost.

Specifická formace vychovatele-formátora by měla tohoto staršího bratra/sestru připravit především na schopnost navázat *vztah* se svěřeným mladým člověkem a *doprovázet ho*. Ještě zjevnější a potřebnější se to jeví na konci této úvahy o problému zneužívání. Víme totiž, že zranění, které stojí na počátku příběhu zneužívání a kterým trpěl a stále trpí (i když to nedává najevo) ten, kdo pak zneužívá druhého, je zranění vztahové. A je-li zranění vztahové, bude i lék na toto zranění vztahový a prvním

136 J. P. Wong, Promluva na Papežské lateránské univerzitě, 15. května 2018. Mons. Wong je od r. 2013 sekretářem Kongregace pro klérus odpovědným za semináře.

lékem je právě vztah a kvalita vztahu, který musí být formátor schopen mladému člověku nabídnout.

Další schopností, kterou je třeba ve formátorovi rozvíjet, je *ochota naslouchat, která umí pochopit hloubku druhého člověka*, aby ho vedla k hlubšímu poznání sebe sama a kořenů vlastní důstojnosti i zranitelnosti, a pak ke svobodné volbě Kristova cítění jako způsobu vlastního bytí nebo vlastní identity. Z tohoto důvodu je důležitá nejen duchovní zralost průvodce, ale také jeho *výchovně-formační dovednosti*, které doprovázejí mladého kandidáta v obou pedagogických fázích: ve výchově i ve formaci.

A je-li cesta kněžského a řeholního růstu inspirována modelem integrace, pak i formace formátorů musí být cestou, která *spojuje duchovní a psychologické*, objektivní pravdu a osobní zkušenost, minulost a přítomnost, dar milosti a lidskou askezi, slabost a sílu, hřích a milosrdenství... Kromě počáteční přípravy je nezbytné také doprovázení během výkonu služby, a tedy *trvalá formace formátora*, a to na různých úrovních.

V tomto ohledu *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* velmi moudře stanovuje zřízení naddiecézních organizací pro semináře, které by mohly pořádat „kurzy pro vychovatele a studijní aktivity na témata spojená s kněžským povoláním a formací“, a tím napomáhat „analýze a homogennějšímu rozvoji výchovných a didaktických zkušeností na regionální úrovni a lepší výměně a srovnání na úrovni mezinárodní“¹³⁷.

137 *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 9.

10.2 FORMOVAT K TÝMOVÉ PRÁCI (S LAIKY A ŽENAMI)

Aniž by byla dotčena odpovědnost a kompetence diecézního biskupa a řeholního představeného, a rovněž jimi pověřených formátorů, zdá se být vhodné přijmout výzvu vyjádřenou v Závěrečném dokumentu biskupské synody v roce 2018, podle které „pro dobré doprovázení bude dále nezbytná řádná a kompetentní práce ve formačních skupinách, jejichž součástí budou i laici a ženy. Založení takového formačního týmu, kde navzájem spolupracují různá povolání, je malou a cennou formou synodality, která má vliv na mentalitu mládeže v počáteční formaci“¹³⁸, jako konfrontace s různými povoláními, zdravé zdůraznění reality, interakce s ženským a laickým prvkem. Zejména, jak již bylo zmíněno, přítomnost žen v kontextu formace umožní využít specifického ženského ducha a duchovní intuice, díky nimž ženy obzvláště tíhnou k důvěrnému vztahu s Bohem a k vedení lidských duší. Proto *Ratio* neváhá takovou přítomnost označit za „vhodnou a podstatnou pro seminaristovu lidskou a duchovní formaci“ a konstatuje, že „je třeba ji stále chápat v pozitivním smyslu“¹³⁹.

Týmová práce navíc umožní všem zapojeným do formace zdravou konfrontaci, která je nejen ochrání před jednostrannými a subjektivními názory, ale poskytne jim také stejně zdravý pocit sdílené

138 Biskupská synoda, *Mladí lidé, víra a rozlišování povolání. Závěrečný dokument*, Řím 2018, 163.

139 *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Praha 2017, 95.

odpovědnosti za formaci, umožní spolupráci mezi různými kompetencemi, sblížení vedoucí ke společnému cíli a vše ostatní, co může tento úkol učinit efektivnějším a udržitelnějším.

Pro dobro povolaných osob i celého společenství věřících v Krista. Aby církev byla krásným, bezpečným a přívětivým místem: domovem všech!

Počáteční formace v době zneužívání

POMŮCKA PRO FORMÁTORY
KE KNĚŽSTVÍ A ZASVĚCENÉMU ŽIVOTU
A PRO MLADÉ LIDI VE STADIU FORMACE

Připravili Amedeo Cencini a Stefano Lassi
Z italského originálu *La Formazione iniziale in tempo di abusi*,
vydaného Národní službou pro ochranu nezletilých Italské
biskupské konference v roce 2021, přeložila Marta Hanušovská
Pro Českou biskupskou konferenci vydalo Karmelitánské
nakladatelství ve společnosti KatMedia, s. r. o., v Praze roku 2022
jako svou 2372. publikaci

Edice *Dokumenty*

Odpovědná redaktorka Kristina Veselá

Obálka, grafická úprava a sazba Studio Jakub Kubů

Tisk Grafotechna Plus, s. r. o., Praha

*Knihy Karmelitánského nakladatelství zakoupíte
na eshop.cirkev.cz
a v síti kamenných Karmelitánských knihkupectví
(eshop.cirkev.cz/prodejny).*